

MAGDALENA PAŹDZIOR, MARTA ORZECZOWSKA-OCHNIA
RADOM, 2025

KREATORZY ZMIAN:
GOSPODARKA, KOMUNIKACJA SPOŁECZNA I SZTUKA
W INTERDYSCYPLINARNYCH BADANIACH
MŁODYCH NAUKOWCÓW

MAGDALENA PAŹDZIOR, MARTA ORZECZOWSKA-OCHNIA
RADOM, 2025

KREATORZY ZMIAN:
GOSPODARKA, KOMUNIKACJA SPOŁECZNA I SZTUKA
W INTERDYSCYPLINARNYCH BADANIACH
MŁODYCH NAUKOWCÓW

Recenzenci:

prof. dr hab. Stanisław Wieteska
dr Waldemar Lib, UR

Opracowanie wydawnicze
Monika Fetraś

Redakcja
Karolina Derleta

Projekt strony tytułowej
Marta Orzechowska-Ochnia

Copyright © by Justyna Bojanowicz, Andrzej Brzegowy, Filip Cieślak, Jakub Czerwiński, Martyna Dworak, Ewa Ferensztajn-Galardos, Milena Głowacka, Paweł Janicki, Bartosz Jopek, Agnieszka Kaługa, Olha Koliadynska, Maria Kondej, Renata Krajewska, Patryk Kulik, Wiktor Maniak, Martyna Markowska, Zuzanna Okulska-Bożek, Marta Orzechowska-Ochnia, Bernadeta Paniec, Katarzyna Pyrka, Wiktoria Skórnicka, Alan Staniak, Karolina Szczęsna, Wiktoria Zaborowska, Julia Zawadzka

Copyright © by Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego
(Wydawnictwo 2025)
26-600 Radom, ul. J. Malczewskiego 29
www.uniwersytetradom.pl
e-mail: wydawnictwo@uthrad.pl

ISSN 1642-5278
ISBN 978-83-68172-21-8

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości bądź fragmentów niniejszej publikacji w jakiejkolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodami: kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie na nośnikach: filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich do niniejszej publikacji.

Autorzy dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności za ich wykorzystanie ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw autorskich lub patentowych. Autorzy nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wyd. I

Spis Treści

WSTĘP	7
--------------------	----------

CZĘŚĆ I

WYZWANIA I AKTUALNE KWESTIE W EKONOMII I FINANSACH

Patryk Kulik, Julia Zawadzka

Stan zastosowania chmury obliczeniowej w przedsiębiorstwach w Polsce.....	11
---	----

Wiktor Maniak, Martyna Markowska

Analiza bezrobocia w Polsce w latach 2014-2023.....	22
---	----

Olha Koliadynska, Alan Staniak

Deficyt publiczny w Polsce w latach 2003-2023.....	35
--	----

Filip Cieślak, Paweł Janicki, Bartosz Jopek

Wpływ wolności gospodarczej na rozwój gospodarek państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2010-2023	45
--	----

Agnieszka Kaługa, Katarzyna Pyrka

Wynagrodzenia urlopowe w Polsce.....	58
--------------------------------------	----

CZĘŚĆ II

DYLEMATY PEDAGOGIKI I NAUK O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH

Justyna Bojanowicz, Karolina Szczęsna

Kompetencje społeczne w treściach programów nauczania dla wczesnych etapów edukacyjnych	69
--	----

Jakub Czerwiński

Fake newsy a dziennikarstwo śledcze. Sprawa Iwony Wieczorek i dezinformacja.....	88
---	----

CZĘŚĆ III**WSPÓŁCZESNE KONTEKSTY I PERSPEKTYWY NAUK O SZTUCE****Wiktoria Skórnicka**

Rola plastyki w zajęciach kynoterapii 97

Martyna Dworak

Bionika – sztuka projektowania..... 104

Zuzanna Okulska-Bożek, Andrzej Brzegowy, Marta Orzechowska-OchniaŚwiatłocienie życia – wpływ elementów biograficznych
na kształt twórczości wybranych artystów..... 116**CZĘŚĆ IV****NOWATORSKIE PODEJŚCIA ORAZ UWARUNKOWANIA TURYSTYKI
I REKREACJI****Bernadeta Paniec, Maria Kondej, Renata Krajewska**Historia łączy pokolenia – międzypokoleniowa promocja
regionu radomskiego na przykładzie symboli Radomia 133**Milena Głowacka, Wiktoria Zaborowska, Ewa Ferensztajn-Galardos**

Radom na przestrzeni lat..... 149

Table of contents

INTRODUCTION.....	7
-------------------	---

PART I

CHALLENGES AND CURRENT ISSUES IN ECONOMICS AND FINANCE

<i>Patryk Kulik, Julia Zawadzka</i>	
Status of cloud computing application in enterprises in Poland	11
<i>Wiktor Maniak, Martyna Markowska</i>	
Analysis of unemployment in Poland 2014-2023	22
<i>Olga Koliadynska, Alan Staniak</i>	
Public deficit in Poland in 2003-2023	35
<i>Filip Cieślak, Paweł Janicki, Bartosz Jopek</i>	
The impact of economic freedom on the development of Visegrad economies in 2010-2023	45
<i>Agnieszka Kaluga, Katarzyna Pyrka</i>	
Remuneration due to the employee during leave in Poland.....	58

PART II

DILEMMAS OF PEDAGOGY AND SOCIAL COMMUNICATION SCIENCES AND MEDIA

<i>Justyna Bojanowicz, Karolina Szczęsna</i>	
Social competences in the content of curricula for basic educational education.....	69
<i>Jakub Czerwiński</i>	
Fake news and investigative journalism. The case of Iwona Wieczorek and disinformation.....	88

PART III**CONTEMPORARY CONTEXTS AND PERSPECTIVES ART SCIENCES****Wiktoria Skórnicka**

The role of visual arts in kynotherapy activities 97

Martyna Dworak, Marta Orzechowska-Ochnia

BIONICS – the art of design..... 104

Zuzanna Okulska-Bożek, Andrzej Brzegowy, Marta Orzechowska-Ochnia

Chiaroscuro of life – the influence of biographical elements

on the creativity shape of selected artists..... 116

PART IV**INNOVATIVE APPROACHES AND CONDITIONS FOR TOURISM
AND RECREATION****Bernadeta Paniec, Maria Kondej, Renata Krajewska**

History connects generations - intergenerational promotion

of the Radom region on the example of the symbols of Radom..... 133

Milena Głowacka, Wiktoria Zaborowska, Ewa Ferensztajn-Galardos

Radom over the years..... 149

WSTĘP

Monografia jest zbiorem artykułów naukowych powstałych jako efekt badań prowadzonych przez studentów Wydziału Ekonomii i Finansów, Wydziału Filologiczno-Pedagogicznego, Wydziału Transportu, Elektrotechniki i Informatyki oraz Wydziału Sztuki Uniwersytetu Radomskiego im. Kazimierza Pułaskiego. Artykuły zawierają wyniki studenckich prac badawczych prezentowanych na konferencji naukowej pt.: „Pierwsze kroki w nauce”, która jest organizowana przez Uniwersytet Radomski pod przewodnictwem prorektor ds. dydaktycznych i studenckich dr hab. inż. Elżbiety Sałaty, prof. URad.

Celem niniejszego opracowania jest prezentacja różnorodnego dorobku naukowego młodych naukowców, ich potencjału naukowego oraz umożliwienie rozwoju naukowego przyszłych badaczy.

Każdy z rozdziałów monografii jest efektem pasji badawczej autorów związanej z ich kierunkiem studiów. Tematy poszczególnych artykułów wpisują się w obszary różnych dyscyplin naukowych. Różnorodność tematów zebranych w niniejszej monografii potwierdza szerokie spektrum zainteresowań młodych badaczy oraz cechy, które w człowieku uważał za istotne Janusz Korczak. Zgodnie z jego sentencją: „Nie takie ważne, żeby człowiek dużo wiedział, ale żeby dobrze wiedział, nie żeby umiał na pamięć, a żeby rozumiał, nie żeby go wszystko troszkę obchodziło, a żeby go coś naprawdę zajmowało”¹. Z pewnością tematyka, którą zajęli się młodzi badacze, ich „naprawdę zajmowała”, a podjęty trud napisania artykułu (w większości przypadków pierwszego w swoim życiu) potwierdza też, że na danym etapie edukacji, w zakresie obszaru zrealizowanych badań, dobrze „wiedzą” i „rozumieją”.

Elliot Aronson napisał, że „Popelnianie błędów odgrywa doniosłą rolę w edukacji młodych naukowców i artystów, którzy muszą mieć swobodę eksperymentowania, sprawdzania pomysłów metodą prób i błędów, podejmowania ryzyka”². To ważny argument i sugestia, jak sugerujemy podejść do zestawionych w monografii wyników badań i głębokości rozważań studenckich. Cytując Małgorzatę Musierowicz: „ostatecznie każdy z nas musiał kiedyś przejść przez to piekło zwane młodością”³, na barki młodości składamy ryzyko pewnej niedojrzałości naukowej, którą czytelnik

¹ J. Korczak, *Prawidła życia*, Wydawnictwo Ezop, Warszawa 2012.

² E. Aronson, K. Tavis, *Błądzą wszyscy (ale nie ja). Dlaczego usprawiedliwiamy głupie poglądy, złe decyzje i szkodliwe działania?*, Wydawnictwo Smak Słowa, Sopot 2014.

³ M. Musierowicz, *Jeżycjada*, tom 1, *Szósta klepka*, Wydawnictwo Labreto, Poznań 2024.

tej monografii może zauważyć i liczymy na wyrozumiałość, pozostając w przeświadczeniu, że nauka przez doświadczenie i własne błędy jest najlepszą metodą prowadzącą do doskonałości. Należy podkreślić też fakt, że autorzy poszczególnych rozdziałów bez wątpienia podjęli trud postawienia pierwszego kroku w ich, być może, przyszłej karierze naukowej.

Połączenie w monografii artykułów z dziedzin, które na pierwszy rzut oka sprawiają wrażenie odległych nie jest przypadkowe. Artykuły mają charakter przeglądowy lub porównawczy i opierają się na literaturze i badaniach wstępnych. Elementami wspólnymi prowadzonych badań i publikowanych efektów, niezależnie od dyscypliny, są: kreatywność wyrażana poszukiwaniem nowych rozwiązań czy oryginalnych pomysłów, komunikacja w przekazie modeli, obrazów, myśli i poglądów oraz rozwój, który jest efektem dynamicznych, ciągłych zmian w gospodarce, sztuce i społeczeństwie. Charakter monografii ze względu na zestawienie tematyczne artykułów jest interdyscyplinarny. W pracy znajdują się opracowania odnoszące się do:

- funkcjonowania gospodarek i jednostek w tym problemów ekonomiczno-finansowych i aspektów społecznych oraz rzetelnej komunikacji w przestrzeni publicznej,
- roli plastyki, nowoczesnego projektowania, elementów bibliograficznych na twórczość jednostek oraz kulturę i sztukę,
- wpływu historii na obecny Radom i promocji regionu radomskiego w nawiązaniu do symboli miasta.

Monografia ma wymiar wieloaspektowy, łączy tematykę dziedzin nauk humanistycznych oraz społecznych, a przyjęty podział na części wynika z rozgraniczenia tematyki poszczególnych artykułów w ramach dyscyplin naukowych, w których młodzi naukowcy się realizują. Monografię strukturalnie podzielono na cztery części, ze względu na dyscypliny naukowe ją reprezentujące. Części pierwsza i druga prezentują problematykę dyscyplin z dziedziny nauk społecznych: ekonomia i finanse, pedagogika oraz nauk o komunikacji społecznej i mediach, część trzecia zawiera artykuły z zakresu dziedziny nauk humanistycznych i dyscypliny nauki o sztuce, natomiast w tematyka części czwartej skupia się wokół zagadnień turystyki i rekreacji.

Jednak pomimo wskazanego fizycznego podziału monografii na części, należy też podkreślić wspólny mianownik zawartych w monografii prac, który jest z pewnością okazją do zaprezentowania potencjału młodych badaczy, a także etapem realizacji ich osobistych wyzwań i szansą rozwoju.

CZEŚĆ I
WYZWANIA I AKTUALNE KWESTIE
W EKONOMII I FINANSACH

Stan zastosowania chmury obliczeniowej w przedsiębiorstwach w Polsce

Streszczenie

W artykule opisano genezę pojęcia chmury obliczeniowej. Zwrócono uwagę na cechy charakterystyczne i przedstawiono jej podział. Oprócz tego rozważono zalety i potencjalne korzyści, a także wady i zagrożenia związane z wdrożeniem tej technologii. Na podstawie danych z Głównego Urzędu Statystycznego zobrazowano zmiany odsetka przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej według klas ich wielkości w latach 2014-2023. Uwzględniono także poziom wykorzystania tej technologii w poszczególnych województwach w roku 2023.

Słowa kluczowe: chmura obliczeniowa, technologie informatyczne, modele chmury obliczeniowej, usługa.

Wstęp

W czasach szybko rozwijającej się technologii przedsiębiorstwa mimowolnie zmuszone są do śledzenia i wdrażania nowych zastosowań z dziedziny IT. Jedno z takich rozwiązań to chmura obliczeniowa. Warto zatem przyjrzeć się jej bliżej i poznać zasady jej działania.

Należy wspomnieć, że według nomenklatury Głównego Urzędu Statystycznego w Dziedzinowych Bazach Wiedzy do usług chmurowych zaliczono: e-mail, oprogramowanie biurowe, hosting bazy danych, przechowywanie plików, oprogramowanie finansowo-księgowe, oprogramowanie CRM, moc obliczeniową, oprogramowanie ERP, oprogramowanie dotyczące bezpieczeństwa ICT, platformę obliczeniową zapewniającą środowisko programistyczne do opracowywania, testowania lub wdrażania aplikacji [1].

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek finanse i rachunkowość, studia I stopnia III rok, Wydział Studiów Strategicznych i Technicznych, Akademia Handlowa Nauk Stosowanych w Radomiu, kierunek informatyka, studia I stopnia 3 rok.

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek ekonomia, studia I stopnia, II rok, Wydział Informatyki, Polsko-Japońska Akademia Technik Komputerowych, kierunek informatyka, studia I stopnia 2 rok.

Główny cel artykułu to przybliżenie pojęcia chmury obliczeniowej (*cloud computing*) oraz wskazanie i scharakteryzowanie jej cech. Oprócz tego zaprezentowano pozytywne strony tej technologii, mogące znacząco usprawnić działanie przedsiębiorstwa. Zwrócono także uwagę na związane z nią wady. Przedstawiono dane umożliwiające zobrazowanie zmian, jakie nastąpiły na przestrzeni ostatnich lat w liczbie polskich firm (według klas wielkości) decydujących się na wykorzystanie chmury obliczeniowej oraz odsetek przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej z podziałem na województwa.

1. Pojęcie i podział chmury obliczeniowej

Wraz z rozwojem technologii informatycznych i świadomości ich możliwości wzrasta popularność wykorzystania chmury obliczeniowej w przedsiębiorstwie [2, s. 18]. Pierwsze próby opisanie pojęcia chmury obliczeniowej (*cloud computing*) datuje się na koniec XX wieku. Oznaczała wtedy wykorzystanie zasobów sieci Internet oraz była uznawana za rodzaj *outsourcingu* [3, s. 42]. Obecnie funkcjonuje także wiele innych sformułowań tego pojęcia. Komisja Nadzoru Finansowego, w komunikacie dotyczącym przetwarzania przez podmioty nadzorowane informacji w chmurze obliczeniowej publicznej lub hybrydowej, przyjmuje definicję określoną przez Narodowy Instytut Standaryzacji i Technologii Stanów Zjednoczonych (NIST), który określa chmurę obliczeniową jako sieć informatyczną współdzieloną, dostępną „na żądanie” i możliwą do konfiguracji zasobów obliczeniowych [4]. Natomiast definicja przyjęta przez jednego z głównych dostawców – Google Cloud – poza dostępnością „na żądanie” podkreśla eliminację zarządzania fizycznymi zasobami firmy oraz system płatności zgodny z rzeczywistym zużyciem zasobów [5].

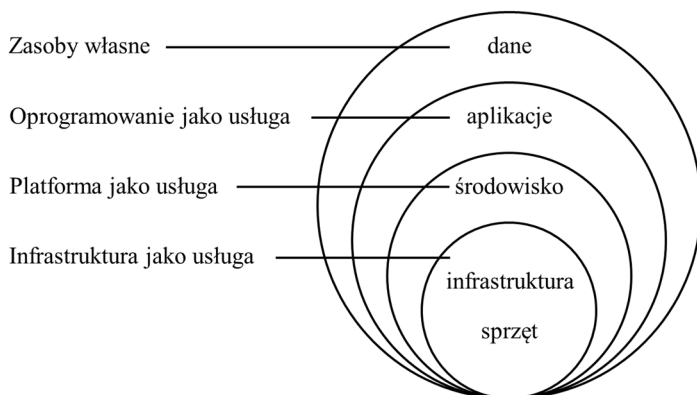
W związku z przedstawionymi definicjami, technologia, aby mogła zostać uznana za chmurę obliczeniową, musi posiadać wymienione poniżej cechy:

- samoobsługę na żądanie (*on-demand self-service*) – każdy użytkownik może mieć dostęp do zasobów, gdy są one potrzebne, bez konieczności obsługi przez pracownika dostawcy, co pozwala na pełną niezależność w dysponowaniu zasobów [6, s. 76-77],
- szeroką dostępność do sieci (mobilność) (*broad network access*) – użytkownicy mogą uzyskać dostęp do chmury, korzystając z heterogenicznych platform (stacji roboczych, laptopów, telefonów) niezależnie od czasu i miejsca wystąpienia zapotrzebowania [7, s. 423-424],
- szybką elastyczność (*rapid elasticity*) – zasoby chmury obliczeniowej mogą być zwiększane i zmniejszane elastycznie w zależności od żądania użytkownika, a rezerwowane zasoby mogą być przydzielane automatycznie [8, s. 9],
- agregację zasobów (*resource pooling*) – dostawca usług chmurowych łączy posiadane zasoby fizyczne, aby następnie udostępnić je wielu użytkownikom, zjawisko to określane jest jako *multitenure* [9, s. 2],

- usługę mierzoną (*measured service*) – systemy chmury obliczeniowej automatycznie optymalizują zużycie zasobów, przy jednoczesnej możliwości monitorowania i kontrolowania wykorzystanych zasobów w celu zapewnienia przejrzystości przez dostawcę [10, s. 2.],
- dostępność (*availability*) – dostawca chmury obliczeniowej umożliwia dostęp do usług w dowolnym czasie, z dowolnego miejsca oraz z dowolnego urządzenia z dostępem do Internetu, a w przypadku, gdy zasoby nie są dostępne lub występuje sytuacja kryzysowa, poziom dostępności często jest określony w umowie dotyczących poziomu usług [6, s. 76-77].

Cloud computing to szerokie pojęcie związane z przetwarzaniem danych i sposobem dostarczenia usług. Można wyodrębnić następujące rodzaje przetwarzania w chmurze:

- infrastruktura jako usługa (*Infrastructure as a Service – IaaS*) – polega na wykorzystaniu dostarczonych wirtualnych maszyn, przestrzeni, infrastruktury i innych zwirtualizowanych zasobów, zaś po stronie użytkownika leży zapewnienie systemu operacyjnego i aplikacji [11, s. 95.],
- platforma jako usługa (*Platform as a Service – PaaS*) – użytkownik poza infrastrukturą otrzymuje również dostęp do środowiska, gdzie może instalować i uruchamiać aplikacje [12, s. 70],
- oprogramowanie jako usługa (*Software as a Service – SaaS*) – użytkownik otrzymuje do dyspozycji środowisko operacyjne łącznie z aplikacjami i interfejsem [13, s. 71-73].

Rys. 1. Podział kontroli zasobów w modelach *Cloud Computing*

Źródło: Oprac. własne na podst. [12, s. 70; 14, s. 84; 15, s. 106]

Coraz częściej w literaturze przedmiotu wyróżnia się dodatkowe rodzaje usług chmury obliczeniowej, które nie są uwzględnione w oficjalnych definicjach urzędowych. Zalicza się do nich m. in.:

- proces biznesowy jako usługa (*Business Process as a Service – BPaaS*) – użytkownik może zlecić część procesów biznesowych tj. księgowość,

- komunikacja jako usługa (*Communication as a Service* – CaaS) – użytkownik może zlecić dostawcy dostarczenie platformy umożliwiającej komunikację [16, s. 10],
- przechowywanie jako usługa (*Storage as a Service* – STaaS) – dostawca udostępnia przestrzeń na serwerach, np. w celu tworzenia kopii zapasowych,
- baza danych jako usługa (*Database as a Service* – DbaaS) – dostawca zapewnia przechowywanie i zarządzanie ustrukturyzowanymi danymi, co pozwala na wybór jakości świadczenia czy zarządzanie dostępem [17, s. 11-12],
- bezpieczeństwo jako usługa (*Security as a Service* – SECaaS) – użytkownik ma do dyspozycji szereg usług zapewniających i sprawdzających poziom bezpieczeństwa danych, tj. testy penetracyjne czy testy obejmujące odtworzenie kopii zapasowej [18, s. 96].

Podział chmury obliczeniowej na coraz bardziej specyficzne i dokładne obszary świadczy o rozwoju technologii, a także o zapotrzebowaniu na świadczone usługi.

Coraz nowsze rodzaje usług chmury obliczeniowej są odzwierciedleniem trendu w stronę bardziej zróżnicowanej oraz wyspecjalizowanej oferty w tej dziedzinie. Ustawiczny rozwój technologii i wzrastające zapotrzebowanie na usługi cyfrowe są czynnikiem stymulującym powstawanie ich nowych kategorii. Usługi te są projektowane w taki sposób, aby lepiej odpowiadały specyficznym potrzebom biznesowym. Obserwujemy stopniowe przekształcanie się chmury obliczeniowej, z prostego modelu przechowywania danych i mocy obliczeniowej na żądanie, w złożoną platformę, której zadaniem jest obsługa szerokiego zakresu potrzeb biznesowych.

2. Zalety i wady wykorzystania chmury obliczeniowej w przedsiębiorstwie

Z punktu widzenia przedsiębiorstw wykorzystanie chmury obliczeniowej pozwala na znaczne zmniejszenie kosztów [2, s. 21-22]. Nie ponoszone są wtedy nakłady inwestycyjne związane z utworzeniem serwerowni. Szczególnie chodzi o koszty, takie jak rozbudowa lub wynajem dodatkowej przestrzeni, która musi spełniać odpowiednie kryteria, zakup komputerów oraz zatrudnienie i wyszkolenie specjalistów do obsługi i utrzymywania sprawności serwerów. Zdecydowanie się na korzystanie z usług w chmurze obliczeniowej sprowadza się głównie do kosztów operacyjnych dotyczących energii elektrycznej oraz ceny chmury obliczeniowej [14, s. 85-87].

Warto przy tym zwrócić uwagę, że przy wykorzystaniu tej technologii, koszty wiążą się z faktycznie zużywanymi przez przedsiębiorstwo zasobami IT. Usługi tego typu świadczone są przez wielu dostawców, co wpływa na szeroki wachlarz ofert, spośród których można wybrać najbardziej odpowiednią dla prowadzonej działalności [18, s. 94-95]. Rozwiązanie to szczególnie ułatwia funkcjonowanie małym i średnim przedsiębiorstwom, dla których oszacowanie z góry potrzebnej mocy obliczeniowej i przestrzeni dyskowej stanowi trudne wyzwanie ze względu na ciągle dostosowywanie się do zmieniającej się sytuacji rynkowej. Zastosowanie klasycznego rozwiązania często wiąże się z utraconymi szansami na rozwój prowadzonej

działalności w sytuacji zwiększającego się popytu lub kosztami ponoszonymi na utrzymywanie niewykorzystywanych zasobów w okresach, gdy popyt się zmniejsza [12, s. 74-74].

Bardzo ważnym aspektem dla sprawnego funkcjonowania przedsiębiorstwa jest łatwa dostępność do danych. Dostawcy gwarantują czas pracy bez przestojów na poziomie co najmniej 99,95% [19]. Z chmurą obliczeniową można połączyć się z dowolnego miejsca, urządzenia i o wybranej przez siebie porze dnia. Znaczący jej atut stanowi także fakt, że aktualizacją oprogramowania zajmują się dostawcy usługi. Dzięki temu przedsiębiorstwo oszczędza swój czas, jednocześnie mając pewność, że wszyscy pracownicy korzystają z tej samej wersji oprogramowania i mają dostęp do tych samych narzędzi, co umożliwia utrzymywanie spójności formatów plików [3, s. 37-40].

Bezpieczeństwo chmury obliczeniowej jest natomiast jedną z głównych kwestii budzących niepokój rozważających potencjalne wdrożenie nowej technologii. Obawy te opierają się bardziej na wewnętrznym oporze związanym z brakiem wiedzy na temat jej funkcjonowania niż rzeczywistymi wynikami działania chmury obliczeniowej. Dostawcy bowiem posiadają specjalistyczną wiedzę w zakresie technologii IT oraz polegają na sprawdzonych i skutecznych rozwiązaniach. Stosują wiele zabezpieczeń, np. szyfrowanie danych, wykorzystywanie tworzonych lokalnie wirtualnych sieci VPN czy używanie zapór sieciowych, a także dbają o ochronę fizyczną miejsc, w których przechowuje się serwery. Jednocześnie usługodawcy przeznaczają na utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa chmury znacznie większe nakłady finansowe niż przeciętne przedsiębiorstwo [20, s. 73-75].

Trzeba jednak przyznać, że przechowywanie danych w chmurach obliczeniowych wiąże się z pewnym uzależnieniem od dostawcy. Usługobiorca nie ma fizycznego dostępu do serwerowni, ani nie zna zazwyczaj jej dokładnej lokalizacji. Nie może więc posiadać całkowitej pewności czy dane nie są udostępniane osobom trzecim, które mogą je następnie wykorzystać, sfałszować lub upublicznić. Przedsiębiorstwo musi polegać w znacznej mierze na opinii i renomie dostawcy usługi [2, s. 72-74].

Dodatkowo firmy specjalizujące się w oferowaniu usług chmury obliczeniowej stanowią bardziej interesujący cel ataków hakerskich ze względu na możliwość przejęcia znacznie większej ilości różnorodnych danych niż z serwerów pojedynczych przedsiębiorstw [3, s. 37-40].

Niepokój mogą budzić także przepisy prawne, które w poszczególnych krajach nie są wystarczająco uregulowane i jednolite. Utrudnia to jednoznaczne określenie praw i obowiązków dostawców. Powstają luki prawne, które mogą prowadzić do naginania przepisów i utrudniać egzekwowanie prawa [14, s. 85-87].

3. Chmura obliczeniowa w przedsiębiorstwach w Polsce – analiza statystyczna

Zgodnie z wynikami (tab. 1) odsetek przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej, według klas wielkości przedsiębiorstw w latach 2014-2023, wzrósł

o 860,34% w przedsiębiorstwach w Polsce, na co składał się wzrost w małych przedsiębiorstwach o 1033,33%, w średnich przedsiębiorstwach o 590,57%, a w dużych przedsiębiorstwach o 372,73%. W badanym okresie odsetek wzrósł ogółem o 49,9 punktów procentowych. W przedsiębiorstwach zatrudniających między 10 a 49 osób wzrost w badanym okresie wyniósł 46,5 punkty procentowe, w firmach zatrudniających między 50 a 249 osób – 62,6, zaś w przedsiębiorstwie powyżej 250 osób wzrost wyniósł 69,7 punktów procentowych.

Tabela 1. Odsetek [%] przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej według klas wielkości przedsiębiorstw w latach 2014-2023

Rok	Ogółem	Duże	Średnie	Małe	Lata	Ogółem	Duże	Średnie	Małe
Dane wprost					Dynamika				
2023	55,7	88,4	73,2	51,0	2022-2023	31,99	11,83	25,67	35,28
2022	42,2*	79,05*	58,25*	37,7*	2021-2022	47,04	13,41	34,53	54,51
2021	28,7	69,7	43,3	24,4	2020-2021	17,62	17,14	14,85	18,45
2020	24,4	59,5	37,7	20,6	2019-2020	39,43	14,42	35,13	46,10
2019	17,5	52,0	27,9	14,1	2018-2019	52,17	21,78	46,84	60,23
2018	11,5	42,7	19,0	8,8	2017-2018	15,00	15,09	10,47	15,79
2017	10,0	37,1	17,2	7,6	2016-2017	21,95	19,29	31,30	20,63
2016	8,2	31,1	13,1	6,3	2015-2016	12,33	25,91	-2,24	12,50
2015	7,3	24,7	13,4	5,6	2014-2015	25,86	32,09	26,42	24,44
2014	5,8	18,7	10,6	4,5	-	-	-	-	-

* dane interpolowane na podstawie pozostałych danych

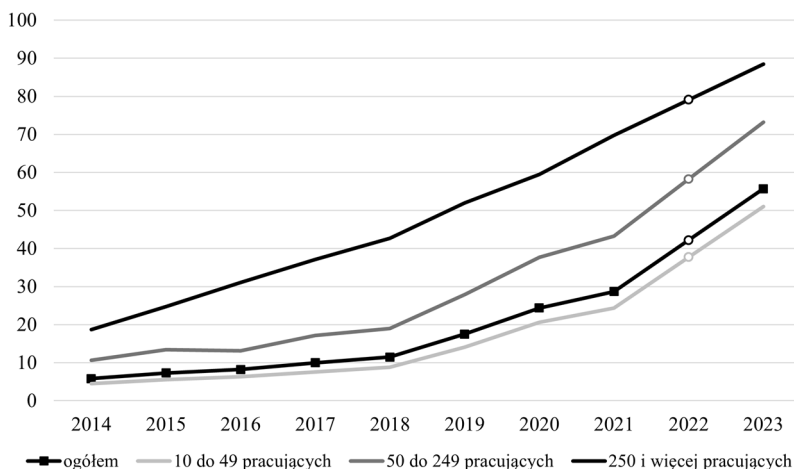
Źródło: Oprac. własne na podst. [1]

Badany odsetek przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej w małych działalnościach charakteryzował się nieustannym wzrostem w okresie lat 2014-2023. W 2015 roku odsetek wzrósł o 24,44% (0,9 p.p.) w porównaniu z rokiem poprzednim. W następnym roku dynamika wzrostu spada do 12,50% rocznie. W kolejnych dwóch latach wartości wskaźnika dynamiki zachowywały się tak, jak w poprzednich latach – wzrost dynamiki do 20,63% i spadek do 15,76%. W roku 2019 przyrost odsetka wykorzystania technologii chmurowych osiągnął maksimum w badanym okresie – 60,23%, gdzie 14,1% przedsiębiorców posługiwało się chmurą obliczeniową. Kolejny rok – 2020 – pozwolił na przekroczenie progu 20% o 0,6 punktu procentowego, zaś w 2023 roku ponad połowa (51,0%) małych przedsiębiorstw wykorzystywała chmurę obliczeniową.

Przedsiębiorstwa zatrudniające między 50 a 249 osób charakteryzowały się podobnymi zmianami dynamiki co małe przedsiębiorstwa. W 2014 roku badany odsetek wynosił 10,6% i w trakcie roku wzrósł do 13,4%, osiągając dynamikę na poziomie 26,42%. W kolejnym roku badana wartość spadła o 0,3 punktu procentowego – jest to jedyny przypadek spadku zastosowania chmury obliczeniowej. W następnych latach wartość znacznie wzrosła, gdzie w 2019 roku ponad ¼ (27,9%) średnich przedsiębiorstw wykorzystywała usługi chmurowe, a 4 lata później – w 2023 roku – prawie ¾ przedsiębiorstw (73,2%).

W dużych przedsiębiorstwach tendencja była w całym okresie wzrostowa.

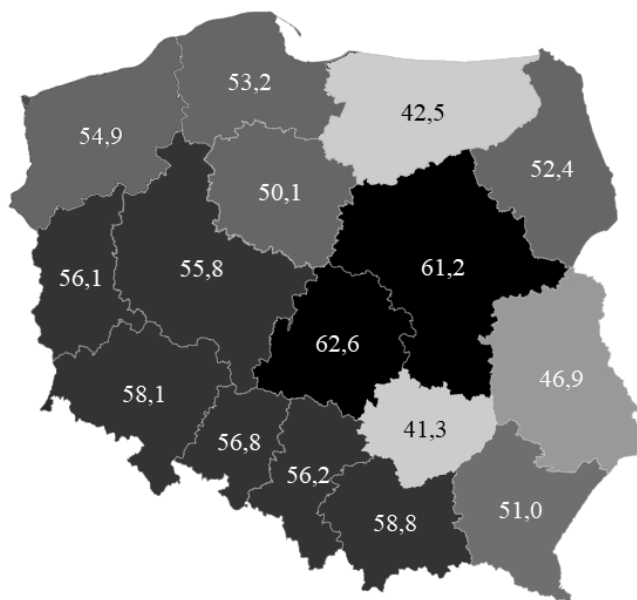
Najszybszy wzrost rok do roku wystąpił w 2015 roku, osiągając dynamikę na poziomie 32,09% (wzrost o 6,0 p.p.). W kolejnych latach tempo spadło, choć przy odsetku przedsiębiorstw kupujących usługi chmurowe powyżej 50%, które zostało przekroczone w 2019 roku, niska dynamika jest zasadna przez wzrost pozycji odniesienia. W 2023 roku badana wartość wyniosła 88,4%.

Rys. 2. Odsetek [%] przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej według klas wielkości przedsiębiorstw w latach 2014-2023

Źródło: Oprac. własne na podst. [1]

Przedsiębiorstwa w Polsce charakteryzują się stałym wzrostem wykorzystania technologii chmurowej. Najwolniejsze tempo wystąpiło w 2016 roku i wyniosło 12,33%, zaś najszybszy w 2019 roku z wynikiem 52,17%. W 2023 roku odsetek przedsiębiorstw korzystających z usług chmury obliczeniowej wyniosła 55,7%. Ogólna sytuacja polskich przedsiębiorstw jest silnie skorelowana z sytuacją małych przedsiębiorstw, ze względu na ich ilość w gospodarce.

Rys. 3. Odsetek [%] przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej w 2023 roku

Źródło: Oprac. własne na podst. [1]

W 2023 roku pod względem rozmieszczenia przedsiębiorstw w województwach w Polsce, odsetek przedsiębiorców mieścił się w granicach od 41,3% do 62,6%. Najmniejsza wartość wystąpiła w województwach: świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim z wynikami odpowiednio 41,3% i 42,5%, zaś największe wartości wystąpiły w województwie łódzkim (62,6%) i mazowieckim (61,2%). Największą grupę stanowią województwa z wartością między 55,0% a 60,0%, w której w skład wchodzi województwa: wielkopolskie, lubuskie, śląskie, opolskie, dolnośląskie i małopolskie, co odpowiada wartości średniej na poziomie 55,7%, a wchodzi w określony zakres procentowy.

Wnioski

Zastosowanie technologii chmury obliczeniowej staje się jednym z najważniejszych elementów współczesnego, konkurencyjnego przedsiębiorstwa. Usługi IT w formie chmury obliczeniowej wykorzystywane są zarówno przez duże, jak i mniejsze przedsiębiorstwa. Ciągłe rozwijająca się technika oraz rozszerzanie nomenklatury o coraz bardziej szczegółowe usługi pozwalają przedsiębiorstwom na dostosowanie rozwiązań do własnych oczekiwań i możliwości.

Rosnąca świadomość społeczna dotycząca istnienia i możliwościach technologii chmurowych sprzyja jej wprowadzaniu. Rozwiązanie charakteryzuje się wieloma zaletami, a główną z nich jest znaczne zmniejszenie kosztów eksploatacji w porównaniu do zakupu w pełni własnej infrastruktury. Ponadto zwraca się uwagę

na szeroką dostępność do usług niezależnie od urządzenia czy czasu. Odpowiedniami wadami technologii są: niepokój o bezpieczeństwo danych oraz zapewnienie dostępu do usług od strony dostawcy. Choć są to tematy kluczowe dla prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa, to – z inicjatywy dostawców, którzy chcą dostarczać usługi najwyższej jakości i być konkurencyjni względem siebie – wady są powoli przekuwane w zalety.

Na podstawie przeprowadzonych badań (przeglądu literatury przedmiotu oraz analizy statystycznej) dotyczących przedsiębiorstw kupujących usługi w chmurze obliczeniowej można wywnioskować, że:

1. Niezależnie od wielkości przedsiębiorstwa tendencja pozostaje wzrostowa, co świadczy o występowaniu pozytywnych korzyści.
2. Szerokie zastosowanie technologii chmurowych wywiera presję na instytucjach nadzoru na rozwój regulacji.
3. Rozwój wprowadzania rozwiązań jest równomierny w obrębie kraju.

Reasumując, można stwierdzić, że zastosowanie technologii chmury obliczeniowej przede wszystkim jest zależne od rosnących potrzeb przedsiębiorców. Z kolei potrzeby będą napędzać rozwój, wywołując dalszy wzrost zastosowania chmury obliczeniowej. Warto również zwrócić uwagę na szeroki wachlarz usług, które są uwzględniane w analizach GUS, a mogą zaburzać realny stan zastosowania chmury obliczeniowej. Rozszerzenie zakresu pozyskiwanych danych o proste usługi znacznie wpływa na kształtowanie się ogólnej wartości, poprzez zastosowanie przez przedsiębiorstwa usług, które są uznawane za technologie chmurowe, jednakże przedsiębiorca nie ma świadomości lub nie ma na celu korzystania z tego rodzaju usług.

Status of cloud computing application in enterprises in Poland

Abstract

The origins of the concept of cloud computing were described in the article. Attention was paid to its characteristic features and its classification was presented. In addition, the advantages and potential benefits, as well as the disadvantages and risks associated with the implementation of this technology were considered. Based on data from the Główny Urząd Statystyczny, changes in the percentage of enterprises purchasing cloud computing services according to their size classes in the years 2014 - 2023 were illustrated. The level of use of this technology in individual voivodeships in 2023 was also taken into account.

Keywords: cloud computing, advantages and disadvantages of cloud computing, information technology, cloud computing models, service.

Bibliografia

1. <https://dbw.stat.gov.pl/baza-danych> [dostęp: 01.03.2024].
2. Jagmurdzy W., Chrońska M., *Chmura obliczeniowa jako trend w biznesie – wykorzystanie w przedsiębiorstwie i wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej*, [w:] E. Śnieżek (red.), *Trendy w biznesie*, Tom III, Wydawnictwo SIZ, Łódź 2020.
3. Fulmański P., Wojczyk S., *Potencjalne korzyści i zagrożenia związane z chmurą obliczeniową*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, „Studia Informatica”, 2014, nr 34.
4. Komunikat Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego dotyczący przetwarzania przez podmioty nadzorowane informacji w chmurze obliczeniowej publicznej lub hybrydowej, Warszawa 23 stycznia 2020, dostępny w: https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Komunikat_UKNF_Chmura_Obliczeniowa_68669.pdf [dostęp: 24.02.2024].
5. <https://cloud.google.com/learn/what-is-cloud-computing> [dostęp: 24.02.2024].
6. Dzulhikam D., Rana M., *A Critical Review of Cloud Computing Environment for Big Data Analytics*, „2022 International Conference on Decision Aid Sciences and Applications (DASA)”, IEEE 2022.
7. Rashid A., Chaturvedi A., *Cloud Computing Characteristics and Services: A Brief Review*, „International Journal of Computer Sciences and Engineering”, 2019, Vol. 7, No. 2.
8. Haurech H., La Red Martinez D., *Comparison of models for the selection of cloud computing resources*, „International Journal of Information Systems and Software Engineering for Big Companies (IJISEBC)”, 2020, Vol. 7, No. 1.
9. Puthal D., Sahoo B., Mishra S., Swain S., *Cloud Computing Features, Issues and Challenges: A Big Picture*, „2015 International Conference on Computational Intelligence & Networks (CINE 2015)”, IEEE 2015.
10. The NIST Definition of Cloud Computing, National Institute of Standards and Technology, Special Publication 800-145, 2011.
11. Krysiński M., Miller P., Pamuła A., *Bezpieczeństwo danych osobowych a ryzyko korzystania z publicznej chmury obliczeniowej na przykładzie Microsoft Office 365*, „Ekonomiczne Problemy Usług”, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2017, nr 1(126), t. 2.
12. Marczak A., *Ekonomiczne aspekty wykorzystania chmury obliczeniowej w małych i średnich przedsiębiorstwach*, „Zarządzanie. Teoria i praktyka”, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie, 2014, nr 1(9).
13. Sosinski B., *Cloud Computing Bible*, Wiley Publishing, Inc., Indianapolis 2011.
14. Krok E., *Chmura obliczeniowa w przedsiębiorstwie*, „Organizacja i Zarządzanie: kwartalnik naukowy”, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej 2017, t. 1.
15. Butlewski K., Wichowska H., Strzelecka-Turska A., *Koncepcja budowy aplikacji szkolnej z wykorzystaniem chmury publicznej*, „Autobusy: technika, eksploatacja, systemy transportowe” 2019, nr 20, (12).

16. Bartczak K., *Wykorzystanie chmury obliczeniowej w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Naukowe. Studia Informatica”, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2015, nr 38.
17. Bajerski P., Augustyn D., Bach M., Brzeski R., Duszeńko A., Werner A., *Bazy danych a chmury obliczeniowe*, „Studia Informatica”, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2012, Vol. 33, No. 2A (105).
18. Zadworny W., Kłak M., *Charakterystyka i obszary zastosowań chmur obliczeniowych Cloud Computing w nowoczesnym modelowaniu biznesu*, „Współczesne Problemy Zarządzania”, 2019, t. 2, nr 2, (15).
19. <https://chmurowisko.pl/sla-w-chmurze/> [dostęp: 14.03.2024].
20. Pałka D., Zaskórski W., Zaskórski P., *Cloud Computing jako środowisko integracji usług informatycznych*, „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki”, Wydawnictwo Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki 2013, nr 9.

Analiza bezrobocia w Polsce w latach 2014-2023

Streszczenie

W artykule przeprowadzono przegląd literatury dotyczącej definicji bezrobocia, wraz z omówieniem jego klasyfikacji ze względu na przyczyny występowania. Analizie empirycznej poddano dane dotyczące skali i struktury bezrobocia w Polsce w latach 2014-2023. Szczegółowo zbadano strukturę bezrobocia ze względu na płeć, wykształcenie i wiek, co pozwoliło na lepsze zrozumienie różnic i trendów w poszczególnych grupach społecznych. Ponadto wykazano związek między poziomem bezrobocia a inflacją.

Słowa kluczowe: bezrobocie, determinanty bezrobocia, inflacja, stopa bezrobocia.

Wstęp

Termin bezrobocia jest niezwykle obszerny i można go badać pod wieloma względami. Istnieje ogromna liczba czynników kształtujących jego poziom. Jest to problem, który dotyka znaczną część społeczeństwa, także w Polsce. Wpływa na rozwój danego kraju i jego mieszkańców. Aby znaleźć rozwiązanie i sposób działania, należy zagłębić się w jego strukturze, poznać przyczynę tego zjawiska i pomóc ludziom w znalezieniu odpowiedniego zatrudnienia. Istotne jest, aby podejmować działania mające na celu redukcję liczby osób bezrobotnych.

Celem artykułu jest przybliżenie definicji bezrobocia, określenie jego typów, omówienie czynników, które na niego wpływają, analiza wielkości i struktury w ujęciu ogólnym oraz wskazanie zależności między poziomem bezrobocia a inflacją. Przedmiotem niniejszej pracy jest analiza kształtowania się bezrobocia w gospodarce polskiej w latach 2014-2023. Analizy zostały wykonane na podstawie danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego.

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów.

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów.

1. Teoretyczne ujęcie bezrobocia

Bezrobocie jest zjawiskiem obszernym i wielowymiarowym, które nie posiada jednej, uniwersalnej definicji [1, s. 77]. Jednak w zależności od potrzeb bądź kontekstu może być definiowane na różne sposoby. W literaturze przedmiotu bezrobocie najczęściej definiuje się jako zjawisko braku pracy zarobkowej wśród osób w pewnym przedziale wiekowym (określonym zwykle przez granice wieku produkcyjnego bądź też przez dolną granicę wieku produkcyjnego), które są zdolne i gotowe do pracy oraz pracy tej poszukują [2, s. 394]. Z kolei Ż. Spadło definiuje bezrobocie jako zjawisko społeczne, w którym część osób zdolnych do pracy i pragnących ją podjąć nie znajduje zatrudnienia [3]. Definicja ta jest zgodna z teorią W. Wojciechowskiego, który zauważył, że o bezrobociu mówimy w sytuacji, gdy w gospodarce występują osoby, które nie mają pracy, ale aktywnie jej poszukują i są gotowe ją podjąć [4, s. 5]. W tym kontekście kluczowe jest zrozumienie, kim jest osoba bezrobotna. Jej obszerną definicję zawarto w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Opisuje ona osobę bezrobotną jako taką, która posiada polskie obywatelstwo lub jest członkiem rodziny polskiego obywatela oraz nie uczęszcza do szkoły i nie posiada zatrudnienia lub nie wykonuje innej pracy zarobkowej, ale jest gotowa do jej podjęcia. Status osoby bezrobotnej wynika z faktu zarejestrowania się w odpowiednim urzędzie pracy. Niemniej, aby ubiegać się o status osoby bezrobotnej, muszą zostać spełnione odpowiednie warunki. Wśród nich należy wskazać m. in. pełnoletność (ukończone 18 lat), przy jednoczesnym nieosiągnięciu wieku emerytalnego [5, art. 2]. O status osoby bezrobotnej nie mogą ubiegać się osoby, które pobierają lub nabyły prawo do emerytury czy renty z różnych tytułów, bądź pobierają zasiłki wymienione w ustawie, osoby, których przychody przekraczają połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę (w ramach działalności nierejestrowanej), a także osoby przebywające w areszcie lub odbywające kary pozbawienia wolności oraz rolnicy w rozumieniu prawnym. Ponadto o status osoby bezrobotnej nie mogą ubiegać się, ci którzy prowadzą działalność gospodarczą i posiadają aktywny wpis w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej. W ujęciu statystycznym, definiowanie osoby bezrobotnej w taki sposób nie jest wystarczające, aby móc prawidłowo ocenić poziom bezrobocia, bowiem do grupy bezrobotnych zalicza się wyłącznie osoby zarejestrowane w urzędzie pracy (UP). Wiele osób pozostających bez pracy z różnych powodów nie dokonuje rejestracji w UP. W konsekwencji dane uzyskiwane z urzędów pracy są często niższe niż rzeczywista liczba osób bezrobotnych.

Niemniej, przegląd literatury przedmiotu pozwala na wysunięcie wniosku, że każda z przedstawionych definicji jest inna, natomiast we wszystkich można wyróżnić następujące cechy: bezrobocie jest zjawiskiem polegającym na występowaniu osób bezrobotnych, zaś osoba bezrobotna występuje wtedy, gdy nie ma pracy zarobkowej, poszukuje jej i jest gotowa ją wykonywać, co przedstawiono na rysunku 1.

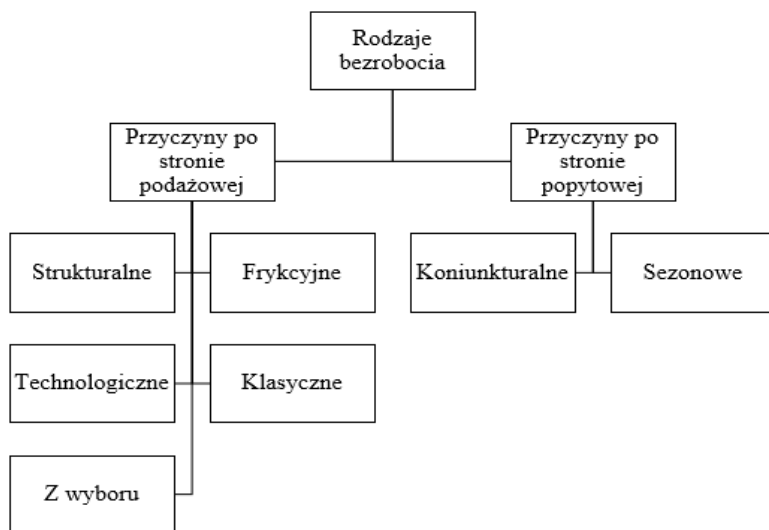

Rys. 1. Cechy bezrobotnego według literatury przedmiotu

Źródło: Oprac. własne

Powstają jednak istotne problemy związane z tym jak interpretować „chęć podjęcia pracy” oraz co rozumiemy poprzez „możliwość wykonywania pracy”. Chęć podjęcia pracy może być interpretowana jako aktywne jej poszukiwanie lub rejestracje w urzędzie pracy. Natomiast „możliwość wykonywania pracy” rozumiana jest jako posiadanie odpowiednich uprawnień, wiedzy lub predyspozycji do jej wykonywania. Mogą to być odpowiednie certyfikaty lub odpowiedni stan zdrowia.

Zwrócić należy uwagę, że sytuacja osoby bezrobotnej może być determinowana przez wiele czynników o różnym charakterze. Przyjmuje się, że przyczyny bezrobocia leżą po dwóch stronach – po stronie popytowej, którą reprezentują pracodawcy oraz po stronie podażowej reprezentowanej przez osoby poszukujące pracy. Klasyfikacja bezrobocia może przyjmować różne formy, a jej kształt wynika z przyjętych kryteriów. Najpopularniejszym z nich jest klasyfikacja z uwzględnieniem powodów, według których osoby pozostają bez pracy, co zobrazowano na rysunku 2.

Rys. 2. Rodzaje bezrobocia według przyczyn występowania

Źródło: Oprac. własne

Analizując klasyfikację bezrobocia uwzględniającą jego przyczyny, należy wyróżnić bezrobocie: koniunkturalne i strukturalne (wynikające z przyczyn leżących po stronie popytowej) oraz frykcyjne, klasyczne, technologiczne, sezonowe, a także z wyboru własnego (wynikające z przyczyn leżących po stronie podażyowej). Bezrobocie strukturalne przejawia się po stronie podażyowej i jest powodowane głównie przez dynamiczne zmiany zachodzące w gospodarce. Skutkiem takich zmian jest ograniczanie zatrudnienia, w branżach które przestają być opłacalne lub potrzebne [6, s. 139]. Osoby takie są zmuszone wtedy do przekwalifikowania się lub pozostania bezrobotnymi. Z kolei bezrobocie frykcyjne odnosi się do pewnego minimalnego poziomu bezrobocia, którego nie da się zredukować. Osoby składające się na bezrobocie frykcyjne to osoby, które ze względów fizycznych nie są w stanie podjąć pracy wcale lub tymczasowo np. z powodu przekwalifikowania się, zmiany miejsca pracy lub zamieszkania [7, s. 69]. Kolejny rodzaj bezrobocia ma charakter klasyczny – jest spowodowane z odgórnie ustalonych wysokich wynagrodzeń. Sytuacja finansowa pracodawców może wtedy nie pozwalać na zatrudnianie większej liczby pracowników. Dzieje się to często na skutek działań związków zawodowych. Z kolei zachodzący w gospodarce postęp technologiczny stanowi główną przyczynę występowania bezrobocia technologicznego. Nowoczesne technologie zwiększają efektywność pracy, a to pozwala na obniżenie liczby pracowników bez utraty dochodów. Świetnym przykładem występowania tego bezrobocia było zastosowanie przez John’a Kay’a w 1733 roku w maszynie włókienniczej „latającego czółenka” częściowo automatyzującego proces, a przez to przyspieszającego tkanie (wytwarzanie tkaniny). Zwiększenie wydajności tkania istotnie wpłynęło na ograniczenie liczby robotników. Z drugiej jednak strony, pojawiły się trudności z pozyskaniem półfabrykatów, a to z kolei determinowało przestoje w produkcji [8, s. 44]. Rozwiązaniem tej sytuacji jest przekwalifikowanie lub doszkalanie się z zakresu nowej technologii, aby w przypadku jej wdrożenia być w stanie płynnie i efektywnie jej używać. Obecnie kluczowym wyzwaniem, a nawet zagrożeniem zwiększającym poziom bezrobocia, jest sztuczna inteligencja i pojawiające się nowe jej możliwości i zastosowania. Abstrahując od omówionych rodzajów bezrobocia, należy zwrócić uwagę na jeden, szczególny rodzaj bezrobocia, czyli bezrobocie z wyboru. Pojawia się wtedy, gdy wysokość zasiłków społecznych i dodatków przyznawana osobom bezrobotnym jest w stanie bez problemu zapewnić im życie na odpowiednim poziomie. Zbyt wysoka wartość zasiłków skłania ludzi do celowego pozostawania bez pracy [9, s. 6]. Państwo powinno wtedy rozważyć redukcje takich zasiłków.

Uwzględniając przyczyny leżące po stronie popytowej, wyróżnia się bezrobocie koniunkturalne i sezonowe. Bezrobocie koniunkturalne powstaje na skutek pogarszającej się koniunktury na rynku dóbr i usług, co prowadzi do malejącego popytu konsumpcyjnego i inwestycyjnego. Przez to powstają znaczne problemy w efektywnym wykorzystywaniu siły roboczej, co prowadzi do spowolnienia ekonomicznego. Istotną rolę w walce z tym rodzajem bezrobocia odgrywa państwo, które może zmniejszać stawki podatków oraz zwiększać ilość inwestycji, tworząc nowe miejsca

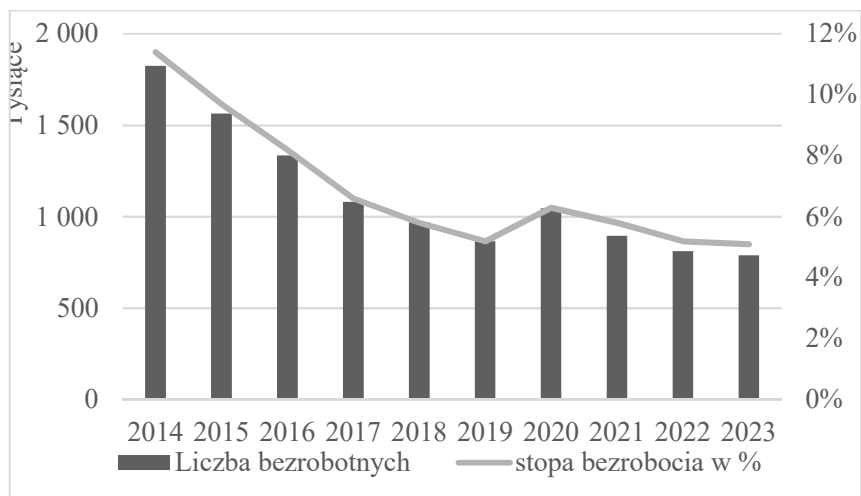
pracy [10, s. 32]. Sezonowy charakter bezrobocia wynika z sezonowej charakterystyki prac w niektórych dziedzinach gospodarki zwłaszcza tych, które są uzależnione od uwarunkowań klimatycznych lub od pory roku [11, s. 36-37]. Dziedziny, które są narażone szczególnie na ten rodzaj bezrobocia to: turystyka, rybołówstwo oraz rolnictwo. Może się ono pojawiać też w przedsiębiorstwach produkcyjnych lub usługowych np. takich, które produkują napoje lub świadczą usługi geodezyjne.

Omówione rodzaje bezrobocia determinowane są przez różne przyczyny, stąd też każda z nich ma inne implikacje dla rynku pracy oraz gospodarki w ujęciu makroekonomicznym. Różna ich specyfika wymaga zastosowania różnych strategii w zakresie polityki rynku pracy. Podkreślić należy, że rozumienie ich specyfiki jest kluczowe dla tworzenia skutecznych programów wsparcia, które pomagają w reintegracji osób bezrobotnych na rynku pracy oraz w minimalizowaniu negatywnych skutków społecznych i ekonomicznych bezrobocia.

2. Badanie stanu bezrobocia w Polsce w latach 2014-2023

Analizie empirycznej poddano stan bezrobocia w Polsce na przestrzeni lat 2014-2023. Dziesięcioletni okres pozwala na dogłębną analizę trendów i zmian na rynku pracy w Polsce. Podkreślić należy, że jest to okres dynamicznych zmian, które obejmowały poprawę sytuacji gospodarczej kraju po kryzysie ekonomicznym, jak i wyzwania związane z kryzysami wywołanymi pandemią COVID-19 oraz trwającą wojną w Ukrainie. Badanie obejmuje analizę poziomu bezrobocia w ujęciu nominalnym, którą zestawiono ze stopą bezrobocia. Szczególną uwagę poświęcono demograficznemu aspektowi bezrobocia poprzez analizę jego stanu pod względem płci, wieku oraz wykształcenia. Zwrócono również uwagę na wpływ inflacji na stopę bezrobocia w Polsce, wykorzystując współczynnik korelacji Pearsona. Przeprowadzone badanie pozwala na zidentyfikowanie głównych trendów, wyzwań oraz zmian w zakresie kształtowania się stanu bezrobocia w badanym okresie. Dane statystyczne wykorzystane w badaniu pochodzą z baz Głównego Urzędu Statystycznego. Przeprowadzona analiza pozwoli na zrozumienie mechanizmów rządzących rynkiem pracy w Polsce w badanym okresie oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących przyszłych działań mających na celu zmniejszenie bezrobocia i jego negatywnych skutków.

Proces badawczy podzielono na trzy części. W pierwszej dokonano analizy liczby bezrobotnych i udziału zarejestrowanych bezrobotnych w cywilnej ludności aktywnej zawodowo (stopy bezrobocia rejestrowanego) (rys. 3).

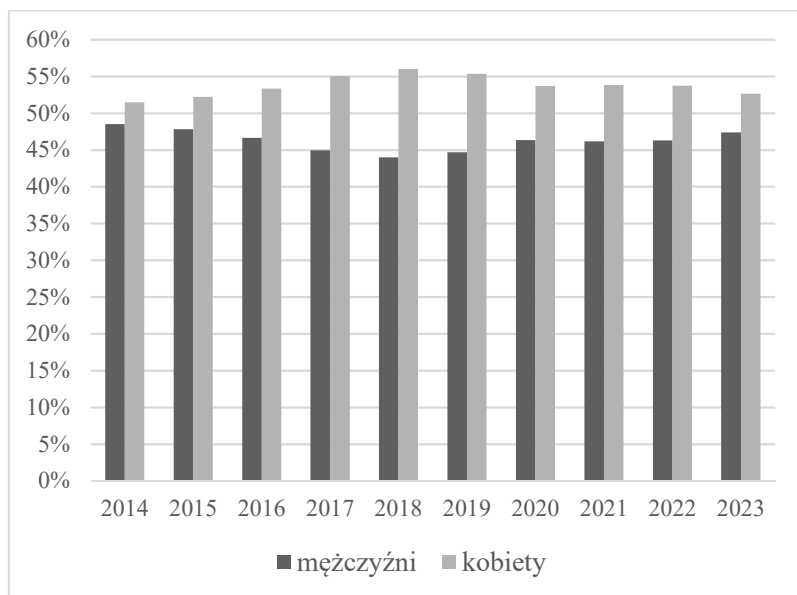

Rys. 3. Liczba bezrobotnych i stopa bezrobocia w latach 2014-2023

Źródło: Oprac. własne na podst. [15]

W badanym okresie można zaobserwować ogólną tendencję spadkową zarówno liczby osób bezrobotnych, jak i stopy bezrobocia. Najwyższe wartości zostały odnotowane w 2014 roku, stanowiąc istotną konsekwencję kryzysu finansowo-bankowego, który panował w latach 2007-2009. Liczba bezrobotnych w 2014 roku wynosiła ponad 1,8 mln oraz stopa bezrobocia wskazała wartość 11,4%. Przez kolejne pięć lat liczba osób bezrobotnych, jak i stopa bezrobocia stałe malały i w roku 2019 odnotowano 866 tys. bezrobotnych, a stopa bezrobocia wyniosła 5,2%. Na przełomie lat 2019 i 2020 rozpoczęła się pandemia wirusa COVID-19. Był to początek kryzysu, co poskutkowało wzrostem zarówno liczby bezrobotnych, jak i stopy bezrobocia. Liczba bezrobotnych w roku 2020 wynosiła ponad 1 mln, zaś stopa bezrobocia 6,3%. Kolejne lata to okres stopniowego przystosowywania się do zmian (w tym wprowadzenie zdalnej formy pracy dla pracowników umysłowych), czego skutkiem był powrót do spadkowej tendencji poziomu bezrobocia. Na koniec nadanego okresu liczba bezrobotnych wyniosła 788 tys., stopa bezrobocia 5,1%. Do tak niskiego poziomu bezrobocia przyczyniło się stopniowe zwiększanie płacy minimalnej oraz wzrost kosztów utrzymania, co zdeteminowało osoby bezrobotne do podjęcia pracy.

W kolejnej części analizy stanu bezrobocia uwzględniono czynniki demograficzne. Pierwszym z nich są różnice w kształtowaniu się poziomu bezrobocia ze względu na płeć, co w ujęciu procentowym przedstawiono na wykresie (rys. 4).

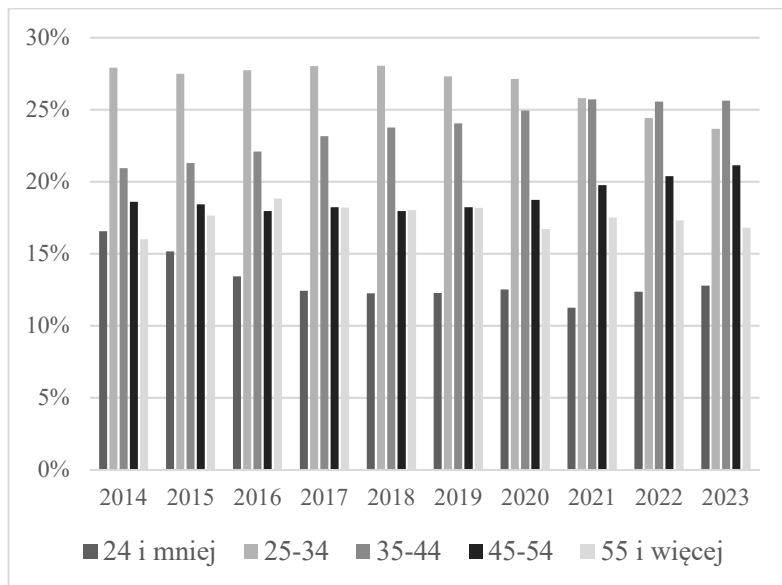

Rys. 4. Struktura bezrobotnych według płci w latach 2014-2023

Źródło: Oprac. własne na podst. [15]

Uwzględniając podział osób bezrobotnych według płci należy zauważyć, że istnieje znacząca dysproporcja. Przez cały badany okres udział bezrobotnych kobiet jest większy niż udział bezrobotnych mężczyzn. Najniższa dysproporcja w badanym okresie wystąpiła w 2014 roku, kiedy to udział mężczyzn stanowił 48,5%, natomiast udział kobiet wynosił 51,5% w ogólnej liczbie osób bezrobotnych. Zauważyć należy, że wraz ze spadkiem poziomu bezrobocia ogółem (rys. 1) dysproporcja ta z roku na rok pogłębiała się aż do 2018 roku, w którym była największa – 44% stanowili mężczyźni i 56% stanowiły kobiety. W kolejnych okresach tendencja rosnącej dysproporcji uległa zmianie i do końca badanego okresu stopniowo się zmniejszała. Większy udział kobiet w ogólnej liczbie osób bezrobotnych wynika z realizacji obowiązków rodzinnych. Jest to główna przyczyna bierności zawodowej kobiet, ponieważ stanowi aż 32%, podczas gdy ta sama przyczyna dotyczy zaledwie 3% wszystkich przyczyn mężczyzn biernych zawodowo [12, s. 5].

Kolejnym istotnym aspektem w badaniu stanu bezrobocia jest wiek bezrobotnych. Analiza struktury bezrobocia pod kątem wieku bezrobotnych pozwala na zrozumienie, które grupy wiekowe są najbardziej narażone na ryzyko utraty pracy. Strukturę bezrobocia pod kątem wieku przedstawiono na wykresie (rys. 5).

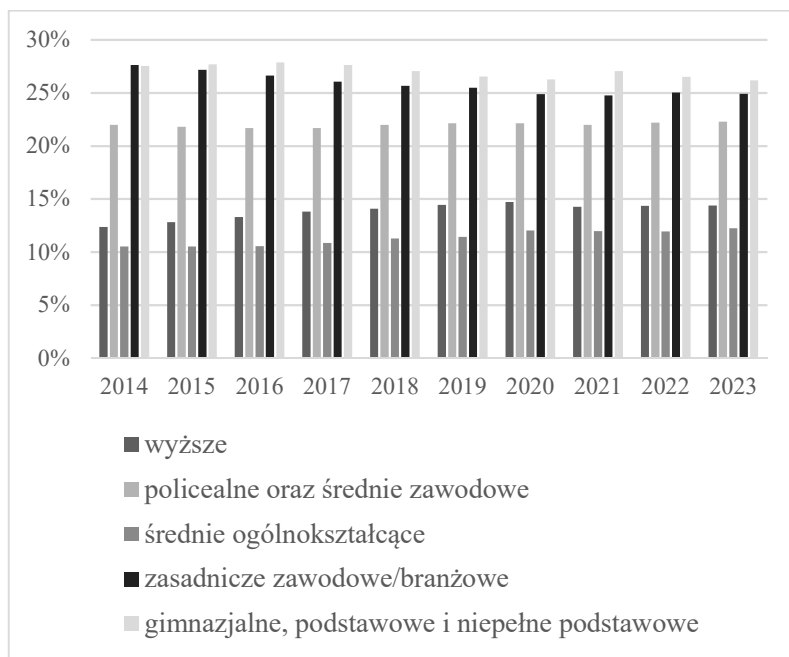

Rys. 5. Struktura bezrobotnych według wieku w latach 2014-2023

Źródło: Oprac. własne na podst. [15]

Na podstawie powyższych danych należy zauważyć, że największy udział wśród bezrobotnych stanowi grupy osób w przedziale wiekowym 25-34 (średnio ich udział kształtował się na poziomie 26,7%) oraz w przedziale wiekowym 35-44 (ich średni udział w strukturze bezrobotnych oscylował na poziomie 23,7%). Młodzi ludzie, którzy wchodzi na rynek pracy często borykają się z trudnościami w znalezieniu zatrudnienia ze względu na brak doświadczenia zawodowego. Z drugiej jednak strony osoby starsze mogą napotykać problem związany z dyskryminacją, bowiem zmieniające się wymagania rynku pracy, np. w kontekście rosnącej roli kompetencji cyfrowych mogą stawiać je w niekorzystnej sytuacji. Podkreślić należy, że rosnący udział bezrobotnych w przedziale wiekowym 35-44 może wydawać się niepokojący. Odrębna analiza liczby bezrobotnych w badanych grupach wiekowych pozwala na wysunięcie wniosków, że wzrost ten nie jest jednak spowodowany zwiększającą się liczbą bezrobotnych w tym przedziale wiekowym, lecz znacznie wolniejszym zmniejszaniem się liczby tychże bezrobotnych względem innych grup wiekowych oraz bardzo dynamicznym spadkiem udziału grupy osób mającej 24 lata i mniej w strukturze bezrobotnych. Od roku 2020 odnotowuje się spadający udział osób w przedziale 25-34 lata, który jest powodowany przez stosunkowo szybszy spadek osób bezrobotnych w tym przedziale wiekowym względem innych przedziałów. Warto też zwrócić uwagę na rosnący udział grupy wiekowej 45-54, który wynika z braku zmiany liczby osób bezrobotnych pod koniec badanego okresu, przy jednoczesnym spadku liczby osób bezrobotnych w innych przedziałach wiekowych.

Kolejnym czynnikiem społecznym uwzględnionym w badaniu jest poziom wykształcenia osób bezrobotnych. Dane te przedstawiono na rysunku 6.

Rys. 6. Struktura bezrobotnych według wykształcenia w latach 2014-2023

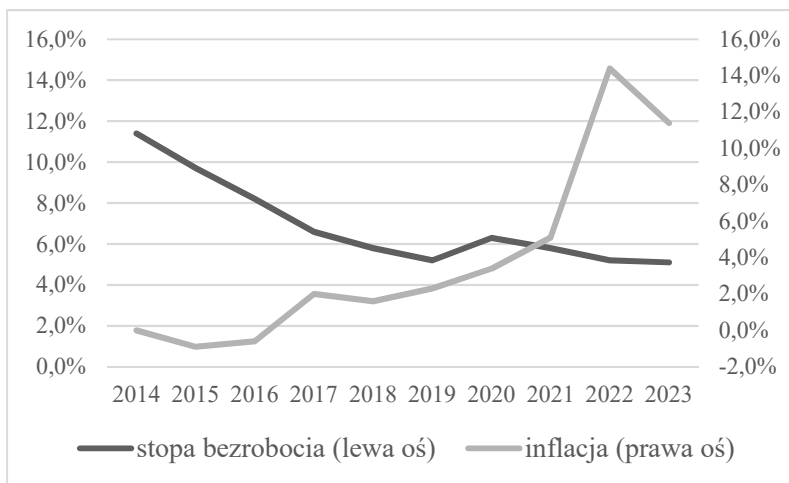
Źródło: Oprac. własne na podst. [15]

Struktura udziału bezrobotnych według poziomu wykształcenia na przestrzeni badanych lat jest stabilna i nie uległa znacznym zmianom. Odnotowano lekki wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym (z 12,4% na początku okresu do 14,4% na końcu okresu), jak i osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (z 10,5% na początku okresu do 12,2 na końcu okresu). Osoby z wykształceniem policealnym oraz średnim zawodowym stanowiły udział w okolicy 22% +/- 0,3 p.p. przez cały badany okres. Udział osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub branżowym charakteryzuje się tendencją spadkową. Na początku badanego okresu wynosił on 27,6% i malał do 2020 roku, w którym wyniósł 24,9% i do końca badanego okresu utrzymywał on podobne wartości. Tendencja spadkowa świadczy o rosnącym zapotrzebowaniu rynku na pracowników z wyuczonym zawodem i konkretnymi umiejętnościami. Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym nie ma stałej tendencji i fluktuuje w przedziale 26 do 28%.

Odrębne analizy liczebności bezrobotnych w poszczególnych grupach wiekowych wykazały, że wzrost udziału osób z wykształceniem wyższym oraz średnim ogólnokształcącym jest spowodowany znacznie wolniejszym spadkiem liczby osób

bezrobotnych względem innych grup. Natomiast spadek udziału osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub branżowym jest spowodowany znacznie szybszym spadkiem liczby osób bezrobotnych z tym poziomem wykształcenia.

Trzeci etap badawczy uwzględnia zależność zachodzącą pomiędzy poziomem bezrobocia a inflacją. Ogólna teoria wspomnianej zależności wskazuje, że wzrost inflacji powoduje zmniejszenie stopy bezrobocia, zaś zmniejszenie inflacji skutkuje wzrostem stopy bezrobocia [13]. Zależność pomiędzy stopą bezrobocia a stopą inflacji przedstawiono na rysunku 7.

Rys. 7. Stopa bezrobocia na tle inflacji w latach 2014-2023

Źródło: Oprac. własne na podst. [15]

Należy zauważyć, że wraz ze wzrostem inflacji spadał poziom bezrobocia i na odwrót. W celu sprawdzenia siły korelacji między tymi zmiennymi został obliczony współczynnik korelacji Persony, który dla badanego okresu wyniósł $-0,63$, co świadczy o umiarkowanej lub nawet silnej odwrotnej korelacji pomiędzy stopą bezrobocia a poziomem inflacji. Co ciekawe, w obliczu dynamicznego wzrostu inflacji w 2022 roku, jako konsekwencji pandemii Covid-19, wybuchu wojny w Ukrainie i następnie spadku zmniejszenia tempa wzrostu cen, nie odnotowano znaczących zmian w poziomie bezrobocia, który utrzymywał się wówczas na stosunkowo stałym poziomie. Świadczy to o tym, że teoria krzywej Philipsa nie sprawdziła się w Polsce w okresie kryzysowym. Utrzymujący się niski poziom bezrobocia i malejący poziom inflacji mogą doprowadzić do wystąpienia „złotej równowagi” (*goldilocks*), czyli takiego stanu w gospodarce, w którym panuje pełne zatrudnienie, stabilność gospodarcza i stabilny wzrost, zaś gospodarka nie rozwija się i nie kurczy w dużym stopniu (wysokim tempie) [14].

Wnioski

Analiza zebranych danych pozwala dojść do wniosku, że Polska jest krajem, który z problemem bezrobocia radzi sobie skutecznie. W badanym okresie, od 2014 do 2023 roku, stopa i liczba bezrobotnych stale malały. Osoby bezrobotne to najczęściej młodzi dorośli z niskim poziomem wykształcenia. Jednocześnie liczba bezrobotnych kobiet jest wyższa od liczby bezrobotnych mężczyzn. Zauważyć można również odwrotną korelację między stopą bezrobocia a inflacją.

Polska powinna realizować odpowiednią politykę społeczną w zakresie walki z bezrobociem, zwłaszcza wśród osób młodych bez doświadczenia zawodowego i wyuczonego zawodu, dla których obecne bariery na rynku pracy są szczególnie wysokie. Kluczowe jest umożliwienie bezrobotnym zdobywanie kompetencji i umiejętności, które ułatwią im znalezienie zatrudnienia. Aktywne formy walki z bezrobociem, takie jak pożyczki i dotacje na założenie własnej działalności gospodarczej, staże, roboty publiczne czy programy dla bezrobotnych, powinny być traktowane jako inwestycje. Te inicjatywy mają potencjał do stymulowania rozwoju zawodowego i gospodarczego, w przeciwieństwie do zasiłków dla bezrobotnych czy innych form finansowego wsparcia utrzymywanych na wysokim poziomie. Wysokie zasiłki mogą prowadzić do wzrostu bezrobocia z wyboru, co w efekcie zwiększa wydatki państwa na utrzymanie osób bezrobotnych i zmniejsza wpływy z podatku dochodowego.

Nie należy również zapominać o pojawiających się nagłych wyzwaniach, które mogą zaburzyć rynek pracy. Kryzys wywołany pandemią COVID-19 doprowadził do wzrostu poziomu bezrobocia, ponieważ gospodarka nie była przygotowana na wprowadzone w trakcie pandemii ograniczenia i nowe regulacje prawne. W związku z tym, zarówno obywatele, jak i państwo, powinni być świadomi, że podobna sytuacja może się powtórzyć w przyszłości. W obliczu tych wyzwań, jednym z kluczowych kroków podjętych przez państwo w celu ograniczenia ówczesnego, jak i przyszłego bezrobocia oraz zapobieżenia drastycznemu pogorszeniu stanu gospodarki, było prawne uregulowanie kwestii pracy zdalnej [16]. Rozwój tej formy zatrudnienia okazał się istotnym elementem strategii adaptacyjnej, umożliwiając firmom kontynuowanie działalności i utrzymanie zatrudnienia w trudnych warunkach pandemicznych. Regulacje dotyczące pracy zdalnej pozwoliły na elastyczne dostosowanie się do nowych realiów, co nie tylko pomogło w ograniczeniu bezrobocia, ale również przyczyniło się do stabilizacji gospodarki w kryzysowym okresie.

Zwrócić należy uwagę na dynamiczny rozwój sztucznej inteligencji, która może wstrząsnąć rynkiem pracy na całym świecie. Powinniśmy nieustannie śledzić nowe trendy i rozwijać technologię, aby utrzymać niski poziom bezrobocia i zapewnić stabilność na rynku pracy.

Analysis of unemployment in Poland in 2014-2023

Abstract

The article presents a literature review on the definition of unemployment, including a discussion on its classification based on the causes of its occurrence. An empirical analysis was conducted on data concerning the scale and structure of unemployment in Poland from 2014 to 2023. The structure of unemployment was examined in detail with respect to gender, education, and age, allowing for a better understanding of the differences and trends among various social groups. Furthermore, the relationship between the level of unemployment and inflation was demonstrated.

Keywords: unemployment, determinants of unemployment, inflation, unemployment rate.

Bibliografia

1. Drela K., *Socjologia i inne nauki o pracy i bezrobociu – część II*, „Zeszyty Naukowe FIRMA I RYNEK” 2015, 1 (48).
2. Bosworth D. L., Dawkins P. J., Stromback T., *The economics of the labour market*, Wydawnictwo Longman Publishing Group, Londyn 1996.
3. Spadło Ź., *Bezrobocie w Polsce 2023: definicja, rodzaje, przyczyny, skutki*, www.livecareer.pl [dostęp: 28.05.2024].
4. Wojciechowski W., *Skąd się bierze bezrobocie?*, „Zeszyty FOR”, Warszawa 2008.
5. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz.U. 2024 poz. 475.
6. Nowak K., *Problemy bezrobocia strukturalnego: czego uczy nas teoria poszukiwań i dopasowań na rynku pracy?*, „Ekonomista”, 2011.
7. Kozysa J., *Bezrobocie w Polsce w okresie transformacji 1989-2003*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2005, 33(3), 67-77.
8. Danowska-Prokop B., Zagóra-Jonszta U., *Wybrane problemy historii gospodarczej powszechnej i Polski*, Praca Naukowa, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2023.
9. Kośmicki E., Malinowska S., *Bezrobocie we współczesnym świecie. Czy istnieją możliwości pełnego zatrudnienia?*, „Optimum. Economic Studies” 2015, 4(76), 3-24.
10. Kołodziejczak W., Wysocki F., *Identyfikacja charakteru bezrobocia w Polsce w latach 2006-2009*, „The Polish Journal of Economics” 2013, 266(9), 29-52.
11. Mortimer-Szymczak H., *Rynek pracy i bezrobocie (pojęcia ogólne)*, „Acta Universitatis Lodzensis, Folia Oeconomica” 1995, 135.

12. Raport Stowarzyszenia Kongres Kobiet, *Kobiety, rynek pracy i równość płac*, Warszawa 2023.
13. Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Phillipsa-krzywa;3956493.html> [dostęp: 28.05.2024].
14. Investopedia.com, <https://www.investopedia.com/terms/g/goldilockseconomy.asp> [dostęp: 28.05.2024].
15. Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/> [dostęp: 01.05.2024].
16. Chamera K., *Wyzwania pracy zdalnej w obliczu COVID-19*, [w:] *Rozwój e-gospodarki wobec wyzwań pandemii COVID-19*, Wydawnictwo Akademia Bialska im. Jana Pawła II, Biała Podlaska 2023.

Deficyt publiczny w Polsce w latach 2003-2023

Streszczenie

Deficyt publiczny jest jednym z głównych źródeł wielu problemów występujących w gospodarce kraju. Problem dodatkowo nasilił się w Polsce po pandemii COVID-19, kiedy to dług publiczny osiągnął wartości z kryzysu gospodarczego z 2008 roku, co przyspieszyło wzrost inflacji w kraju. Celem opracowania jest podjęcie próby przeprowadzenia badań, dotyczących znaczenia deficytu publicznego w Polsce na przestrzeni lat 2003-2023. W pracy przeprowadzono przegląd literatury przedmiotu oraz badania danych statystycznych.

Słowa kluczowe: deficyt publiczny, analiza deficytu publicznego.

Wstęp

Deficyt publiczny jest jednym z kluczowych wskaźników stanu finansów publicznych, mającym bezpośredni wpływ na stabilność gospodarczą każdego kraju. W kontekście Polski temat ten nabiera szczególnego znaczenia z uwagi na powtarzające się problemy ze zrównoważeniem budżetu państwa. Deficyt publiczny odzwierciedla różnicę między dochodami a wydatkami publicznymi, wskazując na sytuacje, w których wydatki przewyższają dochody. Długotrwałe występowanie deficytu prowadzi do narastania długu publicznego, co może negatywnie wpłynąć na zdolność państwa do finansowania swoich potrzeb oraz na jego wiarygodność na rynkach finansowych. Zrozumienie mechanizmów powstawania deficytu, jego przyczyn oraz konsekwencji jest niezbędne dla oceny kondycji finansów publicznych Polski i formułowania skutecznych strategii naprawczych. Celem opracowania jest analiza dochodów budżetu państwa, wydatków budżetu państwa i deficytu publicznego w Polsce w latach 2003-2023 oraz analiza porównawcza tych danych dla Polski na tle krajów UE. Badanie przeprowadzono w oparciu o analizę literatury

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek ekonomia, studia I stopnia, 1 rok.

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek ekonomia, studia I stopnia, 1 rok.

przedmiotu dotyczącą deficytu publicznego, a w szczególności publikowanych danych statystycznych.

1. Deficyt publiczny – przegląd literatury przedmiotu

1.1. Pojęcie i źródła powstawania deficytu budżetowego

Większość wydatków jest zazwyczaj finansowana wpływami z tytułu podatków. Gdy wydatki przekraczają wielkość wpływów budżetowych, wówczas występuje deficyt budżetowy [1, s. 196].

Deficyt budżetowy i dług publiczny to pojęcia związane z ekonomią, finansami i prawem. W zależności od tego, z jakiego punktu widzenia je rozpatrujemy, mogą one mieć różne znaczenia i funkcje oraz rodzić różne problemy i sposoby ich rozwiązania. Problematyka deficytu budżetowego wynika z podejścia do utrzymania równowagi w budżecie państwa. Natomiast kwestie długu publicznego wynikają z konieczności finansowania deficytu budżetowego za pomocą kredytów publicznych, co prowadzi do powstania długu publicznego. Deficyt budżetowy oraz źródła i formy jego finansowania wynikają z przyjętej organizacji sektora finansów publicznych oraz podlegają planowaniu i ustalaniu przez wyznaczone organy i według prawnie określonych reguł.

Deficyt budżetowy i dług publiczny to kluczowe kwestie w polityce gospodarczej. Oba te wskaźniki są ze sobą ściśle związane i zależą od prowadzonej polityki fiskalnej danego kraju. Uznaje się, że pewien poziom deficytu budżetowego jest uzasadniony w okresie recesji, ponieważ może on stymulować gospodarkę. Natomiast w czasach wzrostu gospodarczego dąży się do zrównoważenia budżetu. W tabeli 1 zestawiono definicje deficytu publicznego formułowane w literaturze przedmiotu.

Tabela 1. Definicje deficytu publicznego

Ustawa o finansach publicznych	Różnica między dochodami publicznymi a wydatkami publicznymi, ustalona dla okresu rozliczeniowego: – dodatnia – stanowi nadwyżkę sektora finansów publicznych – ujemna – stanowi deficyt sektora finansów publicznych
W. Miemiec, P. Zawadzka (2023)	Różnica między sumą dochodów budżetowych a sumą wydatków w budżecie na dany rok budżetowy
M. Podstawka (2017)	Nadwyżka wydatków nad dochodami danego budżetu (w cyklu jednorocznym) lub część wydatków budżetu, która nie znajduje pokrycia w dochodach

Źródło: Oprac. własne na podst. [2, 3, 4]

Deficyt budżetowy oraz źródła i formy jego finansowania wynikają z przyjętej organizacji sektora finansów publicznych oraz podlegają planowaniu i ustalaniu przez wyznaczone organy i według prawnie określonych reguł. Źródłami dochodów budżetowych państwa są podatki, cła, dochody ze sprzedaży sprywatyzowanych przedsiębiorstw, opłaty skarbowe, sądowe, notarialne i inne [5, s. 313.].

Niedostosowanie rozmiarów zadań publicznych do możliwości dochodowych gospodarki kraju skutkuje tym, że państwo planuje i realizuje więcej projektów

i usług publicznych niż jest w stanie sfinansować z dochodów, jakie generuje gospodarka kraju. Oznacza to, że wydatki na zadania publiczne przewyższają wpływy budżetowe, co może prowadzić do deficytu budżetowego i zwiększenia długu publicznego.

Niska efektywność wydatkowania publicznego ma miejsce, gdy środki publiczne są wydawane w sposób nieefektywny, co oznacza, że nie przynoszą oczekiwanych rezultatów lub są marnotrawione. Inwestycje i wydatki państwowe nie przynoszą maksymalnych korzyści dla społeczeństwa i gospodarki, co prowadzi do nieoptymalnego wykorzystania dostępnych funduszy.

Niska skuteczność ściągania należności budżetowych ma miejsce, gdy państwo ma trudności z efektywnym zbieraniem należnych mu dochodów, takich jak podatki, opłaty i inne świadczenia. Skutkuje to niższymi wpływami do budżetu niż zakładano, co utrudnia finansowanie wydatków publicznych i może zwiększać deficyt budżetowy.

Wysokie obciążenie budżetu kosztami już istniejącego długu publicznego następuje wówczas, gdy duża część budżetu państwa jest przeznaczana na obsługę i spłatę istniejącego długu publicznego, co obejmuje zarówno spłatę kapitału, jak i odsetki. Wysokie koszty związane z obsługą długu ograniczają dostępność środków na inne wydatki publiczne i mogą prowadzić do konieczności zaciągania kolejnych zobowiązań finansowych.

1.2. Deficyt publiczny – ujęcie regulacyjne

Deficyt budżetowy jest skutkiem niezachowania równowagi budżetowej, która w klasycznym tego słowa znaczeniu rozumiana jest jako stan budżetu, w którym wydatki znajdują pokrycie w dochodach.

Ustawodawca nie nakłada obowiązku uchwalania budżetu jako klasycznie zrównoważonego planu finansowego. Jednak prawnie regulowane są wielkość deficytu budżetowego oraz sposób jego finansowania. Deficyt budżetowy jest zwykle planowany w ramach procesu przygotowywania ustawy budżetowej i może wynikać ze świadomej polityki inwestycyjnej państwa. Poziom deficytu budżetowego jest określany w Wieloletnim Planie Finansowym Państwa.

Zarówno deficyt budżetowy, jak i dług publiczny są przedmiotem regulacji Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Państwa członkowskie Unii mają obowiązek unikania nadmiernego deficytu. Poziom długu publicznego, obok ograniczeń dotyczących deficytu, stanowi jedno z kryteriów konwergencji określonych w traktacie z Maastricht, za pomocą którego Komisja bada przestrzeganie dyscypliny budżetowej w państwach członkowskich. Protokół w sprawie procedury dotyczącej nadmiernego deficytu, stanowiący załącznik do traktatu z Maastricht określa wartości odniesienia (maksymalny poziom zadłużenia) jako 3% dla stosunku planowanego lub rzeczywistego deficytu publicznego do PKB wyrażonego w cenach rynkowych, a 60% dla stosunku zadłużenia publicznego do PKB wyrażonego w cenach rynkowych artykułów [6, 126 ustęp 2].

Ocena prawidłowości funkcjonowania finansów publicznych jest dokonywana przede wszystkim z perspektywy przestrzegania dyscypliny budżetowej, szczególnie w kontekście poziomu zadłużenia państwa. W Polsce kluczowym elementem w tym zakresie jest tzw. reguła zadłużenia, określona w art. 216 ust. 5 Konstytucji RP, która ustala maksymalny poziom długu publicznego na $\frac{3}{5}$ wartości rocznego PKB. Ten limit, wskazany w Konstytucji, stanowi jedno z kryteriów konwergencji, czyli wskaźników ekonomicznych i zasad, które musi spełniać polityka gospodarcza kraju aspirującego do członkostwa w Unii Gospodarczej i Walutowej, a tym samym w strefie euro [7, art. 126 ust.; 8, art. 140 ust. 1].

Równowaga budżetowa i ochrona przed nadmiernym zadłużeniem są w hierarchii wartości konstytucyjnych tak wysoko umieszczone, że zabezpiecza je restrykcja konstytucyjna. W niewielu konstytucjach na świecie, w tym w prawie UE, przyjęto tak jednoznaczny limit. Wprowadzenie do Konstytucji RP restrykcji z art. 216 ust. 5 nadaje temu przepisowi najwyższą rangę (przedkładając go nad przepisy Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej) oraz charakter bezwarunkowy. To powoduje odpowiedzialność polityczną, konstytucyjną, a nawet prawnokarną osób pełniących funkcje publiczne, które są odpowiedzialne za nadzorowanie przestrzegania procedur zapobiegających nadmiernemu zadłużeniu oraz zasad zarządzania i spłaty długu [3, s. 217-218].

1.3. Dług publiczny jako konsekwencja występowania deficytu budżetowego

Dług publiczny to narastająca suma zobowiązań finansowych państwa, która jest bezpośrednią konsekwencją występowania deficytu budżetowego. Deficyt budżetowy pojawia się, gdy wydatki państwa przekraczają jego dochody w danym okresie. Aby pokryć różnicę, rząd musi pożyczać pieniądze, co prowadzi do powiększania długu publicznego. Gdy deficyty są regularne i znaczne, dług publiczny rośnie w szybkim tempie. W Polsce, jak i w innych krajach, deficyt budżetowy jest często wynikiem zwiększonych wydatków na infrastrukturę, edukację, zdrowie i inne potrzeby społeczne. Kiedy dochody z podatków i innych źródeł są niewystarczające, rząd musi zaciągać kredyty na rynku krajowym i międzynarodowym. Każdy nowy kredyt zwiększa całkowitą sumę długu publicznego. Obsługa długu, czyli spłata odsetek i kapitału, stanowi znaczące obciążenie dla budżetu państwa. Wysoki poziom długu publicznego może prowadzić do wzrostu kosztów pożyczek, gdy inwestorzy postrzegają ryzyko jako wyższe. Ponadto, wysoki dług publiczny może ograniczać możliwości finansowe państwa, zmuszając rząd do cięć w wydatkach publicznych lub zwiększania podatków. To z kolei może negatywnie wpływać na wzrost gospodarczy i dobrobyt obywateli. Przykłady krajów z bardzo wysokim długiem publicznym pokazują, że utrata zaufania inwestorów może prowadzić do kryzysów finansowych. W ekstremalnych przypadkach, państwa mogą być zmuszone do restrukturyzacji długu lub ogłoszenia niewypłacalności. W Polsce, regulacje prawne, takie jak limit zadłużenia określony w Konstytucji RP, mają na celu zapobieganie nadmiernemu zadłużaniu się państwa. Niemniej jednak, w sytuacjach kryzysowych,

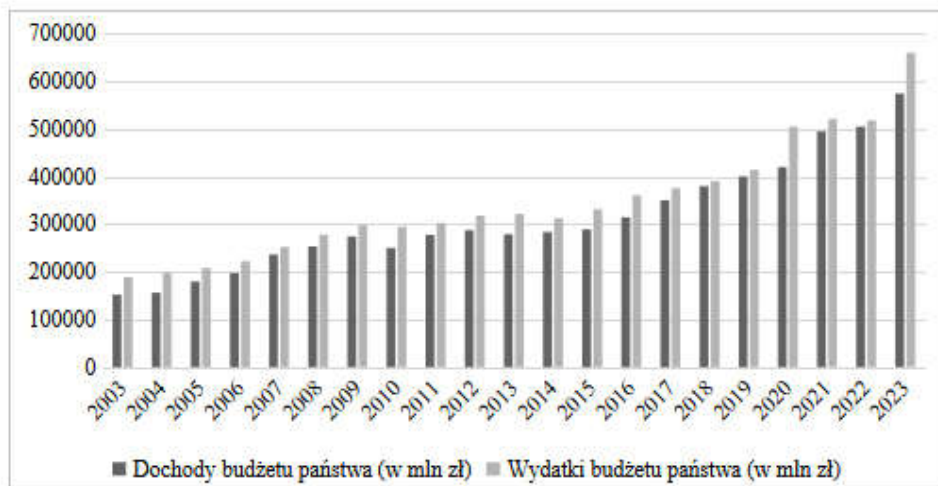
takich jak pandemia COVID-19, rządy mogą decydować się na zwiększenie zadłużenia, aby sfinansować niezbędne wydatki. Monitorowanie i kontrola długu publicznego są kluczowe dla utrzymania stabilności finansowej państwa. Efektywne zarządzanie długiem publicznym wymaga przejrzystości, odpowiedzialności i długoterminowej strategii. Zrównoważenie budżetu i ograniczenie deficytu są głównymi środkami zapobiegającymi nadmiernemu wzrostowi długu publicznego. W dłuższej perspektywie, inwestowanie w rozwój gospodarczy może pomóc zwiększyć dochody państwa i zmniejszyć potrzebę pożyczania. Ważne jest, aby polityki fiskalne były elastyczne i dostosowane do zmieniających się warunków ekonomicznych. Państwa muszą znaleźć równowagę między koniecznością inwestowania w przyszłość a utrzymaniem zdrowych finansów publicznych. Zrozumienie dynamiki długu publicznego i jego konsekwencji jest kluczowe dla tworzenia skutecznych polityk ekonomicznych. Edukacja obywateli na temat finansów publicznych może zwiększyć poparcie dla odpowiedzialnych decyzji budżetowych. Współpraca międzynarodowa i wymiana doświadczeń mogą pomóc krajom lepiej zarządzać swoim długiem. Warto podkreślić, że dług publiczny nie jest z natury zły, ale jego nadmierny poziom może prowadzić do poważnych problemów gospodarczych i społecznych.

2. Deficyt publiczny w Polsce na tle innych krajów – analiza danych statystycznych

W pracy podjęto próbę przeprowadzenia analizy danych statystycznych dotyczących deficytu publicznego w Polsce na tle innych krajów. Celem badań jest wskazanie znaczenia deficytu publicznego w Polsce na przestrzeni lat 2003-2023. W badaniu wykorzystano dane dostępne w oficjalnych statystykach Eurostatu oraz Banku Danych Makroekonomicznych [9, 10, 11]. Przeprowadzone badania empiryczne w głównej mierze dotyczą trzech części:

1. Analiza danych statystycznych związana z dochodami oraz wydatkami budżetu państwa w Polsce.
2. Deficyt publiczny Polski.
3. Wynik sektora instytucji rządowych i samorządowych w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej.

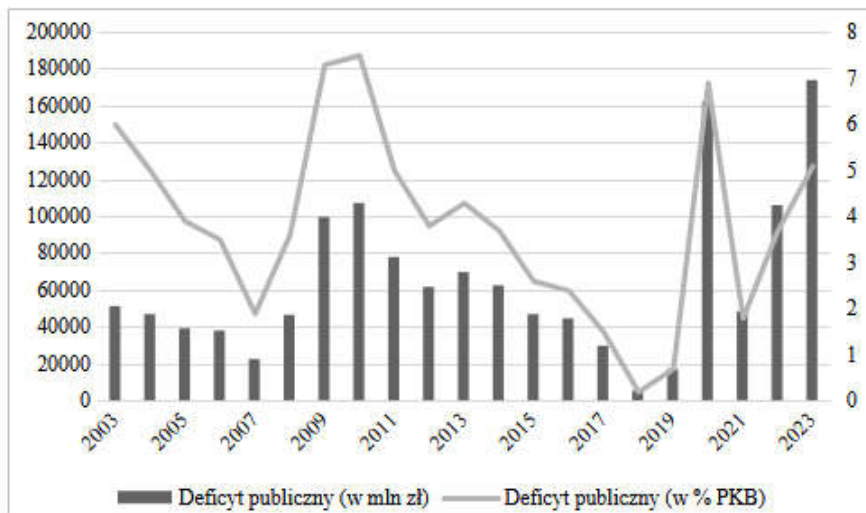
Finanse publiczne stanowią podstawę sprawnie funkcjonującej gospodarki. Dokonując analizy wyniku budżetu państwa, może wystąpić równowaga, nadwyżka oraz deficyt. Deficytem publicznym nazywamy ujemną różnicę między dochodami a wydatkami budżetu państwa, czyli sytuację, w której rząd wydaje więcej pieniędzy niż otrzymuje z danin publicznych. Na przełomie ostatnich 20 lat utrzymywała się tendencja wzrostowa dotycząca dochodów oraz wydatków (o kolejno 377% w 2023 roku w porównaniu do 2003 w odniesieniu do dochodów oraz o 349% w odniesieniu do wydatków); zmiany te przedstawia rysunek 1. W głównej mierze było to przejawem stosowanej polityki podatkowej prowadzonej przez państwo. W każdym badanym roku wydatki przewyższały dochody, czyli powstawał deficyt publiczny, co przedstawia rysunek 2.

**Rys. 1. Dochody oraz wydatki budżetu państwa w Polsce
w latach 2003–2023 w milionach złotych**

Źródło: Oprac. własne na podst. [9]

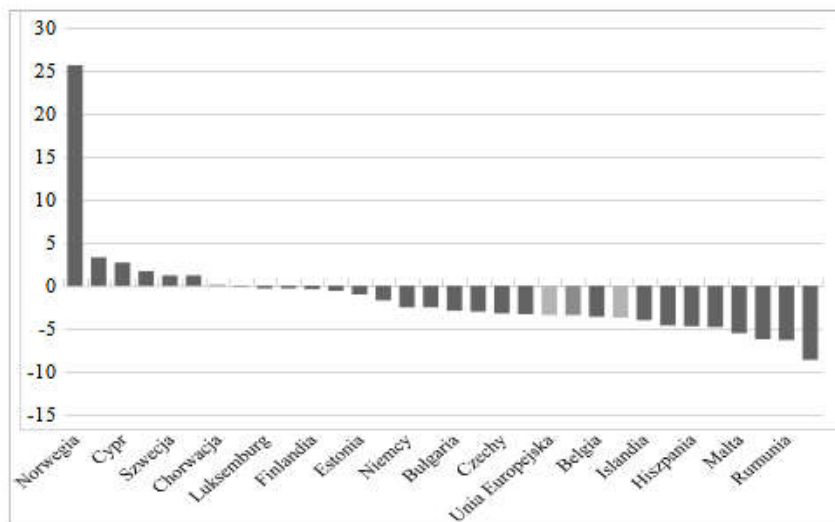
W latach 2003–2023 uwidacznia się stała nierównowaga dotycząca dochodów oraz wydatków, która przejawiała się w występowaniu cyklicznego deficytu publicznego. Wykres 2 przedstawia deficyt publiczny w Polsce. Po przeprowadzeniu analizy widać, że deficyt był stale zmniejszany do ustawowego limitu (tj. 3% PKB), jednak są lata, które wyróżniają się na tle innych wzrostem spowodowanym wydarzeniami na świecie, tj.: globalnym kryzysem gospodarczym z przełomu lat 2008–2010, kiedy to deficyt osiągnął rekordową wartość 7,5% PKB oraz początek pandemii COVID-19 z 2020 roku z deficytem publicznym równym 6,9% polskiego PKB. Najniższa wartość przypadła na 2018 rok, kiedy to wysokość deficytu publicznego była równa 0,2% PKB kraju.

**Rys. 2. Deficyt publiczny Polski w latach 2003-2023
w milionach złotych oraz jako % PKB**

Źródło: Oprac. własne na podst. [10]

Rysunek 3 przedstawia zestawienie deficytów publicznych krajów europejskich oraz Unii Europejskiej w 2022 roku jako % PKB. Polska klasyfikuje się na poziomie deficytu 3,70%, *ex aequo* z całą Unią Europejską lecz wyżej od strefy Euro, w której to wynik jest zaniżany przez Łotwę, Hiszpanię, Francję, Maltę oraz Włochy, które jednocześnie mają największy deficyt publiczny w Europie na poziomie 8,6% całego PKB. Są jednak państwa w Europie, których wydatki są niższe niż dochody i powstaje nadwyżka budżetowa w kraju. Zdecydowanym liderem jest Norwegia z nadwyżką równą 25,6% PKB. Pozostałe państwa z nadwyżką to Dania, Cypr, Irlandia, Szwecja oraz Szwajcaria. Z kolei w Chorwacji oraz Holandii wartości nadwyżki/deficytu budżetowego są równe 0,1% co oznacza niemalże zrównanie wydatków z dochodami. Są również Państwa, które przekroczyły ustawowy limit deficytu publicznego, czyli 3% PKB. Są to kolejno Czechy (3,2%), Austria (3,3%), Polska (3,4%), Belgia (3,6%), Islandia (4%), Łotwa (4,6%), Hiszpania (4,7%), Francja (4,8%), Malta (5,5%), Węgry (6,2%), Rumunia (6,3%) oraz Włochy (8,6%).

Rys. 3. Wynik sektora instytucji rządowych i samorządowych w Polsce na tle innych krajów Unii Europejskiej w relacji do PKB w krajach Unii Europejskiej w 2022 r.

Zródło: Oprac. własne na podst. [10]

Podsumowując, deficyt publiczny od dwudziestu lat jest nieodłącznym elementem finansów publicznych w Polsce oraz kształtuje się w sposób dynamiczny, na co szczególnie wpływ mają najtrudniejsze dla globalnej gospodarki wydarzenia na świecie (kryzysy gospodarcze, pandemie, wojny). Z kolei w porównaniu do krajów europejskich sytuacja Polski jest bardzo dobra, lecz mogła być lepsza (zmniejszenie deficytu publicznego poniżej 3% całego PKB), dzięki zrównoważeniu budżetu państwa. Finanse publiczne stanowią podstawowy mechanizm sprawnie funkcjonującej gospodarki, co przekłada się na stabilność gospodarczą oraz makroekonomiczną kraju.

Podsumowanie

Zrównoważone finanse publiczne tworzą stabilną podstawę do wzrostu gospodarczego, zatem, finanse państwa w głównej mierze determinują stabilność makroekonomiczną. Deficyt publiczny w Polsce stanowi istotną kwestię, która wymaga uwagi i działań konsolidacyjnych. Narastający poziom deficytu jest sygnałem konieczności podjęcia środków naprawczych, co wynika zarówno z krajowych przepisów, jak i z wymogów europejskich. Procedura naprawcza finansów publicznych w Polsce powinna przede wszystkim dotyczyć zrównoważenia budżetu państwa.

W polskich finansach publicznych występuje trwała nierównowaga, wyraźnie widoczna w powtarzających się deficytach, które uważa się za przyczynę długu publicznego. Konieczne jest przywrócenie przejrzystości finansów publicznych oraz nadanie właściwej rangi planowaniu sektora finansów publicznych. Zatem, uporządkowaniu wymagają dochody i wydatki sektora finansów publicznych w kontekście

ich celowości, efektywności i skali. Rozsądnym stwierdzeniem będzie, to że system finansów publicznych determinuje stabilność gospodarczą oraz makroekonomiczną kraju, ponieważ stanowi podstawę mechanizmu finansowego danej gospodarki.

Aby przeciwdziałać temu trendowi, istotne jest przywrócenie przejrzystości finansów publicznych oraz nadanie odpowiedniego znaczenia planowaniu sektora finansów publicznych. Konieczne jest uporządkowanie dochodów i wydatków sektora publicznego pod względem ich celowości, efektywności i skali.

Public deficit in Poland in 2003-2023

Abstract

The public deficit is one of the main sources of many problems occurring in the country's economy. The problem has additionally intensified in Poland after the Covid-19 pandemic, when the public debt reached the values of the economic crisis of 2008, which accelerated the growth of inflation in the country. The aim of the study is to attempt to conduct research on the significance of the public deficit in Poland over the years 2003-2023. The work conducted a review of the subject literature and statistical data research.

Keywords: public deficit, public deficit analysis.

Bibliografia

1. Sowa B., *Budżet i polityka fiskalna państwa*, [w:] W. Kalita, M. Kurek, L. Piczak, B. Sowa, (red.), *Ekonomia, wybrane zagadnienia mikro i makroekonomii*, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Rzeszów – Przemysł 2014, 195-213.
2. Dz.U. 2009 nr 157 poz. 1240, Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych.
3. Miemiec W., Zawadzka P., *Prawo finansów publicznych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023.
4. Podstawka M. (red.), *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, PWN, Warszawa 2017.
5. Milewski R., Kwiatkowski E., (red.), *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa 2018.
6. Dziennik Urzędowy UE 115, 09/05/2008 P. 0279-0280, Protokół (nr 12) w sprawie procedury dotyczącej nadmiernego deficytu.
7. Dziennik Urzędowy nr 78 poz. 483, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
8. Dziennik Urzędowy UE C 202 z 7.6.2016, p. 281-282, Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Protokół (nr 13) w sprawie kryteriów konwergencji.

9. GUS, bdm.stat.gov.pl [dostęp: 05.05.2024].
10. Eurostat, ec.europa.eu/eurostat [dostęp: 05.05.2024].
11. Ministerstwo Finansów, *Dług publiczny. Raport roczny*, 2023.

Wpływ wolności gospodarczej na rozwój gospodarek państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2010-2023

Streszczenie

W artykule analizowano wpływ wolności gospodarczej na rozwój gospodarek wybranych państw Grupy Wyszehradzkiej (V4) w latach 2010-2023. Wykorzystano modele ekonometryczne do identyfikacji czynników wolności gospodarczej wpływających na rozwój gospodarczy. Opracowane modele regresji liniowej ujawniły, które subindeksy (np. rzetelność rządu, wolność biznesu) działały stymulująco lub hamująco na gospodarki V4. Wykazano, że w badanym okresie: Polska posiada największą gospodarkę w V4 i osiągnęła najwyższe PKB; Słowacja odnotowała największe tempo wzrostu gospodarczego, pomimo że jej poziom wolności gospodarczej pozostaje niski; Czechy, które są liderem wolności gospodarczej, wykazały największą stabilność regulacyjną i efektywność rządu. Badania wskazują, że zrównoważone działania polityczne i inwestycje w obszarach kluczowych dla wolności gospodarczej mogą istotnie wpłynąć na poprawę sytuacji gospodarczej Polski i całego regionu V4.

Słowa kluczowe: grupa wyszehradzka, wolność gospodarcza, wskaźniki.

Wstęp

Wolność gospodarcza to swoboda jednostek i przedsiębiorstw do podejmowania decyzji ekonomicznych bez nadmiernych ingerencji ze strony rządu. Obejmuje swobodę wyboru działalności gospodarczej, konkurencję rynkową, ochronę własności prywatnej oraz możliwość prowadzenia handlu międzynarodowego. Wolność gospodarcza odgrywa kluczową rolę w rozwoju społeczeństw, sprzyjając wzrostowi gospodarczemu, zachęcając do innowacji i konkurencji, co prowadzi do lepszej

¹ Uniwersytet Radomski, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek analityka gospodarcza, koło studenckie Solver.

² Uniwersytet Radomski, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek analityka gospodarcza, koło studenckie Solver.

³ Uniwersytet Radomski, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek analityka gospodarcza, koło studenckie Solver.

jakości produktów i niższych cen. Przyczynia się również do zmniejszenia ubóstwa poprzez tworzenie nowych miejsc pracy i zwiększenie możliwości zarobkowych. Promuje prawa i swobody obywatelskie oraz efektywne wykorzystanie zasobów, co jest korzystne dla całej gospodarki. Kraje z wysokim poziomem wolności gospodarczej często cieszą się większą stabilnością polityczną i mniejszym poziomem korupcji.

W przeprowadzonych badaniach wykorzystano dane dotyczące Grupy Wyszehradzkiej (V4), która charakteryzuje się wieloma istotnymi cechami sprawiającymi, iż jest doskonałym obiektem do analizy porównawczej. Należy zaznaczyć przede wszystkim, że kraje należące do V4 – Polska, Czechy, Słowacja i Węgry – znajdują się w tym samym regionie geopolitycznym Europy Środkowej. Dzięki temu dzielą wiele wspólnych cech historycznych, politycznych i społecznych, co ułatwia analizę ich sytuacji gospodarczej i politycznej. Poziom rozwoju gospodarczego tych krajów również jest zbliżony, co pozwala na bardziej precyzyjne porównania. Wszystkie cztery państwa przeszły podobne transformacje gospodarcze po upadku komunizmu. Wybór Grupy Wyszehradzkiej umożliwia także porównanie Polski z sąsiadującymi krajami, co jest istotne dla analizy regionalnej. Porównania te pozwalają zidentyfikować zarówno wspólne wyzwania, jak i unikalne sukcesy poszczególnych krajów, co może prowadzić do lepszego zrozumienia czynników sprzyjających rozwojowi gospodarczemu.

Badania nad Grupą Wyszehradzką umożliwiają również wskazanie rekomendacji dla polskiego systemu gospodarczego. Dzięki analizie sukcesów i niepowodzeń sąsiadujących krajów, Polska może lepiej dostosować swoje polityki gospodarcze, aby skuteczniej wspierać rozwój, innowacje i stabilność ekonomiczną.

1. Wolność gospodarcza

Zgodnie z definicją Heritage Foundation wolność gospodarcza jest prawem „jednostek do kontrolowania swojej własnej pracy i własności. W wolnym społeczeństwie jednostki mają wolność do pracy, produkcji, konsumpcji i inwestowania według własnego uznania, a rządy pozwalają na swobodny przepływ kapitału, dóbr i usług” [1]. Z kolei w myśl definicji opracowanej przez Fraser Institute, pod pojęciem wolności gospodarczej rozumie się „swobodę wyboru i dobrowolnej wymiany, wolność od przymusu oraz ochronę własności prywatnej. Wolność gospodarcza składa się z kilku kluczowych elementów: bezpieczeństwa własności prywatnej, swobody przedsiębiorczości, stabilnej waluty oraz otwartości na handel międzynarodowy [2, s. 88]. Natomiast znany ekonomista amerykański, twórca monetaryzmu, laureat nagrody Nobla oraz zwolennik wolnego rynku – Milton Friedman uważał, że „wolność gospodarcza to warunki, w których jednostki mogą podejmować działania ekonomiczne bez przeszkód od rządu, co oznacza minimalne ograniczenia regulacyjne, podatkowe i handlowe” [3, s. 125].

Na podstawie przytoczonych definicji można stwierdzić, iż niezależnie od instytucji, czy też osób je opracowujących, mają one wiele wspólnych mianowników. Jest to przede wszystkim poszanowanie praw własności prywatnej, swobody podejmowania aktywności gospodarczej czy wymiany handlowej. To podstawowe filary wolności gospodarczej.

2. Rozwój gospodarczy i jego determinanty

Rozwój gospodarczy to proces polegający na zwiększeniu zdolności gospodarki do produkcji dóbr i usług, co prowadzi do poprawy standardu życia ludności. Obejmuje on zarówno wzrost gospodarczy, czyli zwiększenie produkcji i dochodu, jak i zmiany strukturalne, takie jak poprawa jakości instytucji, technologii oraz infrastruktury społecznej i ekonomicznej [3].

Rozwój gospodarczy mierzy się za pomocą różnych wskaźników. Jest to m.in. Produkt Krajowy Brutto (PKB) *per capita*, Produkt Narodowy Brutto (PNB) *per capita*, Wskaźnik Rozwoju Społecznego (HDI), Wskaźnik Ubóstwa Wielowymiarowego (MPI) [3].

PKB *per capita* to wskaźnik ekonomiczny, który mierzy wartość wszystkich dóbr i usług wyprodukowanych w kraju w ciągu roku, podzieloną przez liczbę mieszkańców tego kraju. Jest używany do oceny poziomu gospodarczego i standardu życia w różnych krajach. Wysoki PKB *per capita* zazwyczaj wskazuje na zamożniejszy kraj, gdzie mieszkańcy mają wyższy standard życia i lepszy dostęp do dóbr oraz usług [4].

PNB *per capita* to wskaźnik, który mierzy całkowity dochód osiągnięty przez obywateli danego kraju, zarówno w kraju, jak i za granicą, podzielony przez liczbę mieszkańców. PNB *per capita* uwzględnia dochody z inwestycji zagranicznych i pracy obywateli poza granicami kraju, co może dawać bardziej kompleksowy obraz bogactwa narodowego niż sam PKB. Wysoki PNB *per capita* sugeruje, że obywatele danego kraju są relatywnie zamożni, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym [5].

HDI to wskaźnik złożony, który ocenia długoterminowy postęp w trzech podstawowych wymiarach rozwoju człowieka: zdrowiu (mierzonym oczekiwaną długością życia), wykształceniu (mierzonym średnią liczbą lat nauki dla dorosłych i oczekiwaną liczbą lat nauki dla dzieci) oraz standardzie życia (mierzonym dochodem narodowym *per capita*). HDI jest używany do porównywania poziomu rozwoju społecznego między krajami, wskazując, jak dobrze kraj radzi sobie w zapewnianiu zdrowia, edukacji i godnego standardu życia swoim obywatelom [6].

MPI to wskaźnik, który mierzy ubóstwo na podstawie różnych wymiarów, takich jak edukacja, zdrowie i standard życia, zamiast jedynie na podstawie dochodów. MPI uwzględnia takie aspekty jak niedożywienie, brak dostępu do czystej wody, brak elektryczności, niskie poziomy edukacji i brak sanitariatów. Wskaźnik ten pomaga lepiej zrozumieć, jak wiele osób doświadcza wielowymiarowego ubóstwa i w jakich obszarach życia napotykają największe trudności. Wysoki MPI wskazuje na znaczny stopień ubóstwa wielowymiarowego w danym kraju lub regionie [7].

Rozwój gospodarczy zależy od wielu czynników. Inwestycje w kapitał fizyczny i infrastrukturę, rozwój kapitału ludzkiego poprzez edukację i zdrowie pracowników, innowacje technologiczne, skuteczne instytucje oraz polityka gospodarcza, handel międzynarodowy oraz stabilność makroekonomiczna są kluczowymi determinantami wzrostu gospodarczego. Te czynniki współdziałają, tworząc sprzyjające warunki dla rozwoju gospodarczego kraju.

Wolność gospodarcza państwa to zagadnienie, które od dawna jest przedmiotem analiz i dyskusji [8]. Pierwszym aktem prawnym odnoszącym się do wolności gospodarczej była Deklaracja praw człowieka i obywatela. W konsekwencji przygotowania i przyjęcia reformy systemu gospodarczego w Polsce w latach 80 ubiegłego wieku nastąpił rozwój sektora prywatnego i ukonstytuowanie wolności działalności gospodarczej [9]. Wedle ustawy „Podejmowanie działalności gospodarczej jest wolne i dozwolone każdemu na równych prawach, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej” [10]. Obecnie w literaturze nadal nie wypracowano jednoznacznej definicji wolności gospodarczej [11].

3. Metodyka badań i dane wykorzystane w modelowaniu

Badania poprzedzono przeglądem literatury przedmiotu. Dokonano analizy zarówno krajowych, jak i zagranicznych źródeł. Mając podbudowę teoretyczną, przystąpiono do gromadzenia i analizy danych, które pozyskano z takich źródeł, jak Eurostat oraz IEF. Finalnym etapem było przeprowadzenie procesu modelowania ekonometrycznego. Zastosowano regresję liniową z wykorzystaniem Klasycznej Metody Najmniejszych Kwadratów. Użyto do tego programu Gretl. Za zmienne objaśniane posłużyły wartości PKB krajów V4, zaś za zmienne objaśniające – subindeksy wskaźnika wolności gospodarczej (IEF).

Sformułowano następujący cel badań:

Ocena wpływu wybranych czynników wolności gospodarczej na rozwój gospodarek państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2010-2023 (identyfikacja stymulant i destymulant).

Cel badań został zrealizowany poprzez rozwiązanie problemów badawczych, sformułowanych w formie następujących pytań badawczych:

1. Który kraj Grupy Wyszehradzkiej (V4) charakteryzuje się największą gospodarką?
2. Który kraj V4 charakteryzuje się najwyższym tempem wzrostu gospodarczego?
3. Który kraj V4 charakteryzuje się największą wolnością gospodarczą?
4. Które czynniki wolności gospodarczej wpływały w sposób istotny statystycznie (stymulująco i destymulująco) na gospodarki krajów V4?

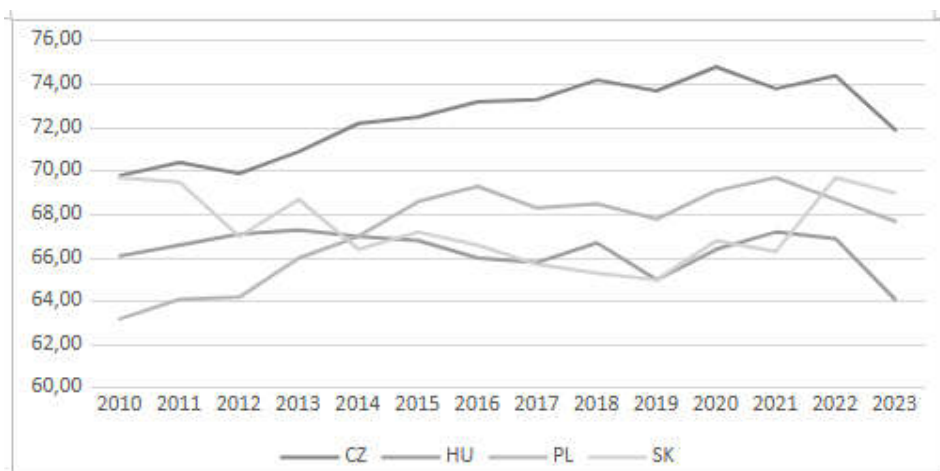
W tabeli 1 zestawiono porównawczo wartości wskaźnika PKB oraz jego zmiany w badanym okresie.

Tabela 1. PKB krajów Grupy Wyszehradzkiej

Rok	PKB [mld EUR]				Δ PKB [%]			
	Czechy	Węgry	Polska	Słowacja	Czechy	Węgry	Polska	Słowacja
2010	157,9	99,8	359,1	68,8	2,4	1,1	2,9	6,7
2011	165,2	102,2	377,0	71,8	1,8	1,9	5,0	2,7
2012	162,6	100,2	385,4	73,6	-0,8	-1,3	1,5	1,3
2013	159,5	102,2	388,4	74,5	0,0	1,8	0,9	0,6
2014	157,8	106,3	406,4	76,4	2,3	4,2	3,8	2,7
2015	169,6	112,8	429,8	80,1	5,4	3,7	4,4	5,2
2016	177,4	116,3	424,7	81,3	2,5	2,2	3,0	1,9
2017	194,1	127,0	465,8	84,7	5,2	4,3	5,1	2,9
2018	211,0	136,1	499,0	89,9	3,2	5,4	5,9	4,0
2019	225,6	146,6	532,5	94,4	3,0	4,9	4,4	2,5
2020	215,8	137,9	526,1	93,4	-5,5	-4,5	-2,0	-3,3
2021	238,2	154,0	576,4	100,3	3,6	7,1	6,9	4,8
2022	276,3	168,5	654,6	109,6	2,4	4,6	5,3	1,8
2023	306,0	196,4	747,7	122,2	-0,3	-0,9	0,2	1,6

Źródło: Oprac. własne na podst. [1]

Na podstawie analizy danych zawartych w tabeli 1 można stwierdzić, iż to Polska gospodarka wykazuje się najwyższym wskaźnikiem PKB. Przewaga naszego kraju nad resztą analizowanych państw jest zdecydowana. Przez cały badany okres PKB Polski było wyraźnie największe. Drugą gospodarką w tej klasyfikacji są Czechy, a następnie Węgry oraz Słowacja. Jeżeli zaś chodzi o dynamikę gospodarki, to na przestrzeni badanych lat sytuacja krajów V4 była różna – nie można wskazać jednoznacznego lidera. Zauważalne jest jednak, że to Polska wykazuje największą liczbę najwyższych wzrostów (przez 6 okresów była liderem, Węgry – 4, Czechy i Słowacja – po 2). W ostatnim badanym roku (2023) to w przypadku gospodarki Słowacji odnotowano największy wzrost (1,6%). Z kolei liderem pod względem wolności gospodarczej, szacowanej na podstawie indeksu IEF, były przez cały badany okres Czechy (rys. 1). Polska długo w tej klasyfikacji zajmowała drugą pozycję, jednak w 2022 r. wyprzedziła nas w tym względzie Słowacja. Warto zauważyć również, że Polska odnotowała największy wzrost na przestrzeni przyjętych do analizy lat. Wyniósł on 7,12% (Czechy – 3,01%, Węgry – 3,03%, Słowacja – 1%). Na rysunku 1 pokazano zmiany indeksu IEF dla badanych państw w analizowanym okresie.

Rys. 2. IEF krajów Grupy Wyszehradzkiej

Źródło: Oprac. własne na podst. [2]

Charakterystyce podano także wybrane subindeksy wskaźnika wolności gospodarczej badanych krajów Grupy Wyszehradzkiej (załącznik 1). W analizie wykorzystano dziesięć wskaźników, ponieważ z powodu braku dostępności danych w analizowanym okresie odrzucono dwa (efektywność sądową oraz zdrowie fiskalne). Subindeksy te są wprowadzone do metodologii IEF od 2017 r.

Prawa własności to komponent IEF, w którym ocenia się stopień, w jakim ramy prawne danego kraju umożliwiają jednostkom nabywanie, posiadanie i wykorzystywanie własności prywatnej, zabezpieczonej jasnymi przepisami, które rząd skutecznie egzekwuje. Wynik dla tego komponentu uzyskuje się poprzez uśrednienie wyników pięciu podczynnika, z których wszystkie mają jednakową wagę. Są to prawa własności fizycznej, prawa własności intelektualnej, siła ochrony inwestorów, ryzyko wywłaszczenia oraz jakość administrowania gruntami. Istotnym elementem IEF jest rzetelność rządu. Wynik dla tego komponentu bazuje na sześciu podczynnikach, które również mają jednakową wagę. Bardzo ważne jest w tym aspekcie zaufanie społeczne do polityków. Ocenie podlegają także kwestie korupcyjne – intensywności tego zjawiska i postrzeganie go przez społeczeństwo. Istotną rolę w tworzeniu opisywanego subindeksu odgrywa również przejrzystość kształtowania polityki rządu i służby cywilnej.

Obciążenia podatkowe to złożony miernik, który odzwierciedla krańcowe stawki podatkowe zarówno od dochodów osób fizycznych, jak i od osób prawnych, a także ogólny poziom opodatkowania (w tym podatki bezpośrednie i pośrednie nakładane przez wszystkie poziomy administracji rządowej) jako procent produktu krajowego brutto (PKB). Punktacja komponentowa pochodzi z trzech ilościowych podczynnika:

- najwyższa krańcowa stawka podatku od dochodów fizycznych,
- najwyższa krańcowa stawka podatku dochodowego od osób prawnych,
- całkowite obciążenie podatkowe jako procent PKB.

Każda z tych liczbowych zmiennych jest ważona tak samo, jak jedna trzecia wyniku komponentu. Składnik wydatków rządowych obejmuje obciążenie nakładane przez wydatki rządowe, które dotyczą konsumpcji przez państwo i wszystkich płatności transferowych związanych z różnymi programami uprawnień. Metodologia Indeksu traktuje zero wydatków rządowych jako punkt odniesienia. W rezultacie kraje słabo rozwinięte, szczególnie te o niewielkich możliwościach rządowych, mogą otrzymać sztucznie zawyżone wyniki. Jednak takie rządy, które mogą dostarczać niewiele dóbr publicznych, otrzymują niskie oceny niektórych innych elementów wolności gospodarczej.

Komponent wolności biznesowej mierzy stopień, w jakim środowiska regulacyjne i infrastrukturalne ograniczają efektywne działanie firm. Wynik ilościowy pochodzi z szeregu czynników, które wpływają na łatwość rozpoczęcia, prowadzenia i zamykania firmy. Wynik wolności biznesowej dla każdego kraju to liczba od 0 do 100, przy czym 100 oznacza najbardziej wolne środowisko biznesowe. Wynik opiera się na 13 podczynnikach, z których wszystkie są ważne jednakowo, przy użyciu danych z raportu Banku Światowego Doing Business:

- rozpoczęcie działalności gospodarczej – procedury (liczba),
- rozpoczęcie działalności gospodarczej – czas (dni),
- rozpoczęcie działalności gospodarczej – koszt (% dochodu *per capita*),
- rozpoczęcie działalności gospodarczej – minimalny kapitał (% dochodu *per capita*),
- uzyskanie licencji – procedury (liczba),
- uzyskanie licencji – czas (dni),
- uzyskanie licencji – koszt (% dochodu *per capita*),
- zamknięcie firmy – czas (lata),
- zamknięcie działalności gospodarczej – koszt (% majątku),
- zamknięcie firmy – stopa odzysku (centy za dolara),
- pozyskiwanie prądu — procedury (liczba),
- dostawa prądu – czas (dni),
- koszt energii elektrycznej (% dochodu na mieszkańca).

Komponent wolności rynku pracy jest miarą ilościową, która uwzględnia różne aspekty ram prawnych i regulacyjnych rynku pracy danego kraju, w tym regulacje dotyczące płacy minimalnej, prawa wstrzymujące zwolnienia, wymogi dotyczące odpraw oraz wymierne ograniczenia regulacyjne dotyczące zatrudniania i przepracowanych godzin. Siedem podczynników ilościowych ma jednakową wagę, przy czym każdy podczynnik jest liczony jako jedna siódma składnika wolności pracy:

- stosunek płacy minimalnej do średniej wartości dodanej na pracownika,
- utrudnienie w zatrudnianiu dodatkowych pracowników,
- sztywność godzin,
- trudność w zwalnianiu zwolnionych pracowników,
- ustawowy okres wypowiedzenia,
- obowiązkowa odprawa,
- wskaźnik aktywności zawodowej.

Wolność monetarna łączy miarę stabilności cen z oceną kontroli cen. Zarówno inflacja, jak i kontrola cen zniekształcają aktywność rynkową. Stabilność cen bez interwencji mikroekonomicznej jest idealnym stanem dla wolnego rynku. Ocena komponentu wolności pieniężnej opiera się na dwóch podczynnikach: średniej ważonej stopie inflacji z ostatnich trzech lat i kontroli cen. Średnia ważona stopa inflacji z ostatnich trzech lat służy jako główny wkład do równania, które generuje bazowy wynik wolności monetarnej.

Wolność handlu jest złożonym miernikiem składającym się z barier taryfowych i pozataryfowych, które wpływają na przywóz i wywóz towarów i usług. Ocena wolności handlu opiera się na dwóch danych wejściowych: średniej stawce celnej ważonej handlem i bariery pozataryfowej (NTB).

Indeks wolności inwestycyjnej ocenia różne ograniczenia regulacyjne, które zazwyczaj są nakładane na inwestycje. Indeks wolności finansowej ocenia natomiast wolność finansową gospodarki, przyglądając się obszarom obejmującym:

- zakres rządowych regulacji usług finansowych,
- stopień interwencji państwa w bankach i innych firmach finansowych poprzez własność bezpośrednią i pośrednią,
- wpływ rządu na alokację kredytu,
- stopień rozwoju rynków finansowych i kapitałowych oraz
- otwartość na konkurencję zagraniczną.

4. Wyniki estymacji modelu

Procedura eliminacji nieistotnych zmiennych pozwoliła stworzyć modele (dla każdego z krajów V4), w których ostatecznie wszystkie zmienne objaśniające – przy wskazanym dwustronnym obszarze krytycznym $\alpha = 0,05$ – są istotne statystycznie.

Czechy: $\Delta \text{DGP} = 22,6 + 0,381 * \text{Gov_integrity} + 0,480 * \text{Gov_spending} + 1,45 * \text{Monetary_free} - 4,52 * \text{Trade_free}$

Węgry: $\Delta \text{DGP} = 24,4 + 0,558 * \text{Tax_burden} - 0,489 * \text{Gov_spending} - 0,736 * \text{Business_free} - 4,02 * \text{Trade_free} + 1,75 * \text{Invest_free}$

Polska: $\Delta \text{DGP} = 23,4 - 0,279 * \text{Gov_integrity} + 1,18 * \text{Tax_burden} - 0,451 * \text{Business_free} - 4,22 * \text{Trade_free} + 1,47 * \text{Invest_free}$

Słowacja: $\Delta \text{DGP} = 32,4 - 2,72 * \text{Tax_burden} - 0,258 * \text{Gov_spending} - 0,342 * \text{Business_free} + 0,398 * \text{Labor_free} - 1,86 * \text{Trade_free}$

Wyniki modelowania zestawiono w tab. 2. W przypadku każdego z krajów występują zarówno stymulanty jak i destymulanty ich PKB. Najwięcej stymulant (i równocześnie najmniej desytymulant) występuje w przypadku Czech, które jak już wskazano charakteryzują się największą wolnością gospodarczą. Między badanymi krajami odnotowano wiele podobieństw (tab. 2). Przykładem może być negatywny wpływ wolności biznesu na PKB Węgier, Polski i Słowacji (w przypadku Czech nie wykazano istotnego statystycznie wpływu tego subindeksu). Destymulantą dla wszystkich PKB V4 jest także wolność handlu. Węgry, Polska i Słowacja

posiadają również wspólną stymulantę w postaci wolności inwestycyjnej (w przypadku Czech nie wykazano istotnego statystycznie wpływu tego subindeksu).

Niektóre czynniki występują wyłącznie w konkretnych krajach. Przykładem jest pozytywny wpływ wolności monetarnej na PKB Czech – nie zaobserwowanej w reszcie państw V4. Kolejno, rzetelność rządu negatywnie kształtuje polskie PKB. Natomiast już w przypadku Czech ma pozytywny efekt, zaś w reszcie V4 nie stwierdzono istotnego statystycznie oddziaływania tego subindeksu wolności gospodarczej.

Tabela 2. Wyniki modelowania

CZECHY	WĘGRY	POLSKA	SŁOWACJA
Rzetelność rządu	Obciążenia podatkowe	<i>Rzetelność rządu</i>	<i>Obciążenia podatkowe</i>
Wydatki rządowe	<i>Wydatki rządowe</i>	Obciążenia podatkowe	<i>Wydatki rządowe</i>
Wolność monetarna	<i>Wolność biznesu</i>	<i>Wolność biznesu</i>	<i>Wolność biznesu</i>
<i>Wolność handlu</i>	<i>Wolność handlu</i>	<i>Wolność handlu</i>	<i>Wolność handlu</i>
	Wolność inwestycyjna	Wolność inwestycyjna	Wolność rynku pracy

**Destymulanty*

Źródło: Oprac. własne

Wszystkie otrzymane modele poddano ekonometrycznym testom w celu sprawdzenia ich poprawności i tym samym przydatności we wnioskowaniu. Zdecydowana większość z nich miała pozytywne wyniki (tab. 3). Jedynie dla modelu wyjaśniającego wpływ wolności gospodarczej na gospodarkę Polski, dwa testy na ocenę liniowości postaci analitycznej modelu miały minimalnie negatywny wynik (trzeci test wyszedł pozytywnie).

Tabela 3. Testy ekonometryczne dla opracowanych modeli

Testy dla $\alpha = 0,05$	CZECHY	WĘGRY	POLSKA	SŁOWACJA
Ocena istotności parametrów strukturalnych				
Test <i>t</i> -Studenta	Wszystkie zmienne istotne	Wszystkie zmienne istotne	Wszystkie zmienne istotne	Wszystkie zmienne istotne
Test <i>F</i> -Snedecora	$p = 2,35\text{e-}06 < \alpha$	$p = 2,61\text{e-}07 < \alpha$	$p = 4,77\text{e-}08 < \alpha$	$p = 1,71\text{e-}07 < \alpha$
Ocena stopnia dopasowania modelu				
Wsp. zmienności resztowej	$V_e = 0,00423 < \alpha$	$V_e = 0,00266 < \alpha$	$V_e = 0,00199 < \alpha$	$V_e = 0,00206 < \alpha$
Wsp. determinacji R-kwadrat	$R^2 = 0,961284$	$R^2 = 0,986911$	$R^2 = 0,991452$	$R^2 = 0,988233$
Ocena normalności rozkładu składnika resztowego				
Test Doornika-Hansena	$p = 0,639302 > \alpha$	$p = 0,08330 > \alpha$	$p = 0,75486 > \alpha$	$p = 0,72710 > \alpha$
Ocena jednorodności wariancji składnika resztowego. Test heteroskedastyczności				
Test White'a	$p = 0,677083 > \alpha$	$p = 0,203402 > \alpha$	$p = 0,287050 > \alpha$	$p = 0,295236 > \alpha$
Test Breuscha-Pagana	$p = 0,508757 > \alpha$	$p = 0,943433 > \alpha$	$p = 0,156302 > \alpha$	$p = 0,214746 > \alpha$
Test Breuscha-Pagana (Koenkera)	$p = 0,393507 > \alpha$	$p = 0,279973 > \alpha$	$p = 0,068439 > \alpha$	$p = 0,080034 > \alpha$
Ocena liniowości postaci analitycznej modelu				
Test nieliniowości – kwadraty	$p = 0,216662 > \alpha$	$p = 0,222899 > \alpha$	$p = 0,046228 < \alpha$	$p = 0,154012 > \alpha$
Test nieliniowości – logarytmy	$p = 0,222236 > \alpha$	$p = 0,224787 > \alpha$	$p = 0,046876 < \alpha$	$p = 0,162172 > \alpha$
Test specyfikacji Ramsey's RE-SET	$p = 0,656 > \alpha$	$p = 0,155 > \alpha$	$p = 0,756 > \alpha$	$p = 0,544 > \alpha$
Wpływ współliniowości zmiennych objaśniających				
Czynnik inflacji wariacji <i>VIF</i>	<i>VIF</i> wszystkich zmiennych zawiera się w przedziale: $1 < VIF < 10$	<i>VIF</i> wszystkich zmiennych zawiera się w przedziale: $1 < VIF < 10$	<i>VIF</i> wszystkich zmiennych zawiera się w przedziale: $1 < VIF < 10$	<i>VIF</i> wszystkich zmiennych zawiera się w przedziale: $1 < VIF < 10$

Źródło: Oprac. własne

Można stwierdzić, że opracowane modele posiadają istotne oszacowania parametrów strukturalnych. Stopień dopasowania modeli do danych rzeczywistych jest wysoki. Dodatkowo rozkłady reszt są normalne, jak również zachowana jest stałość wariancji resztowej. Należy zauważyć, że specyfikacja modeli także jest poprawna. Nie zachodzi współliniowość zmiennych. W związku z tym modele te można wykorzystać do wnioskowania.

Wnioski i rekomendacje

Wolność gospodarcza jest kluczowa dla wzrostu gospodarczego i dobrobytu, ponieważ umożliwia przedsiębiorcom i inwestorom działanie w stabilnym i przewidywalnym

środowisku. Wysoki poziom wolności gospodarczej często koreluje z wyższymi wskaźnikami innowacyjności, zatrudnienia i standardu życia.

Głównym celem pracy było wskazanie wpływu wolności gospodarczej na rozwój gospodarek państw Grupy Wyszehradzkiej w latach 2010-2023. Cel ten został osiągnięty dzięki rozwiązaniu założonych w pracy problemów badawczych:

1. Spośród wszystkich krajów V4 największą gospodarką zdecydowanie jest gospodarka Polski.
2. Spośród wszystkich krajów V4 największym tempem wzrostu gospodarczego charakteryzuje się gospodarka Słowacji.
3. Spośród wszystkich krajów V4 największym poziomem wolności gospodarczej charakteryzuje się gospodarka Czech.
4. Na gospodarki krajów Grupy Wyszehradzkiej w sposób istotny statystycznie wpływało wiele różnych składowych wolności gospodarczej. Były to zarówno stymulanty, jak i destymulanty ich gospodarek¹.

Na podstawie analizy czynników wolności gospodarczej wpływających na kraje Grupy Wyszehradzkiej można stwierdzić, iż Polska potrzebuje poprawy przede wszystkim w następujących obszarach:

- prawa własności – obecnie Polska ma najniższą wartość tego wskaźnika z całej grupy Wyszehradzkiej, a jest to ważne dla zbudowania fundamentów silnej gospodarki,
- rzetelności rządu – w ostatnim czasie zanotowaliśmy spadek w tej kwestii, postrzeganie naszego rządu na arenie międzynarodowej jest ważne dla oceny atrakcyjności gospodarki,
- wolności rynku pracy – wolność rynku pracy pozytywnie wpływa na rozwój przedsiębiorstw,
- wolność handlu – w ostatnim okresie największym ograniczeniem były bariery handlowe wprowadzone na skutek pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie,
- wolność biznesu – w Polsce ciągle sfera regulacyjna ogranicza efektywne działanie firm.

Wolność gospodarcza odgrywa kluczową rolę w rozwoju gospodarczym i dobrobycie społeczeństw, gdyż pozwala przedsiębiorcom i inwestorom na działanie w stabilnym i przewidywalnym środowisku. Wysoki poziom wolności gospodarczej jest często powiązany z wyższymi wskaźnikami innowacyjności, zatrudnienia i standardu życia. Na podstawie wyników badań należy stwierdzić, że Polska powinna skupić się na poprawie w takich obszarach jak: prawa własności, rzetelności rządu, wolności rynku pracy, wolności handlu i wolności biznesu. Działanie takie jest istotne dla wzmocnienia fundamentów polskiej gospodarki i zwiększenia jej atrakcyjności na arenie międzynarodowej.

¹ Dokładny opis tej części badań przedstawiono w „4. Wyniki estymacji modelu” i tabeli 2.

The impact of economic freedom on the development of the economies of the Visegrad Group countries in 2010-2023

Abstract

The article analyzes the impact of economic freedom on the development of the economies of selected Visegrad Group (V4) countries in the years 2010-2023. Econometric models were used to apply economic freedom influencing economic development. The developed linear regression models will reveal which sub-indexes (e.g. reliability of transfer, enterprise management) automatically trigger or inhibit V4 management. It was shown that in the study area: Poland has presence in the V4 and excludes GDP, Slovakia has recorded the highest rate of economic growth, apart from the fact that its level of economic freedom remains low. In the Czech Republic, which is the leader of economic freedom, regulatory control is issued. Research has shown that political activities and investments for business purposes may take place within the scope of the economic situation of Poland and the entire V4 region.

Keywords: visegrad group, economic freedom, indicators.

Bibliografia

1. <https://www.heritage.org/index/> – Heritage Foundation [dostęp: 19.05.2024].
2. Fraser Institute, *Economic Freedom of the World: 2019 Annual Report*, 2019.
3. Fraser Institute, *Economic Freedom of the World: 2022 Annual Report*, 2022.
4. World Bank, *GDP per capita (current US\$)*, World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.
5. World Bank, *GNI per capita, Atlas method (current US\$)*, World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files.
6. United Nations Development Programme (UNDP), *Human Development Index (HDI)*, Human Development Reports.
7. United Nations Development Programme (UNDP), *Multidimensional Poverty Index (MPI)*, Human Development Reports.
8. Wilkin J., *Współczesne państwo wobec triady funkcjonalnej: wartości – normy – dobra*, „Zarządzanie Publiczne”, 2017, 39 (1), s. 125-133.
9. Anioł W., *Pułapka ekonomizmu. Źródła dominacji neoliberalnej narracji modernizacyjnej w Polsce*, „Przegląd Socjologiczny”, 2015, LXIV (64), 2, s. 69-88.
10. Ustawa z dnia 6 marca 2018 r., *Prawo przedsiębiorców*, Dz.U. 2018 poz. 646.
11. Kowalewski M., *Geneza i rozwój koncepcji wolności gospodarczej w ujęciu historyczno-prawnym*, „Studia Prawa Publicznego”, 2022, nr 3 (39), s. 125-160.

Załącznik 1. Subindeksy IEF krajów Grupy Wyszehradzkiej

	Subindeksy IEF	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
CZ	Prawa własności	65,0	65,0	70,0	70,0	70,0	75,0	75,0	70,3	73,0	74,8	76,8	76,2	88,8	88,5
	Rzetelność rządu	52,0	49,0	46,0	44,0	45,3	48,0	51,0	55,9	51,1	52,1	64,2	64,4	59,6	81,9
	Ob. podatkowe	80,1	81,0	82,0	82,0	81,7	81,5	82,5	82,9	82,9	82,6	82,0	79,1	78,9	79,3
	Wydatki rządowe	45,6	44,8	36,8	43,5	43,8	40,6	47,3	45,3	48,6	52,1	52,7	51,4	44,7	39,5
	Wolność biznesu	65,5	69,8	67,7	65,8	70,1	68,2	66,6	67,2	72,5	72,4	69,7	68,8	80,6	76,9
	Wol. rynku pracy	76,4	77,0	77,9	85,5	84,0	82,9	77,7	77,7	76,8	78,1	77,6	77,1	56,5	56,1
	Wol. monetarna	75,6	80,0	81,5	81,7	79,4	81,2	84,1	85,8	85,2	81,5	80,8	79,7	79,0	78,0
	Wol. handlu	87,5	87,6	87,1	86,8	87,8	88,0	88,0	87,0	86,9	86,0	86,4	84,0	79,2	78,6
	Wol. inwestycyjna	70,0	70,0	70,0	70,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	70,0	70,0	70,0
	Wol. finansowa	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0
HU	Prawa własności	65,0	65,0	70,0	65,0	60,0	55,0	45,0	60,1	57,6	60,9	64,8	65,6	75,8	69,5
	Rzetelność rządu	51,0	51,0	47,0	46,0	48,6	54,0	54,0	41,5	36,4	35,3	47,5	48,7	44,4	62,5
	Ob. podatkowe	68,6	69,7	78,6	79,7	81,1	78,7	78,7	79,3	78,6	78,6	79,9	83,6	84,1	84,2
	Wydatki rządowe	25,9	27,4	24,4	29,7	26,8	25,9	26,7	25,3	29,4	31,7	34,5	35,0	31,6	29,8
	Wolność biznesu	76,8	76,5	79,8	79,1	79,3	74,5	70,6	64,0	61,8	61,1	60,2	59,9	77,2	73,5
	Wol. rynku pracy	67,6	67,7	67,6	64,4	65,7	67,7	63,8	64,4	68,7	64,7	64,6	64,8	61,2	61,3
	Wol. monetarna	74,1	75,9	76,1	77,1	75,6	79,2	88,3	91,7	91,6	81,8	79,9	78,8	78,5	76,5
	Wol. handlu	87,5	87,6	87,1	86,8	87,8	88,0	88,0	87,0	86,9	86,0	86,4	84,0	79,2	78,6
	Wol. inwestycyjna	75,0	75,0	70,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0
	Wol. finansowa	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
PL	Prawa własności	55,0	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0	65,0	60,8	61,8	62,3	63,1	69,7	68,7	67,7
	Rzetelność rządu	46,0	50,0	53,0	55,0	54,8	60,0	61,0	55,5	50,9	49,8	64,6	65,0	60,6	52,7
	Ob. podatkowe	74,9	74,0	74,4	76,0	76,1	82,1	75,5	76,0	75,9	74,9	74,7	73,9	73,6	73,2
	Wydatki rządowe	46,8	43,8	40,3	43,0	43,2	47,1	46,5	46,9	47,8	48,8	48,8	48,1	41,9	40,0
	Wolność biznesu	62,2	61,4	61,4	64,0	70,1	67,3	68,7	67,8	67,2	65,4	62,6	61,6	78,7	74,8
	Wol. rynku pracy	61,5	61,2	61,3	62,9	60,4	60,4	58,0	61,5	63,9	63,9	62,0	66,1	55,7	55,4
	Wol. monetarna	78,1	78,1	79,1	77,7	77,8	81,3	85,2	84,7	85,0	82,1	82,0	80,8	79,1	76,7
	Wol. handlu	87,5	87,6	87,1	86,8	87,8	88,0	88,0	87,0	86,9	86,0	86,4	84,0	79,2	78,6
	Wol. inwestycyjna	60,0	65,0	65,0	65,0	70,0	70,0	75,0	75,0	75,0	80,0	80,0	80,0	80,0	80,0
	Wol. finansowa	60,0	60,0	60,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0
SL	Prawa własności	55,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	50,0	69,0	68,2	68,5	73,1	71,5	83,2	84,2
	Rzetelność rządu	50,0	45,0	43,0	40,0	41,8	47,0	50,0	39,6	38,2	37,7	49,7	48,8	53,7	70,6
	Ob. podatkowe	84,0	84,2	84,2	84,7	80,2	80,8	80,1	79,7	78,9	78,6	78,5	78,4	77,3	77,3
	Wydatki rządowe	64,5	63,7	48,2	58,0	56,0	55,1	49,5	47,2	44,3	46,1	50,2	47,0	41,8	41,2
	Wolność biznesu	72,6	73,4	71,0	71,0	67,0	69,6	68,4	64,9	63,9	61,3	55,3	55,6	75,9	72,2
	Wol. rynku pracy	65,1	64,5	58,1	72,2	53,6	56,5	55,0	54,4	54,0	53,4	52,6	52,2	56,5	64,7
	Wol. monetarna	78,2	81,6	83,5	79,1	78,1	75,5	79,5	81,1	81,0	78,6	75,9	74,8	75,5	74,8
	Wol. handlu	87,5	87,6	87,1	86,8	87,8	88,0	88,0	87,0	86,9	86,0	86,4	84,0	79,2	78,6
	Wol. inwestycyjna	70,0	75,0	75,0	75,0	80,0	80,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0	75,0
	Wol. finansowa	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0	70,0

Źródło: Oprac. własne na podst. [2]

Wynagrodzenia urlopowe w Polsce

Streszczenie

Wynagrodzenia urlopowe w Polsce stanowią dodatkową formę świadczenia pracowniczego, które przysługuje pracownikowi w związku z korzystaniem z różnego rodzaju urlopów. Wynagrodzenie urlopowe ma duże znaczenie dla pracowników, ponieważ stanowi część ich dochodu, nawet w okresach nieobecności związanych z urlopem. Zapewnienie odpowiedniego wynagrodzenia za urlop sprzyja motywacji pracowników i równowadze między pracą a życiem prywatnym.

Słowa kluczowe: wynagrodzenie, urlop, wynagrodzenia urlopowe, świadczenia pracownicze.

Wstęp

Pracując w polskim przedsiębiorstwie na umowie o pracę w ramach polityki zatrudnienia oraz realizacji przez pracodawcę obowiązków prawnych, pracownik może liczyć na różnorodne rodzaje urlopów zarówno płatnych, jak i bezpłatnych. Najbardziej popularnym świadczeniem urlopowym jest urlop wypoczynkowy. Poza regeneracją i odpoczynkiem urlopy są udzielane również na zaspokojenie innych potrzeb np. załatwienie spraw urzędowych, uczestnictwo w uroczystościach rodzinnych, usprawiedliwienie nieobecności związanych z narodzinami i opieką nad dzieckiem. Celem pracy jest analiza wynagrodzeń urlopowych w Polsce oraz składników świadczenia urlopowego uwzględnianych podczas wyliczania wynagrodzenia dla pracownika przebywającego na urlopie płatnym.

1. Rodzaje urlopów

W polskim prawie funkcjonuje wiele form pracowniczych urlopów płatnych i bezpłatnych:

1. Urlop bezpłatny udzielany na wniosek pracownika. Jest to przerwa w świadczeniu pracy, za którą pracownik nie otrzymuje wynagrodzenia, ale zachowuje inne prawa związane z zatrudnieniem. Pracownik może ubiegać się o takie urlopy

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek Finanse i Rachunkowość, studia I stopnia

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Ekonomii i Finansów, kierunek Finanse i Rachunkowość, studia I stopnia

w przypadku sytuacji, gdy potrzebuje dodatkowego czasu wolnego np. z powodów osobistych, edukacyjnych czy też społecznych. Najczęściej pracownik wnioskuję o urlop udzielany na zasadach ogólnych z przyczyn osobistych. Okres urlopu bezpłatnego nie podlega wliczeniu do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze lub socjalne, na przykład: do stażu pracy, od którego zależy długość okresu wypowiedzenia umowy o pracę czy wymiar urlopu wypoczynkowego. Za każdy miesiąc urlopu bezpłatnego urlop ulega skróceniu o 1/12 wymiaru urlopu wypoczynkowego [1].

W Polsce istnieje wiele takich urlopów, oto kilka z nich:

- Urlop na cele osobiste – pracownik może wnioskować o urlop bezpłatny z powodów osobistych, takich jak podróżowanie, zajęcie się sprawami rodzinnymi czy też inne ważne sprawy, które wymagają jego uwagi.
- Urlop na studia – pracownik może otrzymać urlop bezpłatny na podjęcie nauki, uczestnictwo w kursach, szkoleniach czy też studiach podyplomowych.
- Urlop opiekuńczy – przysługujący w celu zapewnienia osobistej opieki lub wsparcia osobie będącej członkiem rodziny lub zamieszkującej w tym samym gospodarstwie domowym, która wymaga znacznej opieki lub znacznego wsparcia z poważnych względów medycznych. Wymiar urlopu wynosi 5 dni w ciągu roku, które można wykorzystać pojedynczo lub w całości jednorazowo.
- Urlop wychowawczy – udzielany pracownikowi w celu sprawowania opieki nad małym dzieckiem, przy czym opieka ta nie może być sprawowana dłużej niż do ukończenia przez dziecko 6. roku życia, chyba że dziecko z powodu niepełnosprawności wymaga dłuższej opieki (w takim przypadku do ukończenia przez dziecko 18. roku życia). Jednak urlop wychowawczy może zostać udzielony pracownikowi dopiero po przepracowaniu minimum 6 miesięcy w danym roku kalendarzowym (z tym, że wlicza się do tego okresu poprzednie okresy zatrudnienia). Wymiar urlopu wychowawczego wynosi do 3 lat, przy czym jeden z rodziców ma prawo do skorzystania z maksymalnie 35 miesięcy – drugi rodzic powinien wykorzystać co najmniej 1 miesiąc. Należy dodatkowo podkreślić, że urlop ten może zostać udzielony w częściach (nie więcej niż w pięciu).
- Urlop na cele społeczne – pracownik może skorzystać z urlopu bezpłatnego na podjęcie wolontariatu, udział w działaniach charytatywnych czy też innych akcjach społecznych.
- Urlop na badania medyczne – pracownik może otrzymać urlop bezpłatny na konieczne badania medyczne lub rehabilitację, które nie są objęte urlopem zdrowotnym.
- Inne formy urlopów bezpłatnych – w zależności od polityki firmy i indywidualnych uzgodnień z pracodawcą, mogą istnieć także inne formy urlopów bezpłatnych, dostosowane do potrzeb pracownika i sytuacji w miejscu pracy (np. w firmie macierzystej jest przestój i pracownik na ten czas podejmuje pracę w innym przedsiębiorstwie).

2. Urlop płatny to czas, na który pracownik ma prawo do otrzymywania wynagrodzenia, mimo że jest nieobecny w pracy. Jest to forma świadczenia socjalnego, które pracodawcy oferują swoim pracownikom w ramach relacji zatrudnienia. Ustalenie warunków i zasad korzystania z urlopu płatnego może mieć swoje źródło w przepisach prawa pracy, umowie zbiorowej pracy lub indywidualnej umowie o pracę. Urlop płatny odgrywa istotną rolę w zapewnieniu pracownikom równowagi między życiem zawodowym a prywatnym. Stanowi on narzędzie motywacyjne, które zwiększa zadowolenie pracowników oraz ich zaangażowanie w wykonywaną pracę. Ponadto umożliwia pracownikom regenerację sił, uniknięcie wypalenia zawodowego oraz zwiększenie efektywności w pracy [2].

W Polsce występują urlopy płatne, takie jak [3]:

- Urlop wypoczynkowy – stanowi zarówno okazję do odpoczynku, jak i postrzegany jest jako standardowy dzień wolny. Jednak jeśli pracownik podejmie decyzję wykorzystania urlopu na pojedyncze dni wolne to jedna część urlopu musi wynosić co najmniej 14 dni kalendarzowych.

Wymiar urlopu zależy od stażu pracy pracownika:

- 20 dni w roku – wymiar urlopu dla pracownika, który nie przepracował 10 lat
- 26 dni w roku – po 10 latach stażu pracy,
- 30 dni w roku – przy stwierdzonej niepełnosprawności,
- 36 dni w roku – po 10 latach stażu pracy oraz przy stwierdzonej niepełnosprawności.

Pracownik, który po raz pierwszy podjął pracę w roku kalendarzowym, zdobywa prawo do urlopu w ciągu tego roku kalendarzowego, otrzymując co miesiąc 1/12 rocznego wymiaru urlopu, po przepracowaniu każdego miesiąca. Prawo do urlopu w pełnej wysokości w kolejnych latach pracownik nabywa w każdym następnym roku kalendarzowym.

Wymiar urlopu zależy od stażu pracy, natomiast do lat pracy wliczamy również szkołę:

- zawodową – 5 lat,
- średnią ogólnokształcącą – 4 lata,
- policealną – 6 lat,
- wyższą – 8 lat.
- Urlop na żądanie – każdemu pracownikowi w ciągu roku kalendarzowego przysługuje prawo do urlopu na żądanie, którego długość wynosi maksymalnie 4 dni. Urlop ten można wykorzystać jednorazowo lub pojedynczo w dowolnych odstępach czasowych. Co istotne, jest on częścią urlopu wypoczynkowego, dlatego też wykorzystuje się go w ramach wymiaru podstawowego – 20 lub 26 dni.

- Urlop szkoleniowy: przysługuje pracownikowi, który podnosi swoje kwalifikacje zawodowe z własnej inicjatywy za zgodą pracodawcy lub z inicjatywy pracodawcy. Może być udzielony w wymiarze:
 - 6 dni dla pracownika przygotowującego się do egzaminu eksternistycznego, maturalnego oraz potwierdzającego kwalifikacje zawodowe,
 - 21 dni na napisanie pracy dyplomowej oraz przygotowanie się i przystąpienie do egzaminu dyplomowego.

Dni wykorzystane na urlop szkoleniowy nie pomniejszają urlopu wypoczynkowego, ponieważ urlop szkoleniowy jest od niego niezależny.

- Urlop okolicznościowy – przysługuje pracownikowi w związku z zaistniałą ważną okolicznością. Pracownik w takiej sytuacji zobligowany jest do złożenia odpowiednio udokumentowanego wniosku, np. dołączenie do niego aktu urodzenia czy aktu małżeństwa.
- Urlop okolicznościowy jest krótkotrwały i jego długość zależy od istotności wydarzenia i powiązań rodzinnych (stopień pokrewieństwa z osobą, której dotyczy dana okoliczność).
 - własny ślub – urlop w wymiarze 2 dni,
 - narodziny dziecka – urlop w wymiarze 2 dni,
 - ślub dziecka – urlop w wymiarze 1 dnia,
 - śmierć oraz pogrzeb matki, ojca, macochy, ojczyma, małżonka, dziecka – urlop w wymiarze 2 dni,
 - śmierć oraz pogrzeb brata, siostry, dziadka, babci, teścia, teściowej lub innej osoby, która była na utrzymaniu pracownika albo pod jego bezpośrednią opieką – urlop w wymiarze 1 dnia.
- Urlop na poszukiwanie pracy: gdy pracodawca wypowie umowę o pracę, zachowując przy tym co najmniej dwutygodniowy okres wypowiedzenia, to pracownikowi przysługuje płatne zwolnienie na poszukiwanie pracy. Jego wymiar zależny jest od długości okresu wypowiedzenia. Jeśli trwa ono:
 - 2 tygodnie lub 1 miesiąc – przysługują 2 dni robocze,
 - 3 miesiące – przysługują 3 dni robocze.
- Urlop macierzyński – celem tego typu urlopu jest przede wszystkim ochrona zdrowia kobiety w ciąży, zapewnienie jej warunków do odbycia prawidłowego porodu, regeneracji sił po nim oraz do sprawowania opieki nad dzieckiem w pierwszym okresie jego życia. Wymiar urlopu macierzyńskiego wynosi:
 - 20 tygodni przy urodzeniu jednego dziecka podczas jednego porodu,
 - 31 tygodni w przypadku urodzenia dwojga dzieci przy jednym porodzie,
 - 33 tygodnie po urodzeniu trojga dzieci,
 - 35 tygodni – czworga dzieci,
 - 37 tygodni – pięciorga i więcej dzieci.

Część urlopu może zostać wykorzystana 6 tygodni przed porodem. Do urlopu macierzyńskiego ma prawo pracownica, która urodziła dziecko lub przyjęła je na wychowanie i wystąpiła z wnioskiem przysposobienia go.

- Urlop ojcowski – pracodawca może go udzielić po otrzymaniu odpowiedniego wniosku, nie później niż 7 dni przed jego rozpoczęciem. Wymiar urlopu jest stały i wynosi 14 dni, przy czym można go podzielić na dwie równe części. Pracownik traci do niego prawo po ukończeniu przez dziecko 12. miesiąca życia.
- Urlop rodzicielski – po wykorzystaniu urlopu macierzyńskiego osoba ubezpieczona nabywa prawo do urlopu rodzicielskiego. Jego wymiar także jest zależny od liczby urodzonych przy jednym porodzie dzieci i wynosi:
 - 41 tygodni w przypadku urodzenia jednego dziecka,
 - 43 tygodnie, gdy urodzi się więcej niż jedno dziecko.

2. Wynagrodzenie urlopowe

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie szczegółowych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop określa zasady obliczania wynagrodzenia za urlop. Na podstawie art. 173 Kodeksu Pracy rozporządzenie określa, że ustalając wynagrodzenie urlopowe, należy wziąć pod uwagę pensję zasadniczą oraz inne świadczenia ze stosunku pracy m. in.:

- dodatki do wynagrodzenia – np. dodatek stażowy, dodatek funkcyjny, motywacyjny,
- dodatek za pracę w nocy,
- wynagrodzenie za nadgodziny,
- wynagrodzenie za pracę ponad wymiar czasu pracy osób zatrudnionych na niepełny etat [4].

Katalog świadczeń branych pod uwagę przy wyliczaniu świadczenia urlopowego jest znacznie szerszy jednak wykazane są również składniki wynagrodzeń, których, podczas wyliczania wynagrodzenia urlopowego, nie bierze się pod uwagę. Są to między innymi:

- jednorazowe wypłaty przyznane za osiągnięcia lub spełnienie zadania,
- nagrody jubileuszowe,
- wynagrodzenia za czas urlopu wypoczynkowego,
- wynagrodzenia za czas innej usprawiedliwionej nieobecności w pracy;
- wynagrodzenia za czas gotowości do pracy i niezawinionej przestoju;
- kwoty ekwiwalentów za urlop wypoczynkowy,
- kwoty wyrównań wynagrodzenia do wysokości minimalnego wynagrodzenia,
- wynagrodzenia za czas niezdolności do pracy z powodu chorób [5].

Podczas obliczania wynagrodzenia urlopowego należy ustalić, które ze składników wynagrodzenia określone są jako miesięcznie stałe, a które zmienne tj. zależne np. od ilości wykonanej pracy czy liczby przepracowanych godzin w danym miesiącu. Gdy mamy do czynienia z sytuacją, w której wynagrodzenie pracownika stanowią wyłącznie składniki stałe, nie ma potrzeby ustalania podstawy wymiaru wynagrodzenia urlopowego oraz nie wykazuje się wynagrodzenia za urlop na liście płac [6, s. 21-37].

Wśród stałych składników znajdują się m.in.:

- wynagrodzenie zasadnicze, które zawarte jest w umowie o pracę,
- niektóre dodatki np. funkcyjny (lider, brygadzysta, kierownik), stażowy – przyznawany po przepracowaniu 5 lat.

Wśród składników zmiennych można wymienić:

- wynagrodzenie prowizyjne – często spotykane w sprzedaży,
- wynagrodzenie akordowe – przyznawane pracownikom produkcyjnym,
- wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych,
- wynagrodzenie za pracę w porze nocnej ustalonej w przedsiębiorstwie,
- dodatek za pracę w godzinach nadliczbowych,
- dodatek za pracę w porze nocnej [7].

3. Ustalanie wynagrodzenia urlopowego

Do wyliczenia wynagrodzenia urlopowego przyjmuje się wynagrodzenie za składniki zmienne wypłacone łącznie w ciągu trzech miesięcy poprzedzających miesiąc rozpoczęcia urlopu. Aby wyliczyć wynagrodzenie urlopowe, należy:

1. Określić podstawę łącznie z 3 miesięcy;
2. Ustalić liczbę godzin faktycznego wykonywania pracy (z okresu, z którego została ustalona ta podstawa);
3. Obliczyć stawkę za jedną godzinę urlopu – podstawę wymiaru urlopu (1) podzielić przez liczbę godzin (2);
4. Określić liczbę godzin, które pracownik przepracowałby w trakcie urlopu zgodnie z obowiązującym go rozkładem;
5. Wyliczyć wynagrodzenie urlopowe (3) pomnożyć przez (4).

Podstawę wynagrodzenia liczy się z kwot wypłaconych w ciągu 3 miesięcy poprzedzających miesiąc, w którym pracownik przebywa na urlopie. Przykładowo, jeśli pracownik przebywa na urlopie w sierpniu, a wynagrodzenie płatne jest do ostatniego dnia każdego miesiąca, to do podstawy wynagrodzenia będą liczone wynagrodzenia za maj, czerwiec, lipiec wypłacone w tych miesiącach. Jeśli natomiast wynagrodzenie płatne jest z przesunięciem np. do 10 następnego miesiąca to podstawę będą stanowiły kwoty składników wypłacone w maju, czerwcu i lipcu, a więc za kwiecień, maj i czerwiec. Zasady obliczania wynagrodzenia za urlop

zawarte są w Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Socjalnej w sprawie szczególnych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop [5].

W tabeli 1 zostały zaprezentowane składniki wynagrodzeń za okres styczeń-kwiecień. Pracownik korzysta z urlopu wypoczynkowego w wymiarze 40 godzin w maju tego samego roku. Wynagrodzenia płatne są z przesunięciem. Wobec powyższego podstawę wyliczeń stanowią składniki wynagrodzenia za styczeń, luty, marzec płatne odpowiednio w lutym, marcu i kwietniu. Obliczona podstawa wynosi 15219,20 zł. Liczba godzin przepracowanych łącznie wynosi 520, co dzieląc przez siebie daje stawkę 29,27 zł. Liczba godzin urlopu pomnożona przez stawkę równa się wynagrodzeniu urlopowemu w kwocie 1170,71 zł.

Tabela 1. Przykładowe wynagrodzenie urlopowe za maj obliczone na podstawie wynagrodzeń płatnych do 10 każdego następnego miesiąca

Wyszczególnienie	Styczeń	Luty	Marzec	Kwiecień
Liczba roboczogodzin wynikających z harmonogramu	160	176	168	160
Liczba godzin nadliczbowych	16	0	0	8
Liczba godzin przepracowanych łącznie	176	176	168	168
Stawka godzinowa	29,00 zł	29,00 zł	29,00 zł	29,00 zł
Wynagrodzenie za godziny przepracowane zgodnie z harmonogramem	4 640,00 zł	5 104,00 zł	4 872,00 zł	4 640,00 zł
Wynagrodzenie za godziny nadliczbowe	464,00 zł	0,00 zł	0,00 zł	232,00 zł
Dodatek za godziny nadliczbowe	139,20 zł	0,00 zł	0,00 zł	69,60 zł
Nagroda jubileuszowa	124,87 zł	0,00 zł	0,00 zł	0,00 zł
Wynagrodzenie brutto	5 368,07 zł	5 104,00 zł	4 872,00 zł	4 941,60 zł

PODSTAWA	15 219,20 zł
Liczba godzin przepracowanych łącznie	520
Stawka za godzinę urlopu	29,27 zł
Liczba godzin urlopu	40
Wynagrodzenie urlopowe	1 170,71 zł

Źródło: Oprac. własne na podst. [7]

Podsumowanie

Wynagrodzenia urlopowe w Polsce mają istotne znaczenie dla pracowników oraz na spójność regulacji prawnych z międzynarodowymi standardami pracy. Świadczenia te są dokładnie uregulowane przez przepisy Kodeksu pracy, co zapewnia pracownikom prawo do odpoczynku bez obawy o utratę dochodów. Przepisy te odgrywają kluczową rolę w ochronie praw pracowniczych, gwarantując, że wynagrodzenia podczas urlopu są zgodne z wynagrodzeniami za pracę wykonywaną w zwykłych warunkach. Ponadto przestrzeganie tych regulacji jest istotne dla zachowania równowagi między życiem zawodowym a prywatnym pracowników, co ma pozytywny

wpływ na ich efektywność i satysfakcję zawodową. Analiza wynagrodzeń urlopowych w Polsce podkreśla, że system ten jest integralnym elementem polityki zatrudnienia, sprzyjającym stabilności i dobrobytowi na rynku pracy.

Remuneration due to the employee during leave in Poland

Abstract

Remuneration due to an employee during leave in Poland is an additional form of employee benefit to which the employee is entitled in connection with the use of various types of leave. Holiday pay – is very important for employees, it is an unforeseen part of their salary, even during the holiday period. adequate remuneration for employee care and work-life balance.

Keywords: Salary, leave, holiday pay, employee benefits.

Bibliografia

1. <https://eksperci.mazars.pl/rodzaje-i-zasady-udzielania-urlopow-bezplatnych> [dostęp: 6.05.2024].
2. <https://e-pracownicy.pl/2023/08/09/rodzaje-urlopow-w-pracy/> [dostęp: 29.04.2024].
3. <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-osobnicze-rodzaje-urlopow-kto-moze-z-nich-korzystac> [dostęp: 08.05.2024].
4. <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/-jak-wyliczac-wynagrodzenie-urlopowe> [dostęp: 6.05.2024].
5. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 8 stycznia 1997 r. w sprawie szczegółowych zasad udzielania urlopu wypoczynkowego, ustalania i wypłacania wynagrodzenia za czas urlopu oraz ekwiwalentu pieniężnego za urlop, stan prawny na 5.05.2024.
6. Majchrzak K., *Zasady udzielania i korzystania z urlopu bezpłatnego*, „Roczniki Nauk Prawnych”, vol. 31, nr 3, 2021.
7. Kopyś A., *Składniki zmienne w podstawie wynagrodzenia urlopowego*, red. Pigulski M., Lista płac w praktyce. Odpowiedzi na najtrudniejsze pytania, Wydawnictwo CH Beck, Warszawa 2023.

CZĘŚĆ II
DYLEMATY PEDAGOGIKI I NAUK
O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH

Kompetencje społeczne w treściach programów nauczania dla wczesnych etapów edukacyjnych

Streszczenie

Kompetencje społeczne stanowią ważny element współczesnej rzeczywistości. Świat, w którym przyszło nam funkcjonować, opiera się na wzajemnych relacjach. Człowiek samotny, pozbawiony kontaktów z innymi ludźmi, często jest skazany na porażkę, zarówno w życiu osobistym jak i zawodowym. Jakość naszego życia często jest wyznacznikiem poziomu posiadanych kompetencji, w tym właśnie kompetencji społecznych. Szczególne znaczenie kompetencje te zyskują w zawodach, które oparte są na wzajemnych relacjach. Jednym z takich zawodów jest właśnie zawód nauczyciela. Celem prezentowanych badań jest ukazanie, w jakim stopniu programy nauczania i wychowania przedszkolnego nawiązują do rozwoju kompetencji społecznych dzieci. Przedmiotem analiz są wybrane programy dla przedszkola i klas I-III.

Słowa kluczowe: nauczyciel, kompetencje społeczne, inteligencja emocjonalna, uczeń, kompetencje.

Wstęp

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci dynamicznym przemianom ulegała rola nauczyciela. Wiele zadań i funkcji przypisywanych nauczycielom zastępują środki masowego przekazu, które dla młodego człowieka stają się coraz bardziej atrakcyjnym źródłem informacji. Powszechnym stało się zjawisko korzystania z tabletu czy telefonu już przez małe dzieci. W takiej rzeczywistości maleje znaczenie nauczyciela jako ważnego, atrakcyjnego i cennego źródła informacji. Wiedza, umiejętności i kompetencje nabyte w okresie studiów nie wystarczają na cały okres życia zawodowego. Nauczyciel musi stale rozwijać i doskonalić swoje kompetencje, aby budować swój autorytet i być atrakcyjnym modelem do naśladowania dla swoich podopiecznych. Wśród takich kompetencji, wymagających ustawicznego doskonalenia,

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny.

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny.

są niewątpliwie kompetencje społeczne. Znaczenie ich wzrasta głównie za sprawą dynamicznie zmieniającego się otoczenia społecznego, gospodarczego czy przemian kulturowych. Człowiek kompetentny musi poradzić sobie w tej zmieniającej się rzeczywistości społecznej bez nadmiernego obciążenia psychicznego.

Celem opracowania jest podkreślenie znaczenia kompetencji społecznych we współczesnym świecie oraz roli, jaką w procesie ich nabywania i doskonalenia odgrywa środowisko edukacyjne. Zaprezentowana zostanie analiza wybranych programów nauczania i wychowania przedszkolnego pod kątem rozwijania kompetencji społecznych.

1. Kompetencje społeczne jako obowiązkowa cecha kompetentnego nauczyciela

Pojęcie *kompetencje* jest różnie definiowane przez badaczy, niekiedy jest łączone ze zdolnościami czy umiejętnościami. Henryka Kwiatkowska [1, s. 17, 35] kompetencjami nazywa zdolności oraz gotowość podmiotu do wykonywania jakichś zadań na określonym poziomie. Jest to ogólna definicja, która na pierwszy plan wysuwa zdolności danej osoby. Podobnie kompetencje opisuje Friedrich Kron [2, s. 255], uznając za ich ważną składową posiadane umiejętności. Według autora kompetencje nabywa się wtedy, gdy myślenie łączy się z działaniem jednostki. Działania wyznaczają kolejne działania i w ten sposób człowiek zaczyna mieć jakieś umiejętności. Inną definicję kompetencji przytacza Barbara Kędzierska [3, s. 45], która kompetencjami nazywa określone kwalifikacje zawodowe. Kwalifikacje te można nabyć, zdaniem autorki, jedynie poprzez doświadczenie zawodowe oraz uprawnienia wynikające z danego zawodu. Badaczka kompetencje łączy więc z kwalifikacjami.

Kompetencje nauczyciela są istotnie ważne, bowiem to jak nauczyciel postępuje i jakimi kompetencjami się cechuje wpływa na uczniów. Często uczniowie biorą przykład z nauczyciela i dobrze by było, gdyby uważali go za autorytet. Zasób wiedzy i postaw, które chce przekazać podopiecznym zależy właśnie od kompetencji nauczyciela, motywacji do pracy oraz warunków, jakie panują w danej placówce. Nauczyciel jest wzorem lub może stać się antywzorem dla wychowanków, bowiem podlega ciągłej obserwacji i ocenie. Wśród kompetencji, które nauczyciel powinien posiadać jest profesjonalizm. Ułatwia on podejmowanie decyzji i realizację złożonych zadań. Nauczyciel, który charakteryzuje się wysokim profesjonalizmem jest cenny dla pracodawcy, ale też staje się wzorem dla ucznia. W skład profesjonalizmu wliczają się właśnie posiadane przez niego kompetencje. Ogólna klasyfikacja kompetencji nauczyciela wygląda następująco:

- kompetencje merytoryczne – nauczyciel jako ekspert i doradca,
- kompetencje dydaktyczno-metodyczne – nauczyciel jako doradca metodyczny,
- kompetencje wychowawcze – doradztwo wychowawcze i życiowe.

Jak podkreślają badacze, posiadanie przez nauczyciela powyższych kompetencji sprawia, że działania przez niego wykonywane będą pozytywnie oceniane przez wychowanków. Dzięki temu osiągnie on sukces zawodowy i stanie się przykładem dla podopiecznych [4, s. 44-45]

Niezależnie od wykonywanego zawodu szczególne znaczenie dla efektywności podejmowanych zadań mają kompetencje społeczne. Urszula Jeruszka [5, s. 6] kompetencjami społecznymi nazywa takie właściwości człowieka, które pojawiają się podczas kontaktów z innymi ludźmi. Mają one duży wpływ na jakość tych stosunków. Sprawiają, że człowiek wie, jak zachować się w danej sytuacji społecznej, wiedząc co należy zrobić, a czego unikać. Anna Matczak, autorka Kwestionariusza Kompetencji Społecznych – narzędzia do badania tychże, pojęcie kompetencji społecznych opisuje jako „dyspozycję warunkującą efektywność funkcjonowania w sytuacjach społecznych [6, s. 5]”. Na dyspozycje te składają się umiejętności radzenia sobie w sytuacjach społecznych. Co ważne, trening tych zdolności ma miejsce tylko wtedy, gdy jesteśmy aktywni społecznie [6, s. 6].

W literaturze pedagogicznej często pojawia się pytanie: Jakie kompetencje powinien posiadać nauczyciel? Jolanta Szempruch [7, s. 103-111] wyróżniła następujące kategorie kompetencji, które są niezbędne dla prawidłowego realizowania nauczycielskich funkcji:

- kompetencje osobiste – umiejętności interpersonalne; są związane z posiadaniem takich cech jak: odpowiedzialność, empatia czy otwartość,
- kompetencje interpretacyjno-komunikacyjne – nawiązywanie, podtrzymywanie relacji z innymi,
- kompetencje współdziałania – łagodzenie i rozwiązywanie konfliktów międzyludzkich, sprawność integrowania jednostek procesu nauczania-uczenia się,
- kompetencje kreatywno-krytyczne – umiejętność wdrażania innowacji, dzięki którym uczniowie realizują siebie, myślą krytycznie i samodzielnie,
- kompetencje pragmatyczne – planowanie i realizowanie celów zakładanych przez nauczyciela oraz ich ewaluacja,
- kompetencje informatyczno-medialne – wykorzystywanie nowych technologii, samodoskonalenie.

Przedstawiona klasyfikacja bardzo silnie nawiązuje do kompetencji społecznych nauczyciela. Badaczka podkreśla, że kompetencje te to nie tylko posiadana wiedza, ale przede wszystkim jakość interakcji społecznych pomiędzy uczniami, innymi nauczycielami, rodzicami i dyrektorem.

Inny podział kompetencji przydatnych w zawodzie nauczyciela przytacza Nel Noddings [8, s. 76-78], zaznaczając, że w obliczu dynamicznie zmieniającego się świata u progu XXI wieku stanowią one ważny wyznacznik zawodu. Bez nich nie jest możliwe sprostanie wymaganiom współczesnego świata. Oprócz kompetencji poznawczych, takich jak: mistrzostwo w nauce, krytyczne myślenie czy kreatywność, badacz wymienia właśnie kompetencje interpersonalne, które są niezbędne

w interakcjach z innymi ludźmi i utożsamia je właśnie z kompetencjami społecznymi. Związane są z nimi:

- współpraca i komunikacja – jasność przekazu, dzielenie się informacjami z innymi, szybkie podejmowanie decyzji,
- przywództwo – kierowanie grupą podczas różnych okoliczności,
- świadomość globalna – rozumienie współczesnego świata, wiedza na temat zależności między ludźmi.

Następnie N. Noddings dodaje kompetencje interpersonalne, w których skład wchodzi: nastawienie na wzrost, uczenie się, jak należy się uczyć, motywację wewnętrzną oraz wytrwałość. Dopiero posiadanie przez nauczyciela wszystkich tych kompetencji jest nieodzowne i sprawia, że jest on zdolny do angażowania się w życie społeczne.

Podobnie kompetencje społeczne definiuje Jan Borkowski [9, s. 117], zauważając, że odnoszą się one do efektywności i jakości sytuacji społecznych, osiągania celów przez jednostkę w interakcjach z innymi. Wylicza wśród nich:

- wiedzę społeczną,
- samowiedzę,
- sumę doświadczeń życiowych,
- autorytet społeczny,
- wiedzę o zbiorowościach,
- dojrzałość moralną,
- dojrzałość emocjonalną,
- inne zdolności.

Aby nauczyciel mógł prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie, powinien mieć świadomość, że sama wiedza na temat kompetencji społecznych nie wystarczy. Oprócz wiedzy ważne są również umiejętności i postawy. Wśród nich Michael Argyle [10, s. 212] wyróżnia: empatię, asertywność, nagradzanie, komunikację werbalną i pozawerbalną, umiejętność rozwiązywania konfliktów i autoprezentację. Dopiero integracja tych czynników sprawia, że nauczyciel w pełni posługuje się kompetencjami społecznymi.

Nurt psychologii humanistycznej [11, s. 48] zakładał, że człowiek powinien być empatyczny, wyczulony na potrzeby jednostki oraz wchodzić w interakcje z drugą osobą. Jest to punkt wyjścia do budowania tożsamości nauczyciela. Można więc stwierdzić, że kluczową rolę odgrywają tu właśnie kompetencje społeczne. Istotnie ważne są również inne posiadane przez nauczyciela kompetencje, jednak w obliczu dynamicznie rozwijającego się świata, kompetencje społeczne nabierają coraz większego znaczenia.

2. Kompetencje społeczne a inteligencja emocjonalna

Kompetencje społeczne to wypadkowe wielu czynników, m.in. są one związane z dotychczasowymi doświadczeniami jednostki. Na ich poziom wpływają czynniki

biologiczne, czyli te związane z potencjałem jednostki, i środowiskowe, które wiążą się z otoczeniem, w którym jednostka przebywa i wychowuje się [12, s. 33]. Niewątpliwie z pojęciem kompetencje społeczne związana jest inteligencja emocjonalna, która jest jedną ze składowych tychże kompetencji. Umiejętność radzenia sobie z emocjami, dojrzałość emocjonalna pomagają człowiekowi w nawiązywaniu satysfakcjonujących kontaktów społecznych, to czynniki mobilizujące do podejmowania kontaktów społecznych. Intensyfikowanie częstotliwości tych kontaktów zwiększa czas treningowy, wpływając tym samym na doskonalenie kompetencji społecznych. Wysoki poziom kompetencji społecznych w powiązaniu z umiejętnością radzenia sobie z emocjami są istotnymi wyznacznikami efektywności edukacyjnej nauczyciela.

Cytowana już wyżej M. Teclaw [11, s. 83] podkreśla, że „nauczyciel ma ciągle do czynienia z emocjami – zarówno własnymi, jak i wszystkich innych osób zaangażowanych w proces nauczania”. Powinny być one okazywane, bo wtedy nauczyciel staje się bliski uczniom, jednak należy mieć nad nimi kontrolę, tak, aby nie przejęły kontroli nad nauczycielem. Emocje najczęściej są związane z różnymi reakcjami, z osiągnięciami osobistymi czy zawodowymi. Często nauczyciele odczuwają: radość, dumę, spełnienie czy szczęście, niekiedy jednak gniew, zmartwienie czy zaniepokojenie. Istotna jest świadomość odczuwania tych emocji i umiejętność prawidłowego ich okazywania w poszanowaniu wszystkich uczestników interakcji. Nawet krótki wybuch gniewu może spowodować, że zostanie on zapamiętany przez wychowanków na długie lata. Ważną rolę w tym obszarze kompetencji nauczycielskich odgrywa inteligencja emocjonalna.

Inteligencję emocjonalną można określić jako umiejętność wykorzystywania procesów emocjonalnych do radzenia sobie w życiu [13, s. 11]. Prekursorem tego pojęcia jest Howard Gardner. Stworzył on teorię „inteligencji wielorakich”, wśród których wyróżnił inteligencje: językową, matematyczno-logiczną, przestrzenną i kinestetyczną, muzyczną oraz personalną. Z kolei według badacza na inteligencję personalną składa się: inteligencja interpersonalna – nazywana przez wielu badaczy właśnie inteligencją społeczną, gdyż warunkuje postępowanie z innymi i kształtowanie się kontaktów międzyludzkich, a także inteligencja intrapersonalna, która cechuje się umiejętnością rozróżniania przez człowieka własnych uczuć i utożsamiana jest właśnie z inteligencją emocjonalną [13, s. 13].

Ważną rolę w procesie rozwoju inteligencji emocjonalnej odgrywa proces socjalizacji, z istotną rolą środowiska rodzinnego. Zadaniem, tej podstawowej komórki społecznej, jest nauka prawidłowego rozpoznawania i nazywania emocji, uczuć oraz ich wykorzystania w kontaktach z innymi [14, s. 510]. To naturalny trening społeczny. Inteligencja emocjonalna rozwija się u człowieka od wczesnej adolescencji, aż do okresu dorosłości. Intensywny trening tego rodzaju inteligencji sprawia, że jej poziom wzrasta [15, s. 69]. Trening może mieć również charakter celowy, np. udział w kursach i warsztatach organizowanych w szkołach lub innych placówkach z których korzystają dzieci i młodzież. Tego typu zajęcia prowadzone są przez przygotowanych specjalistów

co wpływa niewątpliwie na ich efektywność. Specjalistyczny trening celowy pomaga dorastającym w utrzymywaniu właściwych relacji z drugim człowiekiem.

Inteligencja emocjonalna nauczyciela zależy od kilku czynników. Pierwszą ważną składową, która wpływa na ten typ inteligencji, a zarazem na umiejętność radzenia sobie w życiu społecznym, jest *motywacja*. Ma ona swoje źródło w osobowości człowieka. Takie cechy osobowości, jak: samoakceptacja, szacunek do siebie, optymizm, umożliwiają funkcjonowanie w sytuacjach społecznych oraz jak najlepsze wykonywanie powierzonych nam ról [16, s. 229-277]. Wówczas nauczyciel chętniej wchodzi w interakcje z innymi (uczniami, rodzicami), jest bardziej pewny siebie, podejmuje wyzwania, daje sobie prawo do popełniania błędów. W efekcie wpływa to na poprawę jakości tych kontaktów, budowanie relacji opartych na wzajemnym szacunku, a ponadto stanowi dobry przykład do naśladowania, co w profesji nauczycielskiej jest niezwykle istotne.

John D. Mayer i Peter Salovey [17, s. 396-420] podają cztery grupy zdolności, wchodzące w skład inteligencji emocjonalnej. Są to zdolności do:

- wyrażania i odróżniania emocji,
- rozumienia i analizowania emocji,
- emocjonalnego wspomagania myślenia,
- regulacji emocji.

Wymienione wyżej zdolności pozwalają jednostce uzmysławiać sobie naturę własnych przeżyć. Emocje nie są wtedy lekceważone tylko przeżywane. Ważny jest również słownik emocji, czyli znajomość ich nazw. Brak umiejętności rozpoznawania i nazywania emocji, jak zaznaczają autorzy, niesie za sobą poważne problemy i deficyty w kontaktach z innymi. Bowiern znając swoje emocje możemy łatwiej rozpoznać reakcje emocjonalne u innych. „Trafne spostrzeganie emocji innych ludzi jest podstawą adekwatnego reagowania na ich zachowania, a tym samym stanowi warunek dobrych relacji społecznych” [17, s. 403]. Zdolność do wyrażania własnych uczuć ma równie ważne znaczenie w życiu społecznym. Pozwala innym rozumieć człowieka. Z kolei prawidłowa regulacja emocji wpływa na działanie i rozwiązywanie problemów, również tych interpersonalnych. Wiedza o emocjach wyraża się też w znajomości oczekiwań społecznych dotyczących ujawniania emocji. Jednostka zna wtedy zasady, które panują w danej grupie społecznej, przez co łatwiej jest jej się z daną grupą komunikować. Znajomość emocji sprawia też, że człowiek jest w stanie mobilizować innych, wzbudzać ich zainteresowanie a także wspierać czy pocieszać.

Analizując powyższe rozważania, stwierdzić można, że inteligencja emocjonalna i kompetencje społeczne są ze sobą związane. Znajomość emocji, zdolność do ich wyrażania i rozpoznawania ułatwia nam kontakty z innymi, a z kolei otaczający nas ludzie potrafią szybciej rozpoznać emocje wyrażane przez nas, bo sami na co dzień ich doświadczają. Jak i czy ich poziom wpływa na pracę zawodową nauczyciela? Odpowiedzi na te pytania przedstawione zostaną w następnej części opracowania.

3. Znaczenie kompetencji społecznych dla nauczyciela i uczniów

Nie zaskakuje fakt, że dla dzieci, zwłaszcza tych najmłodszych, ważne są kontakty z nauczycielem. Sam zasób wiedzy nauczyciela nie jest wystarczający, aby zachęcić do siebie środowisko wychowanków. Nauczyciel, który często rozmawia ze swoimi wychowankami, jest otwarty, łatwiej nawiązuje kontakt, przez co bywa lepiej postrzegany. Iść za tym mogą również wyniki uczniów w nauce, bowiem chętniej będą oni słuchali nauczyciela otwartego na potrzeby innych, potrafiącego nie tylko słuchać, ale i doradzać, co będzie skutkowało większą aktywnością na zajęciach, a także lepszym stosunkiem do nauki i do szkoły jako placówki edukacyjnej.

Magdalena Teclaw [11, s. 51] podkreśla, że w zawodzie nauczyciela oprócz posiadanej wiedzy istotne jest, jak kształtuje się komunikacja między nauczycielem a uczniem. Wzajemne relacje pozwalają ujrzeć doświadczenia i przemyślenia ucznia. Informacje te pozwalają lepiej zrozumieć wychowanka i jego problemy. Uczniowie chętniej komunikują się wtedy z nauczycielem, gdyż mają świadomość, że nauczyciel zawsze ich wysłucha i im doradzi.

Daniel Goleman – badacz inteligencji emocjonalnej, zaznacza, że poziom inteligencji emocjonalnej, jak i kompetencji społecznych, wpływa zasadniczo na rezultaty w każdej pracy zawodowej, zwłaszcza w zawodach, gdzie ma się do czynienia z ludźmi [18, s. 80]. Nieumiejętne radzenie sobie z emocjami sprawia, że nauczyciel często wybuchą gniewem czy złością, przez co wywołuje u podopiecznych strach oraz stres. Sytuacja taka nie jest komfortowa dla żadnej ze stron.

Nauczyciel często wtedy nie osiąga zamierzonych celów wychowawczych oraz edukacyjnych, a u uczniów wzrasta niechęć do danego przedmiotu i samego nauczyciela. Pogarsza się też poziom relacji nauczyciel-uczeń. Długotrwały poziom stresu czy strachu powoduje, że obniża się koncentracja, zapamiętywanie, a co za tym idzie – wzrasta poziom popełniania błędów w wykonywanych zadaniach [19, s. 93]. Ważne jest więc, aby stwarzać przyjazny klimat w klasie czy grupie, który będzie wywierał pozytywny wpływ zarówno na uczniów, jak i na nauczyciela.

Podobny pogląd na temat roli kompetencji społecznych w zawodzie nauczyciela ma Tomasz Garstka [20, s. 29]. Autor zaznacza, że komunikacja interpersonalna jest podstawową kompetencją psychospołeczną. W zawodzie nauczyciela umiejętne posługiwanie się tymi kompetencjami jest nieuniknione i zarazem konieczne. Badacz podkreśla też, że rozwijanie tych kompetencji jest niezbędne i powinno mieć charakter ustawiczny. Jakość relacji nauczyciel-uczeń będzie tym lepsza im nauczyciel będzie bardziej kompetentny społecznie.

Hanna Drzewiecka-Krawczyk [21, s. 92] już na wstępie swoich rozważań zaznacza, że kompetencje społeczne są kluczem do efektywności działań wychowawczych. Autorka podkreśla, że kompetencje społeczne w zawodzie nauczyciela tworzą klimat społeczny w klasie czy grupie. Nauczyciel, który sprawi, że w jego klasie będzie panowała przyjazna atmosfera, oparta na wzajemnej otwartości, stworzy środowisko, w którym panować będą następujące zasady:

- podmiotowość – gotowość do wzajemnego słuchania, podejmowanie współpracy i wzajemne działanie,

- życzliwość – podtrzymywanie dobrych relacji,
- wyznaczanie i nieprzekraczanie granic – reagowanie na cierpienie i krzywdę,
- identyfikacja i zaspokajanie potrzeb grupy.

Nauczyciel, który posiada szeroki zasób kompetencji społecznych, będzie w stanie przygotować wychowanków do współpracy i otwartych relacji z innymi, nie tylko wśród społeczności szkolnej czy przedszkolnej, ale również w życiu. Oprócz tych korzyści H. Drzewiecka-Krawczyk podaje, że wysoki poziom kompetencji społecznych wśród nauczycieli pomaga w:

- podniesieniu poziomu własnej asertywności,
- tworzeniu własnego autorytetu,
- zachęcaniu podopiecznych do wykonywania działań zgodnych z założonymi sobie celami,
- prawidłowym realizowaniu wymagań,
- zachowaniu ładu i porządku w grupie,
- rozwijaniu u wychowanków umiejętności społecznych [21, s. 93].

Nauczyciel kompetentny społecznie dba o jakość relacji społecznych wśród podopiecznych, a dzięki temu tworzy w grupie możliwość zrozumienia emocji i przeżyć innych oraz przyjęcia ich perspektywy.

Podsumowując powyższe rozważania, stwierdzić można, że kompetencje społeczne mają kluczowe znaczenie w zawodzie nauczyciela. Przytoczone zostały tylko niektóre z korzyści posiadania tychże kompetencji przez nauczycieli. Wysoki poziom kompetencji społecznych sprawia, że nauczyciel łatwiej nawiązuje relacje z podopiecznymi, relacje nauczyciel-wychowanek cechują się otwartością, a sam nauczyciel cieszy się większym autorytetem. Poprawia się też jakość klimatu szkolnego. Znaczenie kompetencji społecznych determinuje sam proces edukacyjny. Świadomość posiadania kompetencji społecznych sprawia, że nauczyciel staje się często autorytetem oraz osiąga zamierzone cele edukacyjne i wychowawcze. Uczniowie natomiast są lepiej przygotowani do życia i budowania relacji z innymi, nie tylko w środowisku szkolnym. Zalety posiadania tychże kompetencji zauważalne są więc nie tylko u samego nauczyciela, ale też u ucznia i całego środowiska edukacyjnego. Istotne jest więc, aby je kształtować świadomie nie tylko u nauczycieli, ale też u dzieci już w przedszkolu.

4. Założenia metodologiczne podjętej analizy

Powyższy wstęp teoretyczny, krótki z uwagi na ramy niniejszego opracowania, dowodzi roli i istotności kompetencji społecznych w środowisku edukacyjnym. W nowoczesnym świecie ważniejsza od wiedzy może okazać się umiejętność zdobywania informacji, wyciągania wniosków oraz zdolność do współpracy z ludźmi. Wyznacznikiem tych umiejętności w istotnym zakresie są kompetencje społeczne. Niestety publikowane analizy badawcze poziomu kompetencji społecznych studentów, zarówno rozpoczynających jak i kończących studia, ukazują w zdecydowanej

większości przeciętny poziom kompetencji społecznych [22, s. 187-198; 22 s. 201-213]. Na deficyty w tym obszarze wskazują również pracodawcy zatrudniający nowych pracowników. Dane te są szczególnie niepokojące w przypadku studentów na kierunkach studiów przygotowujących do pracy z drugim z człowiekiem, np.: pedagogika, kierunki nauczycielskie, psychologia, kierunki związane z medycyną. Wielu autorów zajmujących się tą tematyką wskazuje na pozorność działań podejmowanych przez środowiska edukacyjne w zakresie kształtowania kompetencji społecznych.

Również własne doświadczenia zawodowe autorek opracowania, uzasadniają potrzebę podjęcia eksploracji tego obszaru. Bardzo wyraźnie dostrzega się potrzebę kształtowania u dzieci kompetencji społecznych już na pierwszych etapach edukacyjnych. Problem z nawiązywaniem relacji interpersonalnych zarówno w relacji dziecko-dziecko, jak i dziecko-dorosły dostrzega się już u dzieci w wieku przedszkolnym.

Stąd celem podjętej analizy było dokładne przyjrzenie się programom nauczania dla edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej pod kątem treści związanych z rozwijaniem kompetencji społecznych oraz wytycznych do ich kształtowania.

W związku z powyższym celem sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jakie treści nawiązujące do kształtowania kompetencji społecznych są zawarte w wybranych programach nauczania dla edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej?
2. Jakie wytyczne w zakresie kształtowania kompetencji społecznych zawarte są w wybranych programach nauczania dla edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej?

5. Analiza wyników badań własnych

5.1. Kompetencje społeczne a programy nauczania

Aby znaleźć odpowiedź na postawione problemy badawcze przeanalizowano kilka programów wychowania przedszkolnego i nauczania na pierwszym etapie edukacyjnym. Skupiono uwagę na zapisach nawiązujących do kształtowania u dzieci kompetencji społecznych.

Obowiązująca podstawa programowa wychowania przedszkolnego z 14.02.2017 roku [23] opisuje m.in. osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego, na które składają się cztery obszary rozwoju dziecka. Oprócz rozwoju fizycznego, emocjonalnego i poznawczego, jest tam obszar społeczny. Dziecko, które jest gotowe do podjęcia nauki w szkole w zakresie tego obszaru powinno m.in: nawiązywać relacje rówieśnicze, przejawiać szacunek do innych osób, odczuwać swoją przynależność do danej grupy, oceniać swoje zachowanie według przyjętych norm, współdziałać z innymi dziećmi, respektować prawa i obowiązki zarówno swoje, jak i innych czy też „komunikować się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyrażać swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy”. Można więc zauważyć, że wiele z tych zadań dotyczy właśnie kompetencji społecznych. Niestety, tak jak już było wspomniane, wiele dzieci ma problem ze spełnieniem tych zadań. Często nastawione są tylko na swoje

potrzeby i w swoich codziennych działaniach wykazują się egocentryzmem. Niejednokrotnie sprzeciw ze strony kolegów czy koleżanek budzi agresję czy płacz. Dzieci nie potrafią się porozumieć w kwestiach zabawy, zazwyczaj każde z nich chce pełnić rolę lidera, a praca w grupach to już nie lada wyzwanie dla wielu z nich. Obawy budzi też brak szacunku do nauczycieli czy innych dorosłych, biorąc pod uwagę już sam sposób komunikacji z dorosłymi. Przykłady te dowodzą temu, że kompetencje społeczne powinny być rozwijane już od najmłodszych lat. Dziecko, które nie będzie umiało poradzić sobie w relacjach społecznych, często narażone jest na izolację i odrzucenie. Kluczowe jest więc, aby wdrażać dzieci już w wieku przedszkolnym do radzenia sobie w sytuacjach społecznych. Wielu badaczy podkreśla, że to właśnie środowisko szkolne powinno być miejscem, gdzie kompetencje społeczne będą rozwijane i kształtowane. Jak zaznaczają Maria Deptuła i Agnieszka Misiuk [24, s. 37] aktywność szkoły w zakresie kształtowania kompetencji społecznych powinna być wyjątkowa. Szkoła jako jedno z miejsc wywierających największy wpływ na młodego człowieka, ma za zadanie zachęcać do podejmowania nowych działań i wpływać na jakość kontaktów międzyludzkich. Również cytowany już D. Goleman [25, s. 403-404] podkreśla, że realizowane w szkołach programy nauczania, które poruszają temat kompetencji społecznych, zapobiegają różnym niepokojącym zjawiskom jak np. agresja czy depresja, bowiem wyjaśniają, jak kontrolować swoje emocje, czy jak zachować się w danej sytuacji społecznej. Według jakich zasad powinny być tworzone programy nauczania? Analizę należy zacząć od definicji programu. Sam program nauczania w literaturze pedagogicznej bywa różnorako definiowany. Czesław Kupisiewicz [26, s. 8] opisuje go następująco: „Program nauczania ustala, jakie wiadomości, umiejętności i nawyki o trwałych walorach poznawczych i wychowawczych oraz w jakiej kolejności uczniowie mają sobie przyswoić”. Jednak czym różni się on od postawy programowej? Jak podaje literatura pedagogiczna, podstawa programowa pokazuje czego nauczać, natomiast program opisuje, w jaki sposób to robić. Program nauczania ma być pomocny przy sposobie realizacji założonych celów, składają się na niego:

- kolejność realizowanych treści,
- odpowiedni dobór technik i metod dopasowany do założonych celów,
- propozycje ewaluacji wymagań wobec uczniów.

Każdy program powinien być tworzony w oparciu o zapisy znajdujące się w: Konstytucji RP, ustawy „Prawo oświatowe”, obowiązującej podstawy programowej i rozporządzeń MEN. Dobrze by było, gdyby programy zawierały też przykładowe scenariusze, pomocne przy realizacji danych treści. Nauczyciele mogą korzystać z programów opracowanych przez wydawnictwa, instytucje, innych nauczycieli lub konstruować własne programy. Przy wyborze najważniejsze jest, aby był on dopasowany do możliwości i aktualnych potrzeb podopiecznych [27, s. 7-8, s. 20]. Duża odpowiedzialność spoczywa więc na nauczycielach, gdyż to oni znają potrzeby swoich wychowanków. Powinni je tak dobierać, aby dokładnie

analizować, jakie kompetencje będą kształtowane u dzieci poprzez realizację odpowiednich działań. Można więc stwierdzić, że programy nauczania to narzędzia stanowiące ważny element, poprzez który nauczyciele rozwijają kompetencje społeczne u uczniów. Powinny być one tworzone w taki sposób, aby dawać nauczycielom konkretne rozwiązania metodyczne w tym zakresie. Niewielu badaczy odnosi się do miejsca, jakim jest przedszkole i jego wpływu na rozwój kompetencji społecznych. Czy zatem programy wychowania przedszkolnego nie odnoszą się do kompetencji społecznych i sposobu ich kształtowania? Odpowiedź na to pytanie będzie możliwa po przeanalizowaniu przykładowych programów.

Pierwszym z omawianych programów wychowania przedszkolnego jest *Program wychowania przedszkolnego* autorstwa Wiesławy Żaby-Żabińskiej, Wioletty Majewskiej i Renaty Paździo z 2020 roku [28]. Program porusza kwestię rozwijania u dzieci kompetencji kluczowych w odniesieniu do aktywności dziecka. Poniżej przedstawione zostały jego mocne i słabe strony.

Tabela 1. Odniesienia do kompetencji społecznych w programie wychowania przedszkolnego W. Żaby-Żabińskiej, W. Majewskiej i R. Paździo z 2020 roku

Mocne strony programu	Słabe strony programu
Zwrócona uwaga na potrzebę kształtowania u dzieci kompetencji kluczowych wśród których wymieniają właśnie „kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się” [28, s. 10].	Nacisk jest położony bardziej na jednostkę, a nie na umiejętność współpracy i komunikację z innymi.
	Tylko niewielkie odniesienie do kształtowania kompetencji społecznych u dzieci.

Źródło: Oprac. własne

Autorki do kompetencji społecznych zaliczają: zdolności do autorefleksji, zarządzanie czasem i informacjami, zarządzanie własną karierą, bycie odpornym, solidną pracę z innymi, umiejętność radzenia sobie w sytuacjach złożonych i niepewnych, wspieranie zdrowia psychicznego i fizycznego, prowadzenie trybu życia ukierunkowanego na przyszłość i – co ważne – odczuwania empatii oraz rozwiązywanie konfliktów we wspierającym i włączającym kontekście. Jednak jak pokazuje powyższa tabela, w programie tym jest tylko niewielkie odniesienie do kształtowania kompetencji społecznych u przedszkolaków.

Kolejnym z przytoczonych programów jest program wychowania przedszkolnego *Kocham przedszkole* stworzony przez Mirosławę Annę Pleskot i Agnieszkę Staszewską-Mieszek [29]. Program działa od 2016 roku.

Tabela 2. Odniesienia do kompetencji społecznych w programie wychowania przedszkolnego *Kocham przedszkole* M.A. Pleskot i A. Staszewskiej-Mieszek z 2016 roku

Mocne strony programu	Słabe strony programu
Autorki opisują osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego, przywołując obszar społeczny oraz podają, jak rozwijać te umiejętności.	Brak informacji dla nauczyciela, w jaki sposób rozwijać kompetencje społeczne, poprzez jakie metody i formy.
Zamieszczone informacje dla nauczycieli poprzez jakie działania dzieci mają rozwijać kompetencje społeczne: zdobywać informacje o swojej grupie, uzyskiwać doświadczenia społeczne, nawiązywać i rozwijać kontakty społeczne, zdolność do wyrażania przyjaźni, empatii czy odróżnianie dobra od zła, uzyskiwać doświadczenia społeczne, nawiązywać i rozwijać kontakty z innymi.	

Źródło: Oprac. własne

Analizując program pod kątem rozwijania kompetencji społecznych u przedszkolaków, można zauważyć, że jest w nim tylko niewielkie odniesienie do kompetencji społecznych. Nie ma tam dokładnej informacji dla nauczyciela, w jaki sposób to czynić i poprzez jakie metody i formy, a jak wiadomo jest to istotna informacja dla nauczyciela. Przydatne dla nauczyciela są informacje poprzez jakie działania dzieci rozwijać ich kompetencje społeczne.

Czy analizując programy nauczania dla klas I-III można zauważyć podobieństwa? Przywoływana już podstawa programowa [30], przewiduje osiągnięcia dziecka na koniec klasy III. Czy dotyczą one kompetencji społecznych? Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej zakłada, że uczeń kończący naukę na pierwszym etapie edukacyjnym w zakresie obszaru społecznego powinien: mieć świadomość wartości uznanych m.in. przez środowisko szkolne czy lokalne, a także być aktywnym społecznie w oparciu o te wartości, identyfikować się z grupami społecznymi, nazywać poznane wartości, oceniać zachowania innych, przyjmować konsekwencje swojego postępowania, tworzyć relacje z innymi, współdziałać, pracować w niewielkich grupach, wyrażać swoje oczekiwania i potrzeby, obdarzać szacunkiem rówieśników i dorosłych, samodzielnie organizować sobie czas oraz dbać o bezpieczeństwo swoje i innych. Zauważyć więc można, że wiele z tych zadań opiera się na relacjach międzyludzkich i składa się właśnie na kompetencje społeczne. Czy programy nauczania na tym etapie edukacyjnym opisują jak te kompetencje rozwijać i poprzez jakie treści je wdrażać?

Pierwszy z omawianych programów nauczania do serii *Elementarz odkrywców* autorstwa Teresy Janickiej-Panek, Krystyny Bielenicy, Marii Bury, Małgorzaty Kwil, Bogusławy Lankiewicza, Joanny Winieckiej-Nowak, Michała Kęska z 2017 roku [31] już na wstępie porusza temat kompetencji społecznych. Wady i zalety tego programu prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Odniesienia do kompetencji społecznych w programie nauczania do serii *Elementarz odkrywców* T. Janickiej-Panek, K. Bielenicy, M. Bury, M. Kwil, B. Lankiewicza, J. Winieckiej-Nowak oraz M. Kęska z 2017 roku

Mocne strony programu	Słabe strony programu
Wstęp oparty na nowoczesnych postawach naukowych, w tym „zwróceniu szczególnej uwagi na kształtowanie kompetencji społecznych dzieci w klasie szkolnej i rozwijanie umiejętności pracy w grupach”. [31, s. 3]	Brak informacji dla nauczyciela w jaki sposób rozwijać kompetencje społeczne, poprzez jakie metody i formy.
Podanie jak rozwijać umiejętności społeczne wśród dzieci, przykłady konkretnych działań.	

Źródło: Oprac. własne

Autorzy zwracają uwagę na dopasowanie tego programu do nowoczesnych postaw naukowych. Jak zaznaczają, w obecnym świecie nie jest możliwe osiągnięcie sukcesów bez dobrej współpracy z innymi ludźmi. W dalszej części programu autorzy podkreślają, że wiedza społeczna jest obecnie niezbędna do sprawnego poruszania się w społeczeństwie. Stanowi ona filar do kształtowania pozytywnych postaw opartych na życzliwości i szacunku. Umiejętności społeczne wśród dzieci należy rozwijać poprzez:

- organizowanie spontanicznych spotkań, „losowych wydarzeń”,
- planowanie spotkań specjalnie przygotowanych, kreowanych, planowych,
- organizowanie spotkań obu wymienionych typów.

Ważną rolę odgrywa tu jakość i stopień relacji nauczyciel-uczeń. Relacje te powinny charakteryzować się wzajemnym zaufaniem i szacunkiem. Obserwacja nauczyciela sprawia, że wychowankowie postrzegają go jako autorytet, dlatego nauczyciel powinien przekazywać też wartości, które są ważnymi składowymi życia społecznego. Są to więc wskazówki adresowane do nauczycieli. Istotną rolę w procesie kształtowania kompetencji społecznych u uczniów odgrywa też praca pedagogiczna. Zadaniem nauczyciela jest taka organizacja pracy, która sprzyja zgodnemu współdziałaniu w grupie, tworząc pożądaną kulturę w klasie. „Organizując zajęcia, należy zwracać uwagę na kształtowanie kompetencji społecznych, znajomość norm i zasad oraz potrzebę ich przestrzegania.” [31, s. 71] Przytoczony program podaje więc wytyczne dla nauczycieli, sprzyjające rozwojowi kompetencji społecznych u dzieci. Zadania te opierają się też na konkretnych działaniach przypisanych nauczycielowi.

Kolejny program nauczania adresowany do uczniów klas I-III pt. *Moje ćwiczenia* Anety Jegier i Beaty Szurowskiej [32, s. 42-43] w zakresie edukacji społecznej, podaje cele, jakie powinien obrać sobie nauczyciel, realizując działania w tym obszarze. Pierwszym celem ogólnym przybliżającym dziecko do kształtowania kompetencji społecznych jest wprowadzenie go w świat uczuć i wartości oraz wychowanie do życia w zbiorowości. Z celu tego wyłaniają się następujące zadania: wspomaganie dziecka w zakresie kompetencji społecznych, tworzenie zadań mających zintegrować grupę, rozwijanie empatii, poszerzanie wiedzy na temat oceny zachowań swoich

i innych, kształtowanie postaw prospołecznych, pogłębianie wiadomości na temat emocji i ich rozpoznawania, tworzenie odporności emocjonalnej, ukazanie roli rodziny i kształtowanie postawy mającej pokazać, jak zachowywać się w sytuacjach z nieznanymi. Zauważyć więc można, że wiele z tych zadań opiera się na emocjach. Kompetencje społeczne są więc w dużym stopniu związane z inteligencją emocjonalną, tak jak już było to opisywane w poprzedniej części pracy. Kolejny cel, którego realizacja ma rozwijać u dzieci obszar edukacji społecznej, związany jest z rozwijaniem tożsamości narodowej. Nauczyciele mogą to czynić poprzez: rozwijanie wiedzy o własnym regionie, zapoznanie dzieci z historią najbliższego regionu, Polski i innych państw oraz poszerzenie wiedzy o Polsce, Europie i świecie. Ostatnim z założonych celów w opisanym programie jest budowanie u dziecka własnej wartości. Nauczyciele to zadanie mają realizować poprzez stwarzanie takich sytuacji, które będą sprzyjać budowaniu u dziecka własnej wartości, zgodnie z zasadą „wiem, potrafię”. Jakże jeszcze zalety posiada ten program? Pokazuje je tabela 4.

Tabela 4. Odniesienia do kompetencji społecznych w programie adresowanym do uczniów klas I-III pt. *Moje ćwiczenia* A. Jegier i B. Szurowskiej

Mocne strony programu	Słabe strony programu
Podane cele, jakie powinien obrać nauczyciel, realizując działania w obszarze kompetencji społecznych.	Brak
Podane treści, które mają wprowadzać dziecko w świat kompetencji społecznych.	
Podane przykłady metod nauczania, dzięki którym nauczyciel może rozwijać kompetencje u dzieci.	
Podane przykłady tematów zajęć rozwijających umiejętności społeczno-moralne.	

Źródło: Oprac. własne

Program zawiera również propozycje dla nauczyciela m.in.: odtwarzanie dzieciom słuchowisk i udostępnianie utworów literackich o miłości, przyjaźni, tolerancji, pokonywaniu lęków czy odróżnianiu dobra od zła, które będą kształtować u dzieci umiejętność rozwiązywania trudnych sytuacji i kierowanie się dobrem, sprawiedliwością i prawdą. Autorki podają też przykłady tematów, dzięki którym u dzieci możliwe będzie rozwijanie umiejętności społeczno-moralnych. Są to następujące zagadnienia:

- uczucia – rozumienie i rozpoznawanie własnych i innych osób,
- wartości – prawda, życzliwość, empatia, pomoc,
- rodzina – relacje, obowiązki i więzi,
- klasa – zasady, reguły,
- inny – poszanowanie odmienności,
- bezpieczeństwo – asertywność, dbanie o zdrowie [32, s. 6-13].

Analizując przywołany program zauważyć można, że są w nim zawarte nie tylko treści, dzięki którym nauczyciel może wzmacniać u dzieci kompetencje społeczne, ale także to, jakimi metodami można tego dokonać (metody słowne, praktyczne).

Są to więc konkretne wskazówki dla nauczycieli.

Ostatnim przeanalizowanym programem jest program dla klas I-III pt. *Nowoczesny świat, nowoczesna szkoła* Natalii Bigus-Franczuk i Katarzyny Sokal, którego sam tytuł wzbudza zainteresowanie, bowiem, jak twierdzą autorki, program ten jest innowacyjny i jest odpowiedzią na potrzeby współczesnego pokolenia. Wybór tego programu przez nauczycieli niesie ze sobą same korzyści.

Tabela 5. Odniesienia do kompetencji społecznych w programie dla klas I-III pt. *Nowoczesny świat, nowoczesna szkoła* N. Bigus-Franczuk i K. Sokal

Mocne strony programu	Słabe strony programu
Opisanie zdolności, jakimi powinny charakteryzować się dzieci kończące naukę w III klasie szkoły podstawowej w zakresie sfer: intrapersonalnej oraz interpersonalnej.	Brak
Podanie metod i form nauczania sprzyjających rozwijaniu kompetencji społecznych dzieci.	
Odwołanie do tematyki, zachęcającej dzieci do rozwijania kompetencji społecznych.	

Źródło: Oprac. własne

Program podzielony jest na kilka sfer, każda z nich ma założone cele. Dwie z nich opierają się na rozwijaniu u dzieci kompetencji społecznych w obszarze intrapersonalnym i interpersonalnym.

Dzieci, które kończą naukę w klasie III, w zakresie zdolności intrapersonalnych powinny mieć opanowaną wiedzę na temat: rozumienia i wyrażania emocji, bycia samodzielnym i radzenia sobie w trudnych sytuacjach, poznawania własnego sposobu uczenia się, wzmacniania swoich mocnych stron i pracy nad słabościami, rozwijania motywacji wewnętrznej, samooceny, rozwijania zdolności. Natomiast w obszarze dotyczącym zdolności interpersonalnych, czyli dotyczących kontaktów międzyludzkich, dzieci powinny: rozwijać wrażliwość, być otwarte na potrzeby innych, cechować się empatią, podejmować działania na rzecz drugiej osoby, wyróżniać się postawą prospołeczną, moralną, etyczną i zdrowotną, rozwijać kontakty międzyludzkie, rozwiązywać konflikty i wyrażać asertywność, współpracować w zespole, rozwijać zdolności komunikacyjne oraz dbać o kulturę słowa, bezpieczeństwo i zdrowe kontakty z innymi. Wiele z wymienionych celów jest podobnych do tych, w wyżej wymienionych programach. Program odróżnia jednak to, że położony jest w nim też nacisk na własne zdolności i ich rozwój. Samorealizacja i rozwijanie własnych uzdolnień są niewątpliwie ważne, gdyż przyczyniają się do lepszej samooceny, a co za tym idzie – do większej otwartości na drugiego człowieka i nawiązywanie relacji z innymi. Autorki podają poprzez jakie zadania nauczyciele mogą rozwijać kompetencje społeczne dzieci. Wśród nich wyliczają: pracę indywidualną,

pracę w grupach, w parach, w zespołach, a także wykorzystywanie na zajęciach metod dramy, rozwijanie myślenia i naukę budowania wniosków i sądów. Proponowane przez autorki zagadnienia, mające rozwijać umiejętności społeczne, dotyczą:

- relacji z innymi (wartości moralne, świadomość własnej wartości, więzy z innymi, szacunek wobec słabszych itp., relacje z dorosłymi i rówieśnikami, prawa i obowiązki, tradycje, tolerancja, współpraca),
- bezpieczeństwa (podczas zabawy, w kontaktach z innymi),
- orientacji na temat własnej pozycji w społeczeństwie (znajomość zawodów innych ludzi, korzystanie z pomocy służb, rozumienie przynależności do rodziny itd., znajomość symboli narodowych [33, s. 18-31]).

Wnioski i rekomendacje

W dynamicznie rozwijającym się świecie, kompetencje społeczne stały się kompetencjami kluczowymi, umożliwiającymi jednostce radzenie sobie z wymaganiami otaczającego środowiska. Szczególną rolę w ich kształtowaniu odgrywa przestrzeń edukacyjna. Dotyczy to zarówno poziomu kompetencji społecznych nauczyciela jako czynnika modelującego zachowania dzieci, jak również zapisów programowych, a w szczególności metod i form pracy dydaktycznej oraz działań o charakterze opiekuńczo-wychowawczym.

W wybranych do analizy programach wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego zawarte są treści związane z rozwijaniem kompetencji społecznych. Obszerniejsze zapisy w tym zakresie zawierają programy nauczania dla klas I-III. Twórcy programów wychowania przedszkolnego koncentrują się na opisaniu osiągnięć, jakie powinny charakteryzować dziecko kończące przedszkole. Nie podają jednak konkretnych wskazówek, metod czy form pracy. Lepiej sytuacja wygląda w programach nauczania dla uczniów klas I-III. Podawane są treści i przykłady konkretnych działań. Analiza wybranych programów pozwala na przedstawienie następujących wniosków:

- Treści, które są poruszane w programach wychowania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, nawiązujące do kształtowania kompetencji społecznych, dotyczą zazwyczaj: rodziny, relacji z innymi, bezpieczeństwa, uczuć i wartości.
- Programy wychowania przedszkolnego zawierają opis osiągnięć dziecka kończącego przedszkole w zakresie kompetencji społecznych, jednak w ograniczonym zakresie nawiązują do sposobów osiągania tego celu. Programy dla etapu wczesnoszkolnego zawierają zagadnienia związane z kompetencjami społecznymi, ale wskazują również na metody i sposoby pracy.

Autorzy programów podkreślają również rolę klimatu panującego w placówce oraz jakość relacji nauczyciel-uczeń jako ważnych czynników wpływających na sposób kształtowania kompetencji społecznych u wychowanków.

Należy zaznaczyć, że działania środowiska edukacyjnego w zakresie rozwijania kompetencji społecznych powinny być podejmowane już od najmłodszych lat.

Warto zatem, aby programy wychowania przedszkolnego mocniej akcentowały ten obszar rozwoju dziecka. Powinny znaleźć się w nich propozycje konkretnych rozwiązań, metod i form pracy, a nawet przykładowe scenariusze zajęć.

Aktywność środowiska edukacyjnego w tym obszarze to również inwestowanie w kompetencje kadry dydaktycznej. Organizowanie cyklicznych szkoleń, warsztatów dla nauczycieli i wychowawców z zakresu zarówno metodycznego, a więc sposobów pracy rozwijających kompetencje społeczne podopiecznych, jak również z zakresu doskonalenia kompetencji społecznych samych nauczycieli.

Podkreślenia wymaga również to, aby w szkołach panował przyjazny klimat wzajemnych relacji oraz świadomość wysokiej rangi, jaką odgrywają w życiu człowieka kompetencje społeczne. Obszar wymagający uwagi to również podejmowanie aktywności środowiska edukacyjnego związanej z integrowaniem i budowaniem pozytywnych relacji wśród wszystkich osób zaangażowanych: uczniów, nauczycieli i rodziców. Działania takie, budujące pozytywny klimat, będą stanowiły bazę do rozwoju kompetencji społecznych. W przyjaznym klimacie łatwiej bowiem o poczucie bezpieczeństwa, otwartość na odmiennność, partnerstwo czy empatię.

Kończąc, warto powołać się na słowa Carla Rogersa „Stopień, do jakiego mogę stworzyć relację, która wspiera wzrost innych jako oddzielnych jednostek, jest miarą wzrostu, jaki uzyskałem w sobie”. Słowa te akcentują, że wysoki poziom kompetencji społecznych nauczycieli jest warunkiem koniecznym dla wzrostu poziomu kompetencji społecznych wychowanków.

Social competences in the content of curricula for early educational stages

Abstract

Social competences are an important element of contemporary reality. The world we live in is based on mutual relationships. A lonely person, deprived of contacts with other people, is often doomed to failure, both in his personal and professional life. The quality of our life often determines the level of competences we have, including social competences. These competencies gain particular importance in professions that are based on mutual relationships. One of such profession is the teaching profession. The aim of the presented research is to show the extent to which preschool teaching and education programs contribute to the development of social competences in the educational environment. The subject of the analyzes are selected and analyzed programs dedicated to kindergarten and grades I-III.

Keywords: teacher, social competences, emotional intelligence, student, competences.

Bibliografia

1. Kwiatkowska H., *Pedeutologia*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
2. Kron F.W., *Pedagogika. Kluczowe zagadnienia. Podręcznik akademicki*, GWP, Sopot 2012.
3. Kędzierska B., *Kompetencje informacyjne w kształceniu ustawicznym*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2007.
4. Buchcic E., *Czynniki warunkujące profesjonalizm nauczyciela* [w:] K. Rędziński, M. Łapota (red.) „Pedagogika”, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2016, tom XXV, nr 2.
5. Jeruszka U., *Kompetencje. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Warszawa 2016.
6. Matczak A., *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych*, wyd. II uzupełnione, Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2012.
7. Szempruch J., *Pedeutologia. Studium teoretyczno-pragmatyczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
8. Noddings N., *Curriculum for the 21st century. Educational Studies*, „International Yearbook” 2007, Japan nr 2.
9. Borkowski J., *Podstawy psychologii społecznej*, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2003.
10. Argyle M., *Umiejętności społeczne*. [w:] N.J. Mackintosh, A.M. Colman (red.), *Zdolności a procesy uczenia się*, wydawnictwo „Zys i S-ka”, Poznań 2002.
11. Teclaw M., *Zawód nauczyciel. Książka dla nauczycieli z pasją*, Poligraf, Brzezia Łąka 2023.
12. Bojanowicz J., *Kompetencje w kształceniu akademickim. Propozycje systemowych rozwiązań*, Wydawnictwo UTH w Radomiu, Radom 2021.
13. Gardner H., *Reestablishing the Commons for the Common Good. Daedalus*, Basic Books, New York 2013.
14. Stańczyk J., Gajdziszewska-Dudek P., *O znaczeniu inteligencji emocjonalnej w życiu zawodowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, 2015, nr 85, Politechnika Śląska.
15. Sadowska M., Brachowicz M., *Struktura inteligencji emocjonalnej, Studia z Psychologii*, tom 15, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2008.
16. Pertrdies K. V., Frederickson N., Furnham A., *The role of the trait emotional intelligence in academic performance and dewiant behavior at school*, „Personality and Individual Differences”, 2004, nr 36.
17. Mayer J. D., Salovey P., D. Caruso, *Models of emotional intelligence*, In R. J. Sternberg (Ed.), „Handbook of intelligence, Psychological Inquiry” 2000, nr 3.
18. Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Media Rodzina, Poznań 2007.
19. Matczak A., Knopp K. A., *Znaczenie inteligencji emocjonalnej w funkcjonowaniu człowieka*, Wydawnictwo Stowarzyszenia Filomatów, Warszawa 2013.
20. Garstka T., *Fakty i mity dotyczące komunikacji interpersonalnej. Teorie i badania*, „Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny Meritum” 2014, nr 2.

21. Drzewiecka-Krawczyk H., *Kompetencje społeczne i osobiste wychowawcy w pracy z klasą trudną*, „Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny Meritum” 2014, nr 2.
22. Bojanowicz J., *Ustawiczna potrzeba rozwijania kompetencji społecznych. Perspektywa akademicka*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2023, nr 4.
23. <https://podstawaprogramowa.pl/Przedszkole> [dostęp: 8.04.2024].
24. Deptuła M., Misiuk A., *Diagnozowanie kompetencji społecznych dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*, PWN, Warszawa 2016.
25. Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Media Rodzina, Poznań 1997.
26. Kupisiewicz Cz., *Dydaktyka ogólna*, Graf Punkt Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2000.
27. Borgensztajn J., Karczeńska-Gzik A., Milewska M., Witkowska E., Brewczyńska M., *Wytyczne wraz z aneksem do tworzenia programów nauczania i scenariuszy zajęć*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2018.
28. Żaba-Żabińska W., Majewska W., Paździo R., *Program wychowania przedszkolnego*, Grupa MAC, Kielce 2020.
29. Pleskot M. A., Staszewska-Mieszek A., *Kocham przedszkole – Program wychowania przedszkolnego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne SA, Warszawa 2016.
30. <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-I-III> [dostęp: 8.04.2024].
31. <https://sp1lipnicawielka.pl/images/program-nauczania-uczenia-sie-dla-i-etapu-ksztalcenia-edukacji.pdf> [dostęp: 8.04.2024].
32. <https://www.mac.pl/uploads/media/default/0001/04/7232305f706632f8a4642312d0d72f7ca2e35069.pdf> [dostęp: 8.04.2024].
33. [file:///C:/Users/User/Downloads/Im%20wcze%C5%9Bniej%20tym%20lepiej%20-%20Program%20nauczania%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Im%20wcze%C5%9Bniej%20tym%20lepiej%20-%20Program%20nauczania%20(1).pdf) [dostęp: 8.04.2024].

Fake newsy a dziennikarstwo śledcze. Sprawa Iwony Wieczorek i dezinformacja

Streszczenie

Termin *fake news* to neologizm i trudno umieścić go w definicyjnych ramach. W pracy zaprezentowano różne definicje tego zjawiska, przedstawiono także podział fake newsów. Przybliżono sprawę zaginięcia Iwony Wieczorek i podano przykłady fałszywych wiadomości z różnych portali internetowych. We wnioskach wskazano negatywne konsekwencje szerzenia fake newsów dla dziennikarstwa śledczego.

Słowa kluczowe: fake news, dezinformacja, dziennikarstwo śledcze, Iwona Wieczorek, deepfake.

Wstęp

W dzisiejszym dynamicznie zmieniającym się świecie media odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu opinii publicznej oraz wyznaczaniu kierunku dyskusji społecznej. Jednakże wraz z rozwojem technologii i popularnością mediów społecznościowych zjawisko fake newsów stało się poważnym wyzwaniem dla rzetelnego dziennikarstwa. W kontekście tego problemu, badacze oraz praktycy dziennikarstwa śledczego stają przed nowymi wyzwaniami, starając się rozgraniczyć prawdę od dezinformacji. Artykuł skupia się na analizie zjawiska fake newsów oraz roli, jaką w tym kontekście odgrywa dziennikarstwo śledcze, na przykładzie sprawy Iwony Wieczorek. Sprawa ta, będąca jednym z najgłośniejszych zaginięć w polskiej historii, była obarczona intensywną dezinformacją oraz spekulacjami, które znacząco wpłynęły na percepcję wydarzeń przez społeczeństwo. W związku z różnymi definicjami i poglądami na to czym jest fake news, celem artykułu jest usystematyzowanie i wskazanie, do której grupy fałszywych wiadomości należą publikowane w przestrzeni medialnej materiały dotyczące Iwony Wieczorek.

1. Definicja fake newsa

Termin „fake news” („fałszywe wiadomości”) jest neologizmem i trudno go umieścić w definicyjnych ramach. Cherilyn Ireton i Julie Posetti w pracy z 2018 roku

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Puławskiego, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny.

twierdzą nawet, że termin fake news jest oksymoronem, ponieważ zestawianie słów „fałszywe” i „wiadomości” podważa wiarygodność informacji i staje w sprzeczności z ideą dziennikarstwa. Jak podaje aktualny Słownik Języka Polskiego PWN fake news to „zabieg manipulowania faktami, chętnie stosowany przez dziennikarzy, których celem, podczas przygotowywania publikacji, jest jak największe zainteresowanie tematem, a nie jego zgodność z rzeczywistością” [1]. Fake news ma za zadanie świadomie wprowadzić odbiorcę w błąd, na przykład po to, aby osiągać korzyści finansowe, polityczne czy propagandowe, wprowadzając do obiegu przeinaczenia, nieprawdę czy nadinterpretacje [2].

Yuval Harari w swojej definicji wykracza poza obszar mediów i opisuje fake newsa jako świadomą implementację kłamstwa w przestrzeni publicznej (nie tylko medialnej). Łączy fake news z reklamą i twierdzi, że nieprawdziwe informacje są często fundamentem działań biznesowych. Podaje za przykład firmę Coca-Cola, która buduje swoją markę na skojarzeniu napoju gazowanego z młodością, sprawnością i radością, podczas gdy w rzeczywistości picie Coli przyczynia się do powstawania cukrzycy i chorób serca [3, s. 18]. Elliot i Culver definiują fake newsa jako akt przekazywania wiadomości nie tyle przez kłamstwo, co przez ukrywanie informacji, aby doprowadzić kogoś do powstania fałszywego przekonania na dany temat [4, s. 69-84].

Brian McNair przedstawia fałszywe wiadomości jako zjawisko przyczyniające się do powstawania trendów politycznych i społecznych w społeczeństwach XXI wieku [5, s. 13]. Inna definicja fake newsa głosi, że jest to wiadomość przekazywana ze źródła, przez dziennikarza, do publicznej wiadomości i poddana przetwarzaniu przez organizację medialną. To wynik działań intencjonalnych, co przy powstawaniu fake newsa jest kluczowe, ponieważ fałszywe treści tworzone są często świadomie, w konkretnym, określonym przez nadawcę celu [6, 17-18]. Ten pogląd popierają także James Allcott i Matthew Gentzkow, którzy uważają, że fałszywe wiadomości to „zniekształcone sygnały niezwiązane z prawdą”. Dlatego definiują je jako „artykuły informacyjne, które celowo i weryfikowalnie są fałszywe i mogą wprowadzić czytelników w błąd” [7, s. 37]. Z kolei Monther Aldwairi i Khaled Alwahedi twierdzą, że fake news jako zjawisko został stworzony jako część wojny psychologicznej, która opiera się na manipulowaniu opinią publiczną w celu implementowania określonych treści [8, 215-222]. John Gilin zwraca uwagę, że fake news nie jest kłamstwem, ponieważ zawiera w sobie częściowo prawdziwą treść, jednak często przeinaczoną lub wyrwaną z kontekstu. Natomiast wg Matthew Dentith nazywa go „rzekomym faktem”, który albo jest całkowicie fałszywy (i wtedy nie jest faktem), albo jest tylko częściowo prawdziwy. Brakuje mu jednak kontekstu albo dodatkowych informacji, które mogłyby go uwiarygodnić [9, s. 9-10]. Zaufanie odbiorców do fake newsa powstaje na skutek faktu, że został on opublikowany w mediach, czyli w domyśle: został przygotowany przez profesjonalistów oraz dostatecznie zweryfikowany u źródła. Jest szkodliwym zjawiskiem, gdyż podważa zaufanie do mediów. Ponadto, manipuluje opinią publiczną. [10, s. 21].

2. Rodzaje fake newsów

Autorzy raportu Public Dialog z 2017 roku; Paweł Bylicki i Karolina Borkowska, wyszczególnili następujące typy fake newsów:

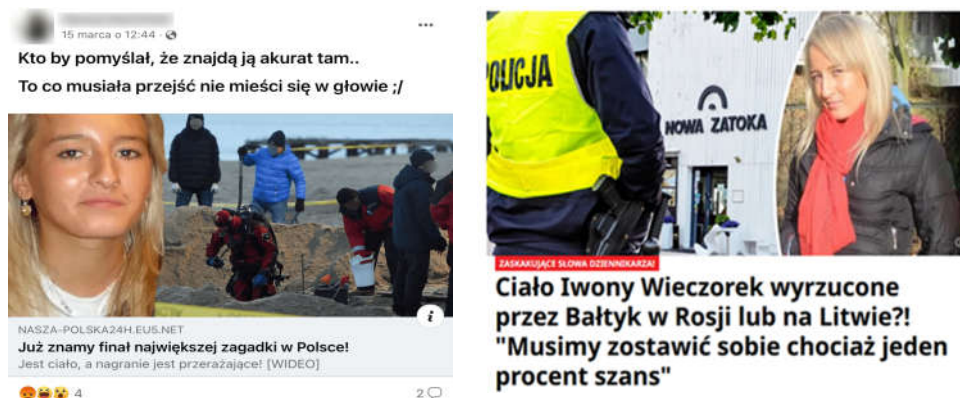
- całkowita nieprawda – podaje się nieprawdziwe, sprzeczne, z premedytacją sfabrykowane fakty/informacje,
- prawda jest sporna – odbiorca wprowadzony jest w błąd poprzez nadanie odpowiedniego kontekstu faktom lub przedstawianie ich w sposób selektywny,
- manipulacja cytatem – umiejętne umieszczanie wypowiedzi danej osoby w kontekście, wycinanie zdań zmieniające sens wypowiedzi i dzięki temu wspierające konkretną tezę [11, s. 7].

3. Dezinformacja a sprawa Iwony Wieczorek

Sprawa Iwony Wieczorek to jeden z najbardziej zagadkowych i tragicznych przypadków zaginięć w Polsce. Iwona Wieczorek, dziewiętnastoletnia studentka z Oławy, zaginęła w nocy z 17 na 18 lipca 2010 roku podczas wyjścia na imprezę w centrum Wrocławia. Od tamtej pory nie ma żadnych pewnych śladów ani informacji co do jej losu. Zaginięcie Iwony Wieczorek wywołało wiele emocji w społeczeństwie i przyciągnęło uwagę mediów. Dochodzenie policji nie przyniosło jednak przełomu w sprawie. Po latach sprawa wciąż budzi zainteresowanie opinii publicznej, a różne teorie i spekulacje pojawiają się w mediach społecznościowych, a także na stronach internetowych, które zawierają sensacyjne treści i szybko znikają z sieci, np. news-poslak24.euh.net.

Jedną z trudności w analizie sprawy jest obecność dezinformacji, czyli specjalnego rozpowszechniania fake newsów, aby wprowadzić w błąd opinię publiczną. Dezinformacja może utrudniać dochodzenie oraz wpływać na percepcję społeczną wydarzeń.

„Kto by pomyślał, że znajdą ją akurat tam. To co musiała przejść nie mieści się w głowie” – głosi treść jednego z postów na stronie: nasza-polska-24h.eu5.net. „Nikt się nie spodziewał, że tam cały czas była. Tylko dla osób o mocnych nerwach” – napisano. We wszystkich wpisach zamieszczono dodatkowo niemal identyczną treść: „już znamy finał największej zagadki w Polsce! Jest ciało, a nagranie jest przerażające! [WIDEO]”. Posty są próbą wywołania emocji wśród odbiorców za pomocą strony propagującej fake newsy [12].

Rys. 1. Przykładowe posty dotyczące losów Iwony Wiecezerek

Źródło: [12]

Analizowane posty na temat rzekomego odnalezienia ciała Iwony Wiecezerek pochodzą z portali pseudoinformacyjnych o niemal identycznych adresach: nasza-polska24h.eu5.net, wiadomosc-polska24h.eu5.net. Już na pierwszy rzut oka można zauważyć, że nie są to linki do żadnego z wiarygodnych, cenionych źródeł informacji. Jak się okazuje, fotografie widoczne w postach zostały skopiowane z innych stron internetowych. Zdjęcie przedstawiające czynności śledcze na tle plaży i morza można znaleźć m.in. na stronie Wirtualnej Polski. Z kolei fotografia przedstawiająca zaginioną przed laty kobietę jest dostępna np. na portalu goniec.pl [13] z tym, że wpis został usunięty z Internetu.

Popularną techniką, którą stosują oszuści, jest tzw. deepfake. Deepfake (zbitka wyrazowa od ang. deep learning „głębokie uczenie” oraz fake „fałszywy”) – to technika obróbki obrazu, polegająca na łączeniu obrazów twarzy ludzkich przy użyciu sztucznej inteligencji. W kwietniu 2023 roku krążyło w sieci nagranie młodej kobiety, która opowiada widzom swoją historię i do złudzenia przypomina zaginioną przed laty nastolatkę. Na filmiku dostępnym na TikToku można było usłyszeć: „Nigdy nie wróciłam do domu, ponieważ zniknęłam w niewyjaśnianych okolicznościach. Do dzisiaj nikt nie wie, co się ze mną stało, a moja rodzina i przyjaciele nadal szukają odpowiedzi na pytanie, co się wydarzyło tamtej nocy. Policja przeprowadziła liczne poszukiwania, przesłuchania i analizy materiałów, jednakże bezskutecznie”. Okazało się, że nagranie zostało wygenerowane przez sztuczną inteligencję.

Choć tragedia wydarzyła się dość dawno, bo 13 lat temu, nie milkną wciąż pojawiające się nowe hipotezy i informacje. Nie brakuje miesiąca, a nawet tygodnia, aby jakiś portal nie pisał, że zbliża się przełom w sprawie zaginięcia Wiecezerek. Dziennikarz śledczy, Janusz Szostak, apeluje, żeby podchodzić sceptycznie do nowych wiadomości w kwestii zaginięcia nastolatki. Podkreśla, że akta policyjne miały wiele stron, a śledztwo jakiegoś dziennikarza polegające na zapukaniu

do drzwi do jednych czy drugich sąsiadów i przekazanie zdobytych informacji w mediach społecznościowych, mocno trywializuje złożoność tej sprawy.

W świetle do przytoczonej klasyfikacji fake newsów należy zauważyć, że w kontekście sprawy Iwony Wieczorek występują wszystkie trzy ich rodzaje.

Pierwszy typ – całkowita nieprawda. Jednym z takich przykładów jest fake news sugerujący, że ciało Iwony Wieczorek zostało znalezione w Rosji (www.fakt.pl). Ta historia jest całkowicie pozbawiona jakichkolwiek dowodów i jest wyłącznie produktem wyobraźni lub zamiaru manipulacji.

Drugi typ fake newsów to prawda sporna. Przykładem może być sytuacja, w której różne osoby lub grupy wskazują różne teorie na temat tego, co się stało z nastolatką oraz potencjalne osoby lub grupy odpowiedzialne za jej zaginięcie [14].

Ostatnim typem jest manipulacja cytatem. Na przykład prawdziwa wypowiedź osoby związanej ze śledztwem (takiej jak m.in. Krzysztof Rutkowski) została wyciągnięta z kontekstu lub przekręcona w taki sposób, że sugeruje zupełnie inną interpretację wydarzeń. Na przykład na stronie pudelek.pl pojawiła się sugestia, że Rutkowski powiedział, że „Zatoka sztuki” miała związek z zaginięciem Wieczorek [14]. Wg portalu [www.wyborcza.pl]. Krystek i "Zatoka sztuki" nie miała żadnego związku z Iwoną. Łączenie świata biznesu i polityki z Iwoną Wieczorek jest błędem. – stwierdził Rutkowski wbrew temu, co sugeruje artykuł.

Rys. 2. Przykładowe fake newsy dotyczące losów Iwony Wieczorek

Źródło: [15]

Fake newsy, które powstają w tej sprawie, mają na celu zdobycie polubień i obserwujących na różnych portalach społecznościowych osób, które je publikują. Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że do najczęstszych miejsc, gdzie są publikowane, należą Facebook i Tik-Tok. Niestety, fake newsy zmniejszają szanse na odnalezienie zaginionej, sprawa na tym traci. Jest to niewątpliwie utrudnianie śledztwa poprzez kreowanie chaosu informacyjnego. Jedynym pozytywnym aspektem dezinformacji jest fakt, że wizerunek zaginionej Iwony Wieczorek mocno utrwala się ludziom w pamięci. Istnieje szansa, że gdyby została spotkana na jakiejś ulicy w Polsce, zostałaby przez kogoś rozpoznana.

Podsumowanie

Dziennikarze śledczy weryfikują fakty poprzez gruntowne badanie różnych źródeł informacji oraz przeprowadzanie własnych dochodzeń. W przypadku sprawy Iwony Wieczorek może to obejmować analizę dokumentów policyjnych, rozmów

ze świadkami, z rodziną, z ekspertami, a także z osobami zaangażowanymi w śledztwo oraz korzystanie już z dostępnych materiałów dowodowych. Źródła, na które powołuje się dziennikarz śledczy, powinny być wiarygodne i zweryfikowane.

Walka z dezinformacją wymaga zaangażowania wielu podmiotów, w tym mediów, instytucji rządowych, organizacji społecznych i społeczeństwa obywatelskiego. Istotna jest edukacja społeczeństwa poprzez wzmacnianie umiejętności krytycznego myślenia i zdolności rozpoznawania fake newsów. Warto promować sprawdzanie informacji w co najmniej trzech źródłach. W Polsce działa kilka organizacji, które sprawdzają, czy dana wiadomość jest fake newsem. Jedną z nich jest Demagog, do której można się zgłosić, jeśli mamy wątpliwości co do prawdziwości informacji. Rzetelne dziennikarstwo oznacza sceptyczne podejście do newsów. Dziennikarze powinni kłaść nacisk na rzetelność, weryfikowalność i obiektywność w swojej pracy, aby dostarczać społeczeństwu wiarygodne informacje. Na koniec, ważna wydaje się także współpraca między różnymi sektorami społeczeństwa, która może umożliwić skuteczniejsze działania przeciwko dezinformacji, np. poprzez wymianę informacji, wsparcie dla inicjatyw antydezinformacyjnych i promowanie dobrych praktyk w mediach.

Fake news and investigative journalism. The case of Iwona Wieczorek and disinformation

Abstract

The term fake news as a neologism is difficult to put into a definitional framework. The work presents various definitions of this phenomenon, the effects and division of fake news. The problem of the disappearance of Iwona Wieczorek and the specifications of news from various Internet portals were presented. The conclusions indicate the negative consequences of spreading fake news for investigative journalism.

Keywords: fake news, disinformation, investigative journalism, Iwona Wieczorek, deepfake.

Bibliografia

1. *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 2021.
2. Drzazga M., *Cała prawda o fake newsach, czyli jak rozpoznać fałszywe wiadomości?* <https://www.legalniewsieci.pl/aktualnosci/cala-prawda-o-fake-news-czyli-jak-rozpoznać-falszywe-wiadomości> [dostęp: 22.04.24].
3. Harari, Y.N., *21 lekcji na XXI wiek*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2018.
4. Elliot, D., & Culver, C., *Defining and Analyzing Journalistic Deception*, „Journal of Mass Media Ethics”, 1992.

5. Mc Nair, B., *Fake news, Falsehood, Fabrication and Fantasy in Journalism*, Wydawnictwo Routledge. Nowy Jork 2018.
6. Gans, H., *Deciding What's News: A Study of CBS Evening News, NBC Nightly News, Newsweek and Time*. Wydawnictwo Northwestern University Press, Illinois 2004.
7. Allcott, H., Gentzkow, M., *Social Media and Fake news in the 2016 Election.*, Wydawnictwo Cambridge 2016.
8. Aldwairi, M., & Alwahedi, *Detecting, Fake news in Social Media Networks*, Wydawnictwo Northwestern University Press, Illinois 2018.
9. Dentich, M.R.X., *The Philosophy of Conspiracy Theories*, Wydawnictwo Palgrave Macmillan, Londyn 2014.
10. Talarek, M. *Siła rażenia środków masowego przekazu*, Wydawnictwo Michał Talarek, Warszawa 2012.
11. P. Bylicki, K.Borkowska, *Fake news z perspektywy polskich dziennikarzy*, Wydawnictwo Public Dialog, Warszawa 2017.
12. nasza-polska-24h.eu5.net [dostęp: 25.05.2024].
13. https://demagog.org.pl/fake_news/final-sprawy-iwony-wieczorek-ciala-kobiety-nie-odnaleziono/ [dostęp: 5.05.2024]. Wpis został usunięty z Internetu.
14. Iwona Wieczorek i 10 hipotez o zaginięciu 19-latki. <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,164874,27331138,iwona-wieczorek-wszystkie-nietrafione-hipotezy-o-zaginieciu.html> [dostęp: 25.05.2024].
15. Krzysztof Rutkowski przerywa milczenie w sprawie Iwony Wieczorek. <https://www.pudelek.pl/krzysztof-rutkowski-przerywa-milczenie-ws-iwony-wieczorek-czy-krystek-i-zatoka-sztuki-mialy-zwiazek-z-jej-zaginieciem-6874524514757312a> [dostęp: 25.05.2024].

CZĘŚĆ III
WSPÓŁCZESNE KONTEKSTY I PERSPEKTYWY
NAUK O SZTUCE

Rola plastyki w zajęciach kynoterapii

Streszczenie

W kynoterapii wykorzystywane są różne metody motywujące pacjenta do działania. Jednym z nich jest użycie sztuki jako formy rehabilitacji, w której podopieczny musi skupić uwagę nie tylko na wykonaniu zadania, ale też poradzić sobie z odebraniem wielu docierających do niego z różnych źródeł bodźców. Oprócz tego, tworząc instalację artystyczną, wykonuje serię ćwiczeń motoryki małej, trenuje mięśnie, umysł, koordynację wzrokowo-ruchową, co pozytywnie wpływa na jego rozwój. Dzięki tworzonej przez zwierzę atmosferze, zajęcia kynoterapii pozwalają na rozwój nie tylko fizyczny, ale też emocjonalny. Sztuka ma na celu wywoływać emocje, ale też pomóc w poradzeniu sobie z nimi samemu twórcy. W kynoterapii motywatorem do wszelkich działań jest odpowiednio przygotowany pies, tak więc będzie on również tematem przewodnim prac plastycznych wykonywanych na zajęciach. Daje to dodatkową motywację podopiecznemu, który przez cały czas mając bezwarunkowe wsparcie czworonoga, nie poddaje się podczas trudnego procesu twórczego. Pies pozwoli uspokoić pacjenta, jednocześnie wywołując na tyle pozytywne odczucia, że proces rehabilitacji poprzez zajęcia plastyczne stanie się możliwy. Zarówno w sztuce, jak i w terapii do uzyskania satysfakcjonujących wyników potrzebne są pozytywne emocje, eliminacja czynników stresowych oraz chęć do działania. Wszystkie te potrzeby jest w stanie zaspokoić wyszkolony pies.

Słowa kluczowe: sztuka, kynoterapia, rehabilitacja, zajęcia plastyczne.

Wstęp

„Kynoterapia jest to standaryzowana przez Polskie Towarzystwo Kynoterapeutyczne metoda wzmacniająca efektywność rozwoju osobowości, edukacji i rehabilitacji, w której motywatorem jest odpowiednio wyselekcjonowany i wyszkolony pies” [1]. Tego typu forma stymulacji sfer rozwojowych osób z deficytami pozwala osiągać trudno dostępne cele dzięki bodźcom zupełnie innym niż przy tradycyjnych rodzajach terapii. Pies nie ocenia, tworzy bezpieczną przestrzeń, w której pacjent jest w stanie pokonywać swoje trudności. Kynoterapia pomaga w walce ze stresem, obniża ciśnienie, relaksuje, poprawia sprawność ruchową, redukuje napięcie mięśni,

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Sztuki.

pobudza rozwój umysłowy, rozwija motorykę małą, a nawet łagodzi ból. Są to aspekty niezbędne w terapii osób z niepełnosprawnościami. Dodatkowo tego typu zajęcia wspomagają rozwój koordynacji ruchowej, interakcji społecznych, wrażliwości, empatii. Obecność psa pomaga się odstresować, ale też stanowi dodatkowy motywator do pokonywania własnych słabości, w celu wykonania powierzonego przez terapeutę zadania. Kynoterapia poza wartościami rehabilitacyjnymi oferuje również wiele innych korzyści w rozwoju dzieci, dorosłych i osób starszych, nie tylko z orzeczeniem o niepełnosprawności, ale wszystkich potrzebujących wsparcia w przełamaniu swoich słabości. Nauka czytania, wykonywania podstawowych codziennych czynności, różnych rodzajów komunikacji, myślenia logicznego, a nawet abstrakcyjnego są skutkiem często wielu miesięcy terapii pacjenta z psem, jednak efekty tej pracy są zdumiewające. Zdarza się nawet, że podopieczny po zajęciach kynoterapii z własnej inicjatywy kontynuuje ćwiczenia rehabilitacyjne we własnym zakresie [3, s. 15]. „Czytanie psu ma na celu poprawę umiejętności czytania, doskonalenie umiejętności komunikowania się oraz rozbudzenie u dzieci zainteresowania książką. Zaletą tej metody jest to, że dzieci nie odczuwają stresu, który zwykle towarzyszy czytaniu w klasie w obecności rówieśników i nauczyciela. Psy nie potrafią czytać, ale są za to świetnymi słuchaczami. Pies nie krytykuje, nie poprawia, nie przerywa” [2, s. 13]. Realizacja celów terapeutycznych ukrytych w zabawie z psem uwydatnia ukryte cechy pacjentów, co stanowi ułatwienie w nawiązaniu z nimi kontaktu i dalszej pracy nad ich rozwojem. Dodatkowo osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu znacznym (często zawstydzone ocenianymi spojrzeniami rehabilitantów, którzy, pokazując trudne ćwiczenie, uwydatniają ograniczenia pacjentów) na zajęciach kynoterapii otwierają się. Stają się decyzyjni, samodzielni, odpowiedzialni za psa, któremu to oni „pomagają” w nauce, nie zważając, że zaczynają wykonywać czynności, które w innych warunkach stanowiły dla nich wyzwanie.

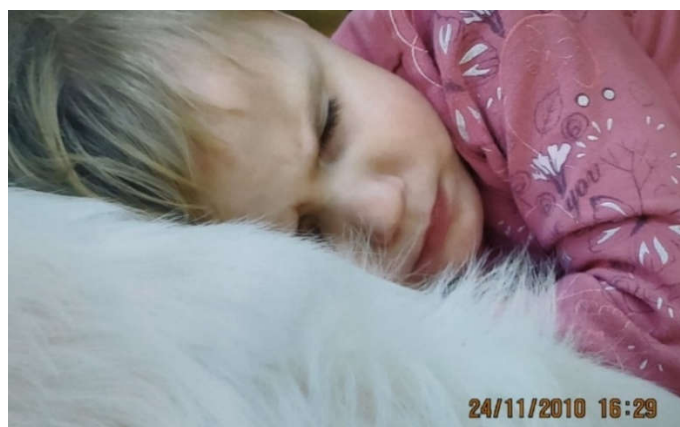
1. Znaczenie procesu tworzenia w terapii

W kynoterapii wykorzystywane są różne metody motywujące pacjenta do działania. „Punktem wyjścia do prowadzenia zajęć jest ukierunkowanie pracy na punktach pozytywnych dziecka: zebraniu informacji o tym, co dziecko potrafi, co lubi robić, jakie czynności sprawiają mu radość, a jakie przyjemność” [4, s. 17]. Często wśród dzieci, osób dorosłych i ludzi starszych zaobserwować można duże zainteresowanie różnymi dziedzinami sztuki. Rysowanie, kolorowanie, wyklejanie, wyszywanie, rzeźbienie daje człowiekowi nie tylko poczucie sprawczości, kontroli, ale przede wszystkim możliwość przekazania swoich myśli, kształcenia własnego, odrębnego i wyjątkowego poglądu na świat. Chwila, jaką pacjent poświęca na zrealizowanie postawionego sobie celu, obserwowanie własnego postępu są o wiele cenniejsze niż sam rezultat. Nie koncentrując się na efekcie końcowym można skorzystać z procesu tworzenia w sposób bardzo efektywny. Każde użyte przez artystę medium dostarcza do organizmu różne bodźce. Farby są zimne i mokre, glina jest twarda, płótno szorstkie, włóczka miękka, rysik ostry... Dodatkowo istnieje

możliwość połączenia ze sobą różnych środków plastycznych, co da nie tylko ciekawy efekt końcowy, ale przede wszystkim urozmaici proces tworzenia o dodatkowe odczucia, co w terapii jest bardzo cenne. Pacjent musi skupić uwagę nie tylko na wykonaniu zadania, ale też poradzić sobie z odebraniem wielu docierających do niego z różnych źródeł bodźców, co stanowi formę terapii. Oprócz tego, tworząc instalację artystyczną, wykonuje serię ćwiczeń motoryki małej, trenuje mięśnie, umysł, koordynację wzrokowo-ruchową, co pozytywnie wpływa na jego rozwój. Dla osób z orzeczeniem o niepełnosprawności zdecydowanie będzie to stanowić duże wyzwanie. W tej sytuacji pomoc i motywator stanowią pies terapeutyczny, który nie tylko uspokaja, ale przede wszystkim wyczekuje efektu wysiłku człowieka, nie oceniając go.

2. Emocje jako kluczowe elementy w sztuce i terapii

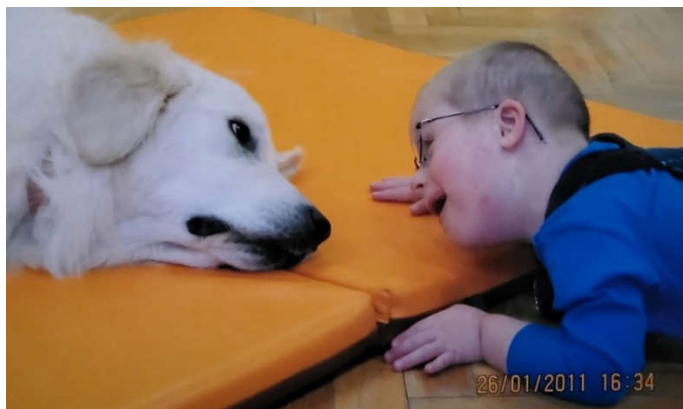
Do pracy z trudnym pacjentem konieczne jest stworzenie przestrzeni, w której poczuje się bezpiecznie. Osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności fizycznej lub umysłowej w stopniu znacznym, pozwalającej na funkcjonowanie na niskim poziomie, terapeuta ulokowuje w niewielkiej odległości od psa. Potrzeby tego typu pacjentów są bardzo pierwotne – poczucie bezpieczeństwa wzbudza w nich bliskość, ciepło, kołysanie, dźwięk bicia serca czy oddechu. Pies, który jest w stanie zaspokoić wszystkie te pragnienia, tworzy bezpieczną przestrzeń, w której człowiek ma szansę zrobić ogromne postępy w swojej rehabilitacji. Dzięki tworzonej przez zwierzę atmosferze, zajęcia kynoterapii pozwalają na rozwój nie tylko fizyczny, ale też emocjonalny. Zdarza się, że pacjent ułożony przy psie zasypia, co jest rzadko spotykane w innych rodzajach terapii. Stanowi to świadectwo ogromnej potrzeby bliskości i poczucia bezpieczeństwa, które zaspokaja pies (Fot. 1).

**Fot. 1. Pacjent niewidomy „Kynoterapia Oskar”,
dokumentacja pokazowa 2010/2011**

Źródło: Oprac. własne

Stan emocjonalny człowieka ma ogromny wpływ na efekt pracy artystycznej. Sztuka ma na celu wywoływać emocje, ale też pomóc w poradzeniu sobie z nimi samemu twórcy. Osoby z niepełnosprawnością na co dzień muszą mierzyć się z wieloma barierami i ograniczeniami w komunikowaniu się. „Umiejętność samoekspresji, wyrażania własnych potrzeb i myśli już w dzieciństwie daje poczucie własnej wartości oraz pozwala na postrzeganie siebie jako niezależnego i równego innym” [5, s. 22]. Każde ograniczenie możliwości spełniania tej potrzeby będzie miało negatywny skutek dla człowieka. Brak umiejętności komunikowania się przez osobę z niepełnosprawnością często skutkuje zachowaniem agresywnym, autoagresywnym czy frustracją. Dlatego ważne jest, aby jak najczęściej pozwalać takim pacjentom wyrażać emocje, poprzez między innymi różne formy plastyczne. Bezpieczeństwo, jakie podopieczni czują w obecności psa, pozwala im otworzyć się, uspokoić i przelać swoje myśli na pracę plastyczną, która oprócz wartości artystycznej, stanowi również ważny element ich rehabilitacji. Spokój psa, który nie oceni, nie wyśmiej choroego pacjenta daje możliwość rozwoju kreatywności, dzięki wzbudzeniu pozytywnych emocji. Zdarza się, że podczas zajęć osoby zamknięte w sobie, z którymi na co dzień nie ma żadnego kontaktu, w obecności psa śmieją się, reagują na jego zachowania (Fot. 2).

**Fot. 2. Pacjent z zespołem Downa „Kynoterapia Oskar”,
dokumentacja pokazowa 2010/2011**

Źródło: Oprac. własne

Dzięki temu zwiększają się możliwości twórcze pacjenta, który naładowany pozytywną energią chętnie mierzy się z trudnym wyzwaniem poradzenia sobie z bodźcami wywołanymi przez wiele mediów plastycznych na raz. Na co dzień kontakt z tak dużą liczbą różnych struktur przytłoczyłby osobę z niepełnosprawnością. Kynoterapia pozwala więc uspokoić się, jednocześnie wywołując na tyle pozytywne odczucia, że proces rehabilitacji poprzez sztukę staje się możliwy.

3. Motywacja i pewność siebie podczas tworzenia

W wielu ośrodkach przeznaczonych dla osób z niepełnosprawnością tworzone są pracownie artystyczne. Badania przeprowadzone po 2003 roku na grupach osób ze stwierdzonym spektrum autyzmu wykazały, że ćwiczenia między innymi w pracowni stolarskiej, ceramicznej, plastycznej i fotograficznej, wpływają na poprawę jakości współpracy, odpowiedzialności, samodzielności, motywacji do bycia z innymi ludźmi i wielu innych aspektów [6, s. 261]. Ludzie z orzeczeniem o niepełnosprawności mają bardzo silną potrzebę przynależności do grupy. Nie zawsze jednak potrafią zintegrować się z otoczeniem, dlatego rolą opiekuna takiego człowieka jest umożliwienie mu brania udziału w różnego rodzaju zajęciach, na których będzie miał szanse wykonać zadanie tak samo, jak reszta jego uczestników. Często zdarza się natomiast, że osoba z niepełnosprawnością nie jest w stanie brać udziału w zabawie z zaangażowaniem równym swoim koleżankom i kolegom, którzy nie rozumieją jego ograniczeń. Pracownia plastyczna jest miejscem, gdzie uzewnętrzniane są indywidualne cechy osobowości artysty. Każdy człowiek jest niepowtarzalny, przez co niemożliwe staje się stworzenie dwóch identycznych dzieł. Znika stres związany z koniecznością podania poprawnego rozwiązania, ponieważ odpowiedzią na problem badawczy nie jest aksjomat, ale interpretacja, więc pojęcie błędnej odpowiedzi przestaje obowiązywać. To sprawia, że praca artystyczna osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności nie będzie gorsza od tej stworzonej przez jego rówieśników. Ta świadomość pozwala artyście na branie udziału w zajęciach nie wstydząc się swoich ograniczeń i trudności, w przełamaniu których pomaga pies terapeutyczny. W kynoterapii motywatorem do wszelkich działań jest odpowiednio przygotowany pies, tak więc będzie on również tematem przewodnim prac plastycznych wykonywanych na zajęciach. Daje to dodatkową motywację pacjentowi, który przez cały czas, mając jego bezwarunkowe wsparcie, nie poddaje się podczas trudnego procesu twórczego. Udział psa podczas zajęć plastycznych tworzy szereg możliwości dodatkowych ćwiczeń rehabilitacyjnych. Wyciąganie wniosków z obserwowanego otoczenia, porównywanie, naśladowanie, rozwijanie motoryki małej, myślenia logicznego i abstrakcyjnego. Osoba neurotypowa nie zdaje sobie sprawy, jak duże wyzwanie stanowi poradzenie sobie z ogromną liczbą bodźców podczas tworzenia pracy artystycznej za pomocą różnych mediów plastycznych. Jednak na zajęciach kynoterapii pacjent tworzy dla psa, który nie poradzi sobie ze stworzeniem ilustracji lepiej od niego. Osoba z niepełnosprawnością czuje się wtedy niezastąpiona, jest więc gotowa zmierzyć się z dyskomfortem doznawania wielu bodźców, aby stworzyć ilustracje dla czworonoga, wykonując przy tym serię ćwiczeń poprawiającą stan jego zdrowia (Fot. 3).

Fot. 3. „Kynoterapia Oskar”, dokumentacja pokazowa 2010/2011

Źródło: Oprac. własne

Podsumowanie

Kynoterapia jest formą rehabilitacji, pozwalającą na wykorzystywanie metod na co dzień stanowiących wyzwanie dla ludzi z orzeczeniem o niepełnosprawności. Energia psa terapeutycznego w niektórych przypadkach okazuje się niezbędna w przeprowadzeniu zajęć artystycznych. Odpowiednio wyszkolone, przygotowane do kontaktu z dziećmi, dorosłymi i osobami starszymi zwierzę, jest w stanie zapewnić im wsparcie i zrozumienie, chętnie czekając na efekt końcowy ciężkiej pracy, nie oceniając go. Wykorzystanie sztuki w kynoterapii pozwala rozwinąć w podopiecznym poczucie przynależności, sprawczości, samodzielności, ćwiczy motorykę małą, koordynację wzrokowo-ruchową, pamięć oraz wiele innych równie ważnych aspektów życia człowieka. Pies jest terapeutą, który zawsze wysłucha, pomoże wykonać trudne zadanie, jednocześnie wzbudzając w człowieku poczucie odpowiedzialności – celem pacjenta staje się „nauczenie” psa czynności, z którymi on sam ma problem, przez co podbudowuje się samoocenę osoby z niepełnosprawnością. Zarówno w sztuce, jak i w terapii do uzyskania satysfakcjonujących wyników potrzebne są pozytywne emocje, eliminacja czynników stresowych oraz chęć do działania. Wszystkie te potrzeby jest w stanie zaspokoić wyszkolony pies. Sztuka w kynoterapii pozwala nie tylko wyrazić emocje osobie z niepełnosprawnością, ale jest też świetną metodą rehabilitacji na bardzo wielu płaszczyznach.

The role of visual arts in kynotherapy activities

Abstract

In kynotherapy there are various methods to motivate the patient. One of them is the use of art as a form of rehabilitation, in which the patient must focus not only

on completing the task, but also cope with receiving many stimuli. In addition, by creating an artistic installation, the patient performs a series of fine motor skills exercises, trains their muscles, mind and eye-hand coordination, which has a positive impact on their development. Kynotherapy allow for not only physical but also emotional development. Art is intended to evoke emotions, but also to help the creator deal with them. In kynotherapy, the motivator for all activities is a properly prepared dog, so it will also be the main topic of art works performed during classes. This gives additional motivation to the patient, who with the unconditional support of the pet, does not give up during the difficult creative process. The dog will help calm the patient down, while at the same time evoking positive feelings that are helpful in the process of rehabilitation through art. Both in art and in therapy, positive emotions, elimination of stress factors and willingness to act are needed to obtain satisfying results in which the presence of trained dog can be helpful.

Keywords: Art, kynotherapy, rehabilitation, art Classes.

Bibliografia

1. <https://www.kynoterapiaoskar.pl/> [dostęp: 15.04.2024].
2. Kulisiewicz B., *Dogoterapia we wspomaganiu nauki i usprawnianiu techniki czytania*, Impuls, Kraków 2009.
3. Dokument opracowany przez Polskie Towarzystwo Kynoterapeutyczne *Prezentacja metod i sposobów działania kynoterapeutów w krajach grupy Wyszehradzkiej oraz możliwości ich rozwoju*, Polskie Towarzystwo Kynoterapeutyczne, Kielce 2008.
4. Kulisiewicz B., *Dogoterapia we wspomaganiu rozwoju dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych*, Impuls, Kraków 2007.
5. Machoś-Nikodem M., *Dogoterapeutyczny program polisensorycznej stymulacji porozumiewania się* Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej, Warszawa 2007.
6. Pisula E., Danielewicz D., *Wybrane formy terapii i rehabilitacji osób z autyzmem*, Impuls, Kraków 2008.

Bionika – sztuka projektowania

Streszczenie

Bionika to interdyscyplinarna nauka, łącząca naturę z technologią, biologią i ekologią oraz kreacją form projektowych. Realizacje, jak i projekty architektoniczne, które czerpią inspirację z natury, zarówno pod względem strukturalnym, jak i funkcjonalnym, łączą wytrzymałość i lekkość, tworząc konstrukcje przyrodnicze w otaczającej przestrzeni człowieka. Każdy z opisanych projektów, od pawilonu Jedwabnego po Dragonfly w Nowym Jorku, wykorzystuje swoiste rozwiązania, inspirowane światem natury i obserwacją jej, po to aby osiągnąć harmonię pomiędzy nowoczesnością a ekologią, równowagą życia człowieka. Innowacyjne rozwiązania stanowią kluczowe aspekty we współczesności i przyszłości projektowania, które poddane analizie, są zaprezentowane w niniejszym opracowaniu.

Słowa kluczowe: bionika, ekologiczne rozwiązania, futuroizm, inspiracja naturą, energooszczędność.

Wstęp

Przestudiowane przez autorkę rozwiązania w obszarze rozwiązań architektonicznych i projektowych, zostały poddane próbie porównania podniosłych konstrukcji do form, kształtów natury, które muszą być wytrzymałe na siły zagrażające ich stabilności. Jakże zasady projektowania mogą zapewnić taką wytrzymałość? Co łączy wieżę wiatraków energetycznych z konstrukcją biologiczną zboża? Wspólnym mianownikiem nie jest ich rozmiar, ale struktura, która je zbliża. Obie konstrukcje są jednocześnie silne i lekkie. Jak wieża, źdźbło zboża musi wytrzymać warunki atmosferyczne przy minimalnym zużyciu materiałów. W obu przypadkach kluczowym rozwiązaniem jest wydrążona, rurkowata konstrukcja, która maksymalizuje wytrzymałość przy minimalnym ciężarze [2].

Nie tylko konstrukcja roślin sugerują sprytne, naturalne rozwiązania inżynierskie. Istnieje bowiem osobna dziedzina badań technicznych – bionika w architekturze [1]. Jej głównym celem jest zminimalizowanie zużycia materiałów oraz energii poprzez bardziej ekologiczne koncepcje projektowe, zgodne z możliwościami

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego, Wydział Sztuki, Katedra Architektury Wnętrz i Wzornictwa Ubioru.

XXI wieku [2]. W tej dziedzinie wszystkie pomysły i rozwiązania techniczne są inspirowane konstrukcjami, budową w świecie przyrody, zarówno zwierząt, jak i roślin oraz ich zachowaniem w przyrodzie. Dzięki temu podejściu można tworzyć konstrukcje z nieograniczonymi rozwiązaniami, które jednocześnie generują minimalny nakład produkcji w tworzeniu struktur architektonicznych i rozwiązań ekonomicznych, zwłaszcza w obecnym świecie nadprodukcji. Bionika, badając zasady działania i budowy żywych organizmów, przenosi je na pole projektowania przestrzeni publicznej i prywatnej, odpowiadając na pytanie, jak wykorzystać naturę we współczesnej nauce. Poniższe przykłady, poddane analizie przez autorkę niniejszego artykułu, stanowią obraz zmieniającego się otoczenia, które nas otacza. Są to zagadnienia, które jednocześnie stanowią ogromny obszar inspiracji do pracy twórczej, projektowej, ale również stanowią materiał badawczy, który powinien być coraz bardziej poddawany analizie naukowej.

1. Pawilon w Dubaju

Przykład Pawilonu Terra w Dubaju to projekt architektoniczny inspirowany drzewem Ghaf, charakterystycznym dla tego regionu. Jest niezwykle ze względu na swoją zdolność do pozostawania zielonym nawet w surowych warunkach pustynnych. Podobnie jak drzewo Ghaf, pawilon Terra został zaprojektowany w taki sposób, aby zapewnić ochronę przed ekstremalnymi warunkami, takimi jak skrajne upały i susza. „Jego struktura przypominająca parasol zapewnia cień i ochłodę nawet w warunkach, gdzie temperatura może sięgać 50°C” [2]. Projekt pawilonu przede wszystkim ma na celu pochłanianie energii słonecznej i wody z wilgotnego powietrza, co przyczynia się do jego zrównoważonego charakteru i minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko.

Pawilon składa się ze stosunkowo wąskiej podstawy z dużym baldachimem o szerokości około 135 metrów, co sprawia, że jego konstrukcja jest pod względem formy estetyczna, ale i funkcjonalna, ponieważ powierzchnia umożliwia maksymalizowanie użyteczności [2]. Powierzchnia zadaszenia maksymalnie czerpie energię naturalną, przetwarzając ją na potrzeby człowieka.

Charakterystyka strukturalna tego obiektu stanowi również wizytówkę tożsamości regionu, co według oceny autorki jest istotnym aspektem w obecnej sytuacji globalizacji miejsc. Forma pawilonu nie tylko pełni funkcję użytkową, ale przede wszystkim wpisuje się harmonijnie w otoczenie krajobrazu.

Rys. 1. Projekt Ekologicznego Pawilonu w Dubaju

Źródło: [2]

2. Park Olimpijski w Monachium

Kolejny obiekt poddany analizie, to kompleks sportowy zbudowany w 1972 roku na Letnie Igrzyska Olimpijskie [3]. Założeniem projektantów było zainspirowanie się naturą, zwłaszcza strukturami obserwowanymi w świecie roślin i zwierząt. I tutaj mogę stwierdzić, że zespół badawczy składający się nie tylko z projektantów architektonicznych, ale również biologów, konstruktorów, stanowi bardzo ważny i istotny kierunek rozwoju interdyscyplinarnego [4]. Najbardziej charakterystyczny element to ogromny dach z akrylowego szkła, o powierzchni ponad 75 tysięcy metrów kwadratowych, przypominający wielką konstrukcję pajęczyny, podtrzymywany przez stalowe liny i maszty. Swobodna rozpiętość zadaszenia, to przede wszystkim obserwacja małych organizmów żywych, które, budując swoje sieci – pajęczyny, potrafią stworzyć rozłożyste konstrukcje odporne na czynniki atmosferyczne. Jego wyjątkowa konstrukcja pozwala na swobodne spacerowanie po nim i zapewnia nie tylko funkcję ochronną, ale także estetyczną. Poprzez wykorzystanie naturalnych inspiracji i zaawansowanych technologii, park pełni istotną rolę minimalizowania wpływu na środowisko naturalne [5].

Rys. 2. Park Olimpijski w Monachium

Źródło: [6]

3. Bioniczna wieża w Szanghaju

Projekt Wieży Bionicznej w Szanghaju, to jeden z futurystycznych projektów XXI wieku, czerpiący inspirację z przyrody.

Ta wizjonerska konstrukcja, jeśli zostanie zrealizowana, stanie się najwyższym budynkiem na świecie, osiągając wysokość 1228 m i licząc około 300 pięter. Projekt ten ma na celu odwzorowanie struktur naturalnych, zarówno w samej wieży, jak i w jej fundamentach [7].

Te założenia projektowe zostały uwarunkowane czynnikami atmosferycznymi, ponieważ zamiast tradycyjnych fundamentów zastosowana zostanie rozległa sieć miejsc zakotwiczenia, które imitują korzenie drzew.

Elementy zastosowane mają na celu zapewnić lepszą ochronę przed trzęsieniami ziemi i siłami bocznymi silnych wiatrów [7]. Jej spiralna forma przypomina rośliny rosnące w sposób organiczny i adaptujące się do warunków środowiska. Jest to istotne w przypadku budynków o tak dużej wysokości. Według architekta Eloy'a Celata, rekordowa wysokość budynku nawiązuje do natury jeszcze w inny sposób: oferując przestrzeń życiową dla ponad 100 tysięcy osób na powierzchni bazowej 166m x 133m [7]. Takie rozwiązania mogą zmniejszyć obszar potrzebny do życia rosnącej populacji, co potencjalnie pozwoliłoby na ochronę większych terenów przyrodniczych.

Projekt tej konstrukcji jest przykładem budynku zaprojektowanego z myślą o zrównoważonym rozwoju. Posiada wiele zaawansowanych technologicznie rozwiązań, które zmniejszają zużycie energii i wpływu na środowisko, takie jak systemy odzyskiwania energii czy oparte na inteligentnych technologiach systemy wentylacji i oświetlenia. Harmonia życia pomiędzy technologiami a naturą jest tu doskonałym przykładem. Z jednej strony ukazuje możliwości technologiczne, a z drugiej – skłania do inspiracji projektowej.

Rys. 3. Projekt Bionicznej Wieży w Szanghaju

Źródło: [7]

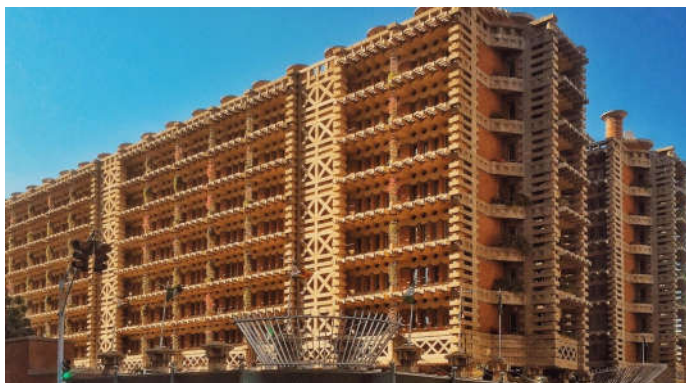
4. Eastgate w Harare w Zimbabwe

Kolejna analiza architektury to wieża Eastgate w Harare w Zimbabwe, to innowacyjny kompleks biurowo-handlowy, który został zainspirowany formą budowy kopca termitów. Te małe owady stworzyły genialny system wentylacji, który utrzymuje stałą temperaturę w ich gniazdach, pomimo zmieniających się warunków zewnętrznych.

Odpowiednio rozplanowana sieć szybów wentylacyjnych, regulująca temperaturę budynku i cyrkulację powietrza, zastąpiła zastosowanie jakichkolwiek urządzeń elektrycznych. Ten naturalnie inspirowany system, pomaga w utrzymaniu optymalnej temperatury wewnątrz budynku zarówno w czasie upałów, jak i w chłodne noce.

Dzięki wykorzystaniu naturalnego systemu wentylacji, Eastgate zużywa znacznie mniej energii na ogrzewanie i chłodzenie w porównaniu do tradycyjnych budynków biurowych. Szacuje się, że zużycie energii jest o około 90% niższe niż w podobnych obiektach” [8].

Projekt Eastgate stanowi przykład zrównoważonej architektury, która nie tylko redukuje zużycie energii, ale przede wszystkim wpływa pozytywnie na środowisko naturalne. Wykorzystanie naturalnych systemów wentylacyjnych zmniejsza emisję dwutlenku węgla i obniża ślad ekologiczny kompleksu. Moja analiza skłania mnie do stwierdzenia, że nie tylko struktura roślin, natury, ale również warunki, jak i zachowania organizmów żywych stanowią interesujący obszar badawczy, który coraz częściej wykorzystywany jest w obszarze projektowym.

Rys. 4. Eastgate w Harare w Zimbabwe

Źródło: [9]

5. Bio intelligence Quotient w Hamburgu

Czy jest to możliwe, żeby algi mogły pomóc stworzyć energooszczędny budynek, który czerpie energię właśnie od tych małych organizmów?

Bio Intelligence Quotient w Hamburgu to innowacyjny projekt budynku, który budzi ogromne zainteresowanie. Został zrealizowany w ramach dążenia do zrównoważonego rozwoju i wykorzystania energii odnawialnej. BIQ to pierwszy na świecie budynek mieszkalny wykorzystujący algi jako część systemu energetycznego. Mikroalgi umieszczone są w panelach na fasadzie budynku, które pozyskują energię słoneczną, a jednocześnie przetwarzają ją na potrzeby ogrzewania oraz chłodzenia budynku. Dzięki zastosowaniu takiej technologii za pośrednictwem alg, które powiększając swoją objętość kilkukrotnie, szybko przetwarzają energię słoneczną. Budynek jest w stanie osiągnąć samowystarczalność energetyczną, co powoduje, że nie potrzebuje zasilania z zewnątrz [10]. To innowacyjne rozwiązanie przyczynia się do zmniejszenia zużycia energii elektrycznej, a przede wszystkim redukcji emisji dwutlenku węgla. Projekt jest przykładem zrównoważonej architektury, która integruje innowacyjne technologie z naturą. Wykorzystanie alg jako źródło energii pokazuje, jak można wykorzystać potencjał ekologiczny z udziałem żywych organizmów.

BIQ w Hamburgu otwiera nowe możliwości dla architektów i inżynierów, inspiując ich do tworzenia bardziej ekologicznych i zrównoważonych rozwiązań budowlanych. Projekt ten stanowi ważny krok w kierunku budowania bardziej efektywnych energetycznie i przyjaznych dla środowiska budynków.

Rys. 5. Projekt BIQ w Hamburgu

Źródło: [11]

6. Pawilon jedwabny

Pawilon Jedwabny to wybitny projekt autorstwa projektantki Neri Oxman, która eksperymentuje z wykorzystaniem biologicznych materiałów i procesów w obszarze projektowania otoczenia dla człowieka. Autorka projektu wprowadza w swoim obszarze badań różnorodne zagadnienia. Uczestnikami są również studenci w MIT Media Lab w Cambridge, gdzie Oxman kieruje grupą badawczą Mediated Matter [9]. Pawilon został zaprojektowany z myślą o wykorzystaniu jedwabiu jako głównego materiału konstrukcyjnego. Składa się z konstrukcji przypominającej kokon, stworzonej przez robota, w której umieszczono jedwabniki. Stymulowane przez sztuczne światło owady, tworzą, a raczej tkają wielki kokon, który pełni funkcję osłony. Proces ten ukazuje możliwości wykorzystania żywych organizmów do budowania form w skali człowieka [12]. Pawilon Jedwabny odwołuje się do przyrody, zarówno pod względem materiałów, jak i procesów. Projekt ten eksploruje możliwości wykorzystania biologicznych materiałów, aby tworzyć zrównoważone i ekologiczne formy, bliskie człowiekowi oraz jego otoczeniu. W obszarze zainteresowań autorki niniejszego artykułu, to doskonały przykład do inspiracji i realizacji w architekturze wnętrz.

Rys. 6. Projekt Pawilonu Jedwabnego

Źródło: [13]

7. Dragonfly w Nowym Jorku

„Dragonfly to projekt autorstwa Vincenta Callebauta, który ma na celu stworzenie samonośnego, 132-piętrowego budynku w Nowym Jorku. Chociaż ta futurystyczna wizja architektoniczna jeszcze nie jest zrealizowana, już teraz wzbudza zainteresowanie i inspiruje projektantów na całym świecie.

Forma architektoniczna ma być jednym z najwyższych budynków na świecie, osiągającym imponującą wysokość 132 pięter. Jego kształt będzie przypominał skrzydła ważki, co nada budynkowi nie tylko funkcjonalność, ale także estetykę artystyczną. Oprócz apartamentów, na każdym piętrze budynku będą ogrody, w których będzie można uprawiać warzywa, owoce, a nawet zboże [14].

To podejście łączy nowoczesną technologię z naturalnymi ekosystemami, co ma stworzyć harmonijną przestrzeń życia dla przyszłych mieszkańców. Podobnie jak wiele nowoczesnych projektów architektonicznych, Dragon Fly ma być przykładem zrównoważonego rozwoju. Projekt zakłada wykorzystanie zaawansowanych technologii, aby zmniejszyć wpływ budynku na środowisko, a także zapewnić efektywne wykorzystanie energii i zasobów naturalnych na zminimalizowanej powierzchni. Jego unikalny design i funkcje mogą inspirować kolejne pokolenia projektantów do tworzenia bardziej ekologicznych i przyjaznych dla ludzi obiektów architektonicznych.

Rys. 7. Projekt Dragonfly w Nowym Jorku

Źródło: [15]

8. Autorskie projekty lamp -inspirowane naturą

Analizując poszczególne przykłady w obszarze projektowym, można stwierdzić, że formy użytkowe w architekturze wnętrz, mogłyby również zyskać coraz większe znaczenie ekologiczne inspirowane naturą. Jako przykład własnych poszukiwań do stworzenia lampy, autorka artykułu zastosowała organiczne kształty inspirowane rafą koralową.

Pod względem estetycznym nadają efekt różnorodnych wrażeń świetlnych,

ich forma półprzezroczysta, w kolorystyce ziemi nawiązując do organizmów żyjących pod wodą. Elementy po zastosowaniu cienkowarstwowych ogniw słonecznych pełniłyby funkcje energooszczędności [16]. A dodatkowo efekt ruchu nawiązywałby do poruszania się form istniejących raf koralowych, pełniąc funkcję np. terapeutyczną. Założeniem projektowym jest zastosowanie naturalnych materiałów jak drewno, elementy masy perłowej oraz kamień.

Rys. 8. Projekt autorskiej lampy zainspirowanej rafą koralową
Źródło: Oprac. własne

Kolejna forma opracowana w formie wizualizacji, to lampa inspirowana makroglonami. Elementy przezroczyste nawiązują do kolorystyki wodorostów, kształt i formy zbudowane są na bazie organizmów podwodnych.

Rys. 9. Projekt autorskiej lampy zainspirowany makroglonami

Źródło: Oprac. własne

Wnioski

Przeprowadzona analiza wybranych przykładów i zebranego materiału udowadnia, że poprzez inspirowanie się naturą, projektanci z różnych obszarów na całym świecie tworzą formy nie tylko użytkowe, innowacyjne, ale również bardzo ekologiczne, energooszczędne, atrakcyjne wizualnie oraz przyjazne środowisku. Połączenie technologii, estetyki i ekologii to nierozwalny związek, który stanowi innowacyjne podejście do projektowania oraz rozwijania kierunku świadomości projektowej. W obszarze projektowym, istotnym czynnikiem jest przede wszystkim wnikliwa obserwacja natury oraz analiza zachowań organizmów żywych w środowisku. Wśród specjalistów, naukowców, coraz znacznie rozwija się taka specjalizacja, dlatego też młodzi początkujący projektanci powinni szczególnie mocno ukierunkować swoją świadomość na ochronę środowiska, minimalizowanie użytych materiałów, czerpanie form z otaczającej przyrody. Z jednej strony obszar projektowy będzie rozwijał się nie niszcząc środowiska naturalnego, nie będzie wpływać inwazyjnie na otoczenie, a z drugiej – co istotniejsze – będzie współgrał z otoczeniem pod względem estetycznym.

Bionics – the art of design

Abstract

Bionics is an interdisciplinary science, combining nature with technology, biology and ecology and the creation of design forms. Realisations as well

as architectural projects that draw inspiration from nature, both structurally and functionally, combine strength and lightness to create natural structures in the surrounding human space. Each of the projects described, from the Silk pavilion to Dragonfly in New York, uses specific solutions, inspired by the natural world and observation of it, to achieve harmony between modernity and ecology, the balance of human life. Innovative solutions are key aspects in contemporary and future design, which, analysed, are presented in this study.

Keywords: bionics, ecological solutions, futurism, nature inspiration, energy saving.

Bibliografia

1. Solska M. *Architektura organiczna i bioniczna a nowoczesne technologie budowlane*, „Architektura Czasopismo Techniczne”, 2-A/2/2011, zeszyt 11, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011.
2. <https://www.scienceinschool.org/pl/article/2017/bionic-structures-stalks-skyscrapers-pl/> [dostęp: 24.04.2024].
3. <https://www.podrozepoeuropie.pl/park-olimpijski-monachium/> [dostęp: 24.04.2024].
4. Pawlikowska-Piechotka A., Piechotka M., *Dzieje obiektów sportowych w Europie. Historia architektury sportowej od czasów starożytnych do współczesności*, AWF Warszawa, 2017, s. 45.
5. <https://www.porta.com.pl/otworzsiena/architektura/bionika-w-architekturze-niezwyklye-budynki-inspirowane-swiatem-zwierzat> [dostęp: 24.04.2024].
6. <https://www.porta.com.pl/otworzsiena/phavi/ph/r,800,600/upl/2017/1229/1215-shutterstock-80479243.jpg?token=6648e2a1> [dostęp: 24.04.2024].
7. <https://www.scienceinschool.org/pl/article/2017/bionic-structures-stalks-skyscrapers-pl> [dostęp: 24.04.2024].
8. Bać A., *Zrównoważenie w architekturze od idei do realizacji na tle doświadczeń kanadyjskich*, Politechnika Wrocławska, Wrocław 2016, s. 40.
9. <https://www.porta.com.pl/otworzsiena/architektura/bionika-w-architekturze-niezwyklye-budynki-inspirowane-swiatem-zwierzat> [dostęp: 24.04.2024].
10. Esquiver Z., Gandara I., Kramer T., *BiQ Clo – BIQ Algal House – studium przypadku, Project#1: CaseStudl*, 2018, s.4. <https://www.scribd.com/document/559574569/BIQ-Algal-House-Case-Study> [dostęp: 24.04.2024].
11. https://www.internationale-bauausstellung-hamburg.de/fileadmin/Projekte/00_Header_1305/BIQ_header_03_Johannes-Arlt.jpg [dostęp: 24.04.2024].
12. <https://magazynieplsystemowego.pl/ekologia/zaprojektowane-w-zgodzie-z-natura/> [dostęp: 24.04.2024].
13. <https://www.solidsmack.com/pl/fabrication/silk-pavilion-creating-3d-printed-structures-from-silk-worms/> [dostęp: 24.04.2024].
14. Drożdż-Szczybura M., *Farmy pionowe w miastach przyszłości*, „Czasopismo Techniczne – Architektura”, 2-A/2014 s. 65.

15. <https://www.designboom.com/architecture/vincent-callobaut-architectures-dragonfly-vertical-farm-concept-in-nyc> [dostęp: 24.04.2024].
16. <https://www.powerelectronicsnews.com/enfoil-produces-thin-and-flexible-solar-panels-for-the-sustainable-energy-transition/> [dostęp: 24.04.2024].

Światłocienie życia – wpływ elementów biograficznych na kształt twórczości wybranych artystów

Streszczenie

W pracy przedyskutowano przebieg procesu twórczego, wskazując jego standardowe etapy oraz uwzględniając wielorakie czynniki determinujące przebieg powstawania dzieła. Zaprezentowano elementy biograficzne oraz psychologiczne, mogące wpływać na kształt twórczości. Przeprowadzono analizę dorobku artystycznego słynnych artystów z dziedziny malarstwa i fotografii w kontekście ważnych, często traumatycznych, przeżyć i przełomowych wydarzeń, jakie miały miejsce w ich życiu. Wybranymi twórcami byli: Francisco Goya, Edvard Munch, Frida Kahlo, Laura Makabresku, Pablo Picasso oraz Louis Wain. Potwierdzono istnienie współzależności pomiędzy biografią artysty a jego twórczością.

Słowa kluczowe: proces twórczy, biografizm, psychologizm, autoekspresja, trauma w sztuce.

Wstęp

Studiowanie biografii to niezwykle pasjonujące zajęcie, szczególnie jeżeli materiałem badawczym są ludzie o wyjątkowym, oryginalnym charakterze, których znaleźć można w szerokim kręgu twórców. W tym kontekście dzieła sztuki to nie tylko eksponaty przyciągające uwagę odbiorców, ale również obiekty zainteresowania wielu naukowców. Dostarczają informacje z dziedziny historii, filozofii, antropologii a także psychologii. Stanowią cenny zapis zarówno dla współczesnych, jak i przyszłych pokoleń. Niosą wartość estetyczną, ale i emocjonalną, ponieważ każde dzieło powstało w wyniku własnoręcznie wykonanej, unikatowej pracy. Podstawę

¹ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Sztuki Kierunek Sztuka Mediów i Edukacja Wizualna, studentka II roku studiów II st., lic (2022).

² Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Sztuki, Katedra Grafiki i Projektowania.

³ Uniwersytet Radomski im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu, Wydział Sztuki, Katedra Architektury Wnętrz i Wzornictwa Ubioru.

rozważań prowadzonych w niniejszej pracy stanowi pytanie, w jakim stopniu tworzony obraz jest konsekwencją autonomicznych decyzji artysty, a w jakim innych czynników determinujących. Dylemat ten dotyka przede wszystkim kwestii istnienia korelacji pomiędzy biografią artysty a jego twórczością. Myśląc o powiązaniach pomiędzy życiem a tworzonymi dziełami, można zasugerować pewne podobieństwo – jak obraz zbudowany jest ze światła i cieni, tak i życie ma swoje jasne i ciemne strony.

1. Indywidualizm i determinizm w sztuce

Obserwacje socjologów i psychologów potwierdzają powszechne przekonanie, że artyści statystycznie odznaczają się wyższą wrażliwością (czasem wręcz nadwrażliwością) na tle reszty społeczeństwa [1]. Można to postrzegać jako wadę, ale jednocześnie cecha ta pozwala na głębsze odczuwanie otaczającego ich świata oraz osobistych doświadczeń. W przekazach historycznych znajdują się nawet sugestie, jakoby artyści patrzyli szerzej, widzieli więcej i z większą łatwością pojmowali zjawiska metafizyczne. Bogata emocjonalność zazwyczaj odpowiada za poczucie niezrozumienia, odmienności i samotności, stanowiące częste motywy w sztuce. Wzmacnia w twórcach indywidualizm, o którym dodatkowo decydują takie czynniki jak: wyobraźnia, wrażliwość, sposób odbioru rzeczywistości, doświadczenia, osobowość i na końcu – najtrudniejszy do zdefiniowania – talent. Każdy człowiek, żyjąc w określonej rzeczywistości, jest przez nią mimowolnie kształtowany. Otoczenie, m.in. w procesie socjalizacji, już od najmłodszych lat wywiera na niego wpływ, który pozostaje trwale odcisniętym piętnem, towarzysząc danemu artyście do końca życia. To kim jest, stanowi syntezę jego wyborów oraz niezliczonej liczby czynników determinujących, takich jak: tożsamość, rodzina, napotkani ludzie, życiowe doświadczenia, kultura, wyznawane wartości, dzieje regionu, kraju i świata. Człowiek może przyjmować postawę bierną, zaangażowaną lub próbować wypierać otaczającą go rzeczywistość, ale zawsze jest w niej obecny i ulega jej wpływom. Można więc śmiało postawić tezę, że dzieło jest nie tylko wynikiem pracy artysty, ale także wypadkową zdarzeń i okoliczności, które, wpływając na jego osobowość i postrzeganie świata, pośrednio kształtują jego twórczość. Potwierdzeniem tego są słowa znanego malarza Albrechta Dürera – „artysta uzewnętrznia to, co przez długi czas, z zewnątrz czerpiąc, zgromadził w sobie” [1]. Natomiast w książce *Socjologia sztuki*, autorstwa socjologa kultury Mariana Golki, znajduje się analogiczne określenie twórczości, rozumianej jako „uwewnętrznienie świata” i „uwewnętrznienie przeżyć” [1].

Warto zauważyć, że w klasycznej sztuce autoekspresja nie stanowiła istotnego aspektu w twórczości. Malarstwo, rzeźba czy inne dziedziny ograniczone zostały przez określone ramy i kanony. Już od starożytności dziełom nadawała ton tzw. „triada wartości”, czyli prawda – dobro – piękno, natomiast za nadrzędną rolę sztuki uznawano służbę Bogu oraz społeczeństwu. Romantyzm, wraz z licznymi nurtami następującymi po nim, dokonał zburzenia dotychczasowego porządku, przyjmując

jako podstawową zasadę wolność i swobodę twórczą. Stąd też współczesne tendencje traktują indywidualizm jako bardzo istotny aspekt powstawania dzieła, a także jego oceny. W analizie twórczości należy również uwzględniać liczne i zróżnicowane motywacje, jakie przyświecają osobom parającym się sztuką. Można wśród nich wymienić chociażby naturalną potrzebę wykonania dzieła oraz radość towarzyszącą obcowaniu z procesem i jego efektami lub motywację ekonomiczną, która nie rzadko dyktuje charakter procesu, ograniczając go i sprowadzając do wykonywania zleceń. Niejeden artysta traktuje swoją działalność jak misję, chcąc poruszać, nagłaśniać i komentować problemy obecne w świecie, a dla wielu motywację stanowi potrzeba emocjonalna, która łączy się z wyzwalającą autoekspresją czy coraz powszechniejszą arteterapią.

Problematyka podjętej analizy wymaga także wyszczególnienia dodatkowej funkcji dzieła artysty, jaką jest komunikacja. Sztuka, jak mało która aktywność, umożliwia swobodne, nieskrępowane wyrażanie uczuć i myśli. Posiada ku temu nieograniczony zasób możliwości oraz „języków”, których wykorzystanie niesie wartość świadomego lub podświadomego komunikatu. Artysta poprzez obraz wyraża to, czego w inny sposób nie jest w stanie przekazać. Otwierając się i „wylewając” na płótno prawdę o sobie oraz o swoim świecie, dostarcza odbiorcy liczne informacje na swój temat. Nawet jeśli tego nie czyni, to i tak w pewnym sensie demonstruje swoją osobowość, np. niechęć do ekspresji własnych przeżyć.

2. Proces twórczy a analiza dzieła

Z punktu widzenia badania korelacji zachodzących pomiędzy dziełami a biografiami ich autorów, decydujące znaczenie ma proces twórczy. Każde dzieło rodzi się w inny sposób, w innych warunkach i z innego natchnienia. Częstokroć niewypowiedzianą rolę odgrywa przypadek. Z tego względu należy stwierdzić, że proces twórczy, przez swoją niepowtarzalność, stanowi tajemnicę, zarówno dla odbiorcy, jak i samego artysty. Zostało to trafnie ujęte przez M. Golkę: „Proces twórczy rozgrywa się na *wewnętrznej scenie* twórcy i jego istota zazwyczaj jest nieuchwytna dla niego samego, a tym bardziej dla zewnętrznego obserwatora. Ten proces jest złożony, niepowtarzalny i niemal zawsze odbywa się inaczej, nawet u tego samego artysty” [1].

Proces twórczy zwykle przebiega zgodnie z pewną kolejnością, choć jego niepowtarzalność sprawia, że trudno określić jakiekolwiek rządzące nim sztywne reguły. Teoretycy przez lata podejmowali jednak próby wskazania i nazwania faz charakterystycznych dla powszechnego przebiegu procesu. Brytyjski uczony Graham Wallas, uznawany za autora jednej z pierwszych psychologicznych koncepcji twórczości, wymienił cztery najistotniejsze fazy [2]:

- 1) preparacja – wykonanie wstępnych czynności – zebranie niezbędnych danych oraz sformułowanie problemu, który ma zostać rozwiązany,
- 2) inkubacja – samoistne, nieświadome dojrzewanie lub wykluwanie się pomysłu w czasie wolnym od intencjonalnej pracy nad nim,

- 3) iluminacja – olśnienie, związane z nagłym odnalezieniem rozwiązania problemu,
- 4) weryfikacja – poddanie pomysłu próbie w zderzeniu z rzeczywistością, ocena przydatności oraz sensowności wytworzonego nowego rozwiązania.

Ponieważ niejeden obraz powstał na przekór wykazanej, intuicyjnej kolejności, współcześnie raczej odchodzi się od koncepcji Wallasa i zrywa z podobnymi schematami. Poszukując wpływu czynników biograficznych na dany utwór artystyczny, należy w pierwszej kolejności przystąpić do szczegółowej i dogłębnej analizy dzieła, ponieważ zatrzymanie się na prostych skojarzeniach, ogranicza percepcję i uniemożliwia wyciągnięcie prawidłowych wniosków. Pełna analiza dzieła powinna przebiegać zgodnie z metodyką [3, 4], uwzględniającą następujące aspekty:

- walory estetyczne i artystyczne utworu,
- genezę powstania utworu,
- tematykę, treść pracy, jej znaczenie oraz symbolikę,
- tło historyczne, polityczne, społeczne i filozoficzne,
- kondycję psychiczną oraz egzystencjalną autora.

Ostatni z wymienionych kontekstów, za którym podąża się, badając powstanie dzieła, jest najtrudniejszy do zweryfikowania. Świat wewnętrzny artysty, jego uczucia oraz myśli są przestrzenią, do której żaden inny człowiek nie ma całkowitego dostępu. Z tego względu konieczne jest przyznanie z pokorą, że analiza dzieła jest zadaniem na tyle złożonym, że aż zwykle niemożliwym do przeprowadzenia w pełni [1]. Badacze oraz teoretycy, postępując zgodnie z naukową uczciwością, nie mogą stawiać autorskich tez, nie poddając ich samodzielnie w wątpliwość. Jedynymi wiarygodnymi źródłami w rozpatrywanym zagadnieniu są wywiady z twórcami lub dokumentacja ich prywatnych rozważań, zachowana chociażby w formie notatek, pamiętników, listów. Nawet potwierdzone fakty lub przekazy rodzinne, choć dostarczają bardzo istotnych danych, nie mogą być traktowane jako dowody ostateczne. Chcąc przybliżyć się do prawdy i poznać jak najdokładniej biograficzną genezę powstania utworu, analitycy sięgają po dwie najpopularniejsze metody badawcze, jakimi są *biografizm* oraz *psychologizm*. Pierwsza z nich, uznaje dzieło za dokument osobistych przeżyć autora [5]. Fakty z jego życia traktowane są jako czynniki „sprawcze” wobec twórczości. Drugi pogląd, jakim jest *psychologizm*, sprowadza natomiast badane zjawiska i procesy do zakresu przeżyć psychicznych [5, 6], przyjmując założenie, że czynniki psychologiczne mają charakter determinujący. Istotnym problemem, napotykanym podczas analizy utworów artystów zamkniętych w sobie, zachowujących tajemnicę osobistego procesu twórczego lub już nieżyjących jest brak materiałów źródłowych. W takich przypadkach trudność sprawia właściwe odczytanie znaczenia różnych czynników w kontekście twórczości i określenie, który najsilniej ją determinował. Nieraz niemożliwe jest odseparowanie kilku istotnych aspektów oraz określenie ich rzeczywistych proporcji oraz wzajemnych relacji, co sugeruje

konieczność uwzględnienia ich wszystkich. Takie sytuacje dotyczą szczególnie postaci o bogatym życiorysie i pozostawiają naukowcom oraz odbiorcom jedynie pole do domysłów.

3. Czynniki biograficzne determinujące kształt twórczości wybranych artystów

Do elementów determinujących kształt twórczości artysty zaliczane jest niemal każde zdarzenie lub przeżycie, które wywarło na niego jakikolwiek wpływ. Z przyczyn oczywistych jego skala zwykle jest wprost proporcjonalna do intensywności przeżycia emocjonalnego oraz stopnia oddziaływania na codzienność danego człowieka. Wśród najpowszechniejszych czynników można wskazać takie, jak: choroba psychiczna, trauma, dzieciństwo, śmierć bliskiej osoby, choroba fizyczna, wypadek, nawrócenie, edukacja, miłość, rodzicielstwo, inspiracja cudzą twórczością, zmiana światopoglądu, podróże, wojna, wydarzenia społeczne, polityczne, warunki egzystencji (np. bieda), przypadkowa rozmowa czy spotkanie itd. Analizie poddano sylwetki sławnych artystów z dziedziny malarstwa oraz fotografii, w przypadku których potwierdzone zostało decydujące znaczenie kilku z wymienionych doświadczeń.

3.1. Francisco Goya – tworząc w cieniu wojny i choroby

„Świat jest maskaradą; twarz, strój, głos – wszystko jest kłamstwem. Każdy udaje kogoś, kim nie jest, wszyscy zwodzą wszystkich, nikt nie zna siebie samego.” – pisał hiszpański malarz Francisco Goya (1746-1828) [7, 8]. Pracowitość oraz wybitny warsztat szybko przyniosły mu sławę i wysoką pozycję społeczną. Przez wiele lat był uznanym portrecistą i nadwornym malarzem królów z rodu Burbonów. Obserwował radosne, wystawne życie arystokracji i pełnią barw uwieczniał je na swoich płótnach (rys. 1). Z czasem zaczął dostrzegać fałsz w laurkach wystawianych dworskiemu życiu i za pomocą swoich dzieł zaczął ukazywać przywary i brutalność francuskich elit. W późniejszej twórczości nie brakowało krytyki arystokracji i pozostałych grup społecznych. Goya poświęcił na nią połowę prac z cyklu 80 grafik mieździorytu pt.: „Kaprysy”. W niedługim czasie artysta zapadł na nieznaną chorobę; został przykuty do łóżka, gnębił go długotrwały, ciężki, ból fizyczny. Naukowcy nie są jednomyślni w kwestii diagnozy schorzenia, które wywołało u Francisca tak trwałe skutki. Kiedy leżał obłożnie chory, miał halucynacje i epizody paralityczne. Niemal po dwóch latach powrócił do pełni sił, ale dolegliwości poskutkowały m.in. trwałym uszkodzeniem słuchu, co stanowiło moment zwrotny, od którego twórczość Goi stała się bardziej niepokojąca. Malował mroczne sceny z zaświatów i romantycznych baśni. Ich bohaterami były duchy, wiemy czy mitologiczne potwory. Jednak zdarzeniem, które jeszcze silniej zdeterminowało styl Goi oraz jego stosunek do ludzi, okazała się Wielka Rewolucja we Francji. W następstwie tych przeżyć stworzył cykl rysunków „Okropności wojny”, ukazujący barbarzyństwo i zło wojny oraz jej straszliwe skutki. Stanowiło to nowatorskie podejście w odniesieniu do malowanych dotychczas, w większości upiększonych, scen batalistycznych i dumnych orszaków. Goya wydobył na światło dzienne prawdziwie ciemną stronę człowieka. Choroba oraz wojna wyostriły jego wzrok oraz pogłębiły krytycyzm

i wrażliwość na zło. Malował przywary ludzi, pychę, głupotę, brutalność. W liście do przyjaciela przyznał, że „nie boi się już żadnych złych stworzeń, jedynie ludzi”.

Rys. 1. Sprzedawca fajansów, 1779
Źródło: [9]

Rys. 2. Saturn pożerający swe dzieci, 1819-1823
Źródło: [7]

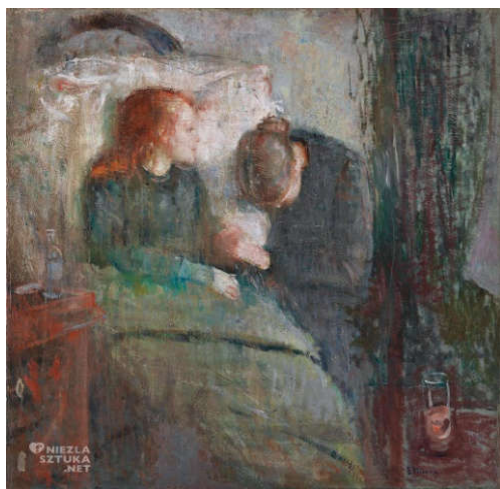
Późne dzieła artysty są przerażające. W żadnym stopniu nie przypominają nasyconych barwami, patetycznych obrazów dworskich z pierwszego okresu twórczości. Przez ostatnie lata życia artysta borykał się z samotnością, powracającym cierpieniem i chorobą odbierającą mu siły. Pewien czas spędził w prywatnej rezydencji (tzw. Dom Głuchego) i na jej ścianach pozostawił swą mroczną sztukę. Cykl „czarnych obrazów” to malowidła przeniesione ze ścian na płótno (rys. 2). Wyrażają ciemność, ból oraz zawód wywołany moralną kondycją człowieka.

3.2. Edvard Munch – życie w cieniu śmierci i żaloby

„Choroba, szaleństwo i śmierć były czarnymi aniołami, które stały przy mojej kołysce.” – wyznał Edvard Munch, norweski malarz (1863-1944) [10, 11]. Całe życie dźwigał traumę śmierci. Gdy miał 5 lat, jego matka zmarła na gruźlicę, a 9 lat później, z powodu tej samej choroby, stracił ukochaną siostrę. To bolesne przeżycie uwiecznił w dorosłości na obrazie „Chore dziecko” (rys. 3). Z kolei jego druga siostra cierpiała na schizofrenię i przebywała w ośrodku zamkniętym. Munch, będąc na studiach we Francji, dowiedział się o śmierci ojca i był to dla niego kolejny cios. Żaloba po matce i innych członkach rodziny sprawiła, że od wczesnej młodości żył w głębokim lęku przed śmiercią – swoją oraz bliskich. To zdeterminowało tematykę oraz styl jego malarstwa, który charakteryzuje atmosfera niepokoju i dramatyzm.

W efekcie zyskał miano „malarza brzydoty” i „twórcy obrzydliwego ekspresjonizmu”, ponieważ w jego obrazach dominował motyw śmierci, cierpienia, choroby i samotności.

Jako chorowity młodzieniec, dużo czasu spędzał odizolowany od rówieśników i właśnie z powodu samotności zaczął rysować. Jego dorosłość również była naznaczona przez chorobę, więc przez lata obsesyjnie krążył wokół tematów śmierci, szaleństwa oraz konfliktu płci, tworząc obrazy bardzo mroczne, pełne neurotycznych obsesji. Stałym motywem malarstwa Muncha jest także destrukcyjna miłość. Płć piękną ukazywał, stosując upiorną symbolikę. Kobieta na jego obrazach to najczęściej wampir lub inna śmiercionośna istota, wysysająca z mężczyzny siły życiowe. Mogło to wynikać z tendencji epoki, jednak główny związek miało raczej z jego osobistymi doświadczeniami – Edvard angażował się w różne relacje, ale żadna nie przyniosła mu spokoju i szczęścia. Z Tullą Larsen [12] łączyły go cztery bardzo burzliwe lata, pełne rozstań i powrotów. Kres ich relacji przyniosło zdarzenie, w wyniku którego malarz stracił palec lewej dłoni. Wypadek nastąpił, gdy usiłował odebrać broń grożącej samobójstwem kochance. Tę tragiczną scenę przedstawił na obrazie „Śmierć Marata” (rys. 4).

Rys. 3. Chore dziecko, 1885/86

Źródło: [10]

Rys. 4. Śmierć Marata, 1907

Źródło: [12]

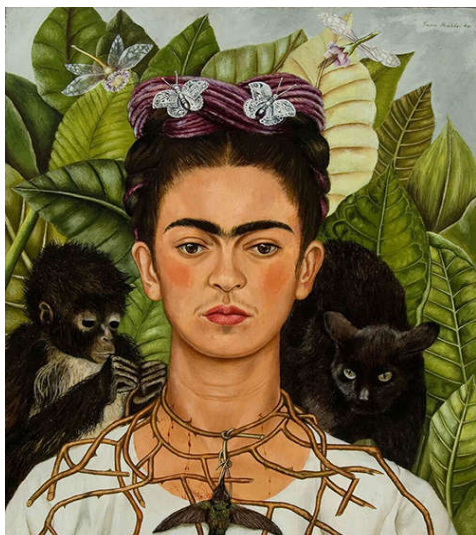
Trudne życie i wrażliwość emocjonalna nadwyrężyły zdrowie psychiczne artysty, dręczyły go halucynacje i urojenia. Cierpiał na manię prześladowczą oraz alkoholizm, które leczył w klinice. Mimo, że życie twórcy było obarczone bolesnymi wspomnieniami, paradoksalnie stały się one źródłem inspiracji i sukcesu w świecie sztuki. Świadczą o tym słowa malarza: „Moje cierpienia są częścią mojej jaźni i mojej sztuki. Są nie do odróżnienia ode mnie, a ich zniszczenie zniszczyłoby moją sztukę.”; „Mój strach przed życiem jest mi potrzebny, podobnie jak moja choroba. Bez lęku i choroby jestem jak statek bez steru” [13].

3.3. *Frida Kahlo – wypadek, który odebrał światło nadziei*

„Maluję siebie, ponieważ najczęściej przebywam w odosobnieniu i znam dobrze obiekt, który uwieczniam.” – stwierdziła Frida Kahlo (1907-1954), meksykańska malarka znana szczególnie z autoportretów wyrażających ból i cierpienie [14, 15]. Jej życie naznaczone było wieloma nieszczęściami. Jako dziecko przeżyła pierwszą poważną chorobę – polio, w wyniku której jej nogi różniły się długością, a dorosłe życie bezlitośnie zdeterminował wypadek samochodowy, któremu uległa w wieku 18 lat. Frida doznała wielonarządowych uszkodzeń. Najpoważniejszymi konsekwencjami były urazy kręgosłupa i przebicie macicy, co przekreśliło jej szanse na upragnione macierzyństwo. Przez całe życie przeszła 40 operacji, a silny ból stał się jej towarzyszem. Młodziutka Frida, unieruchomiona w okresie długiej rekonwalescencji, porzuciła plany o wymarzonej karierze lekarza i zaczęła malować. Mama, dostrzegając pasję córki, kupiła specjalną sztalugę umożliwiającą malowanie na leżąco. Kto wie, czy artystka zostawiłaby po sobie jakiekolwiek cenne dzieła, gdyby nie tragiczny wypadek?

Frida na płótnach ukazuje swoje życie. Jej obrazy, najczęściej autoportrety pełne bogatej symboliki, emanują cierpieniem. Styl uwidacznia rdzenną kulturę meksykańską, czego odzwierciedleniem są nieprzypadkowe atrybuty, takie jak: zwierzęta, kwiaty i stroje (rys. 5). Nierzadko na obrazach umieszczała swoją podwójną podobiznę. Pomimo niepełnosprawności, młodej Fridzie udało się spełnić inne swoje marzenie i poślubiła słynnego komunistycznego artystę – Diego Riverę, który był jednocześnie jej wielkim autorytetem. Trzykrotnie spodziewała się upragnionego dziecka, ale każda z ciąż kończyła się poronieniem. Te traumatyczne chwile również zatrzymywała na płótnach (rys. 6). Chociaż początkowo mąż kibicował jej sztuce, dodawał dużo pewności siebie i wsparcia, w pamiętniku umieściła smutną refleksję: „W swoim życiu przeżyłam dwa wypadki. Jeden to autobus, który mnie połamiał, drugi to Diego. Diego był tym gorszym.”

Małżeństwo z Riverą przyniosło malarce wiele bólu i rozczarowań. Nawzajem nie dochowywali sobie wierności i żyli wspólnie z tą wiedzą, jednak romans męża z siostrą Fridy przelał szalę goryczy. Malarka rozwiodła się, ścięła włosy i zaczęła nosić męskie ubrania. Po roku rozłąki artyści ponownie wzięli ślub, ale ich relacja była znacznie chłodniejsza. Nie mieszkali ze sobą i nigdy nie byli szczęśliwi. Frida coraz częściej sięgała po alkohol i środki odurzające. Musiała również nosić sztywny, krępujący ciało gorset z metalu, skóry oraz gipsu, odcinający jej zrujnowany kręgosłup. W ostatnich latach stan malarki pogorszył się na tyle, że korzystała z wózka inwalidzkiego, a z powodu gangreny amputowano jej nogę.

Rys. 5. Autoportret z naszyjnikiem z cierni i kolibrem, 1940

Źródło: [16]

Rys. 6. Szpital Henry'ego Forda, 1932

Źródło: [16]

Na autoportretach artystka nie upiększała się. Ukazywała naturalną siebie, dostrzegając wartość w autentyczności. Uwydatniała nawet niedoskonałości urody, np. wąsik i gęste brwi. Choć tematem autoportretów są niewypowiedziane cierpienia, na jej ciele często uwidocznione są krople krwi a na policzkach łzy, jej twarz nie zdradza jednak emocji. Wyraża monumentalną pustkę i bezsilność. Jedyne otaczające ją symbole oraz atrybuty są nośnikami uczuć i nastroju.

3.4. *Laura Makabresku – „Bóg jest światłością i nie ma w Nim żadnej ciemności” (1 J 1,5)*

„Twórczość nie jest niczym zasługującym na miano specjalnego traktowania. Sprowadza się ona ostatecznie do spotkania człowieka z człowiekiem poprzez pośrednictwo dzieła.” – wyjawiała Kamila Kansy (pseud. Laura Makabresku), uznana, również za granicą, polska fotografka, urodzona w 1987 roku w Brzesku [17-19]. Twórczość Laury przeszła ogromną metamorfozę. Od ciemności do światła. Pod wpływem nawrócenia jej styl ewoluował od „realizmu magicznego” do „realizmu mistycznego”.

Jak wspomina artystka w licznych wywiadach oraz publikowanych na blogu tekstach, od dzieciństwa przejawiała niepokojącą fascynację ciemnością, z roku na rok coraz bardziej się w niej zanurzając. Jej twórczość przesyciona była wewnętrznym niepokojem. Przez lata główne motywy jej fotografii stanowiły: samookaleczanie, erotyka, ezoteryka, śmierć i martwe zwierzęta (rys. 7). Stąd też wziął się jej pseudonim artystyczny, niejako nawiązujący do makabrycznych scen.

Rys. 7. Głód, 2014
Źródło: [20]

Rys. 8. Uczta Baranka, 2021
Źródło: [20]

Nawrócenie Laury nastąpiło nagle, 15 sierpnia 2015 roku. Jak sama twierdzi, w tamtym dniu doświadczyła odczucia pełni miłości Boga, a w jej życie wstąpiło „łagodne, niewymuszone światło”. Twórczość fotografski również zaczęła doznawać stopniowego uzdrawiania. Miejsce zimnych barw zajęły ciepłe odcienie. Z jej dzieł zniknęła nagość na rzecz skromnych, prostych, nawet surowych ubiorów. Przez ostatnich osiem lat tematyka oraz styl Kamili Kąsny uległy zmianie. Dziś tworzy najczęściej fotografie subtelnie inspirowane historiami biblijnymi, życiem mistyków oraz osobistym doświadczeniem działania Bożej łaski. Te same symbole nabrały zupełnie innego znaczenia, np. krew, początkowo wyrażająca okultystyczne i psychodeliczne tendencje, w obecnych pracach odzwierciedla oczyszczenie z grzechu, zanurzenie w krwi Baranka (rys. 8). Zwierzęta częściej przedstawiane są nie jako martwe, groźne istoty, ale symbole duszy oraz życia.

Kamila nie koncentruje się jedynie na aspekcie religijnym, chociaż bezsprzecznie stał się on dla niej szczególnie ważny. Coraz częściej publikuje zdjęcia ukazujące światło obecne w codzienności poprzez urokliwe kadry domu, ogrodu oraz sylwetek bliskich. Zdaniem fotografski, Bóg był obecny w jej życiu cały czas, choćby w najmniejszym przebłysku światła oraz goście miłości. Jedyne zdjęcia z poprzedniego okresu, które, według samej autorki, nie są gorszące duchowo dla odbiorców to te, na których ukazywała siebie wtuloną w ramiona ukochanego męża. Pozostałe określa mianem „zmarnowanej łaski”. Dziś Makabresku propaguje życie skromne (wręcz ascetyczne), czule na otaczający świat i uduchowione. Wstąpiła nawet wraz z mężem do Świeckiego Zakonu Karmelitów Bosych.

Kamila wykorzystuje swoją sztukę do niesienia pocieszenia innym ludziom,

ważąc za jego pomocą wartość własnej twórczości. Niezwykle pomaga jej w tym otwartość i bliski kontakt utrzymywany z odbiorcami za pomocą social mediów oraz tradycyjnych listów [21].

3.5. *Pablo Picasso – świat w niebieskiej poświęceniu żałoby i smutku*

Pablo Picasso (1881-1973) to ikona sztuki nowoczesnej [22-25]. Ten hiszpański malarz, współtwórca nurtu zwanego kubizmem, znany jest niemal każdemu laikowi sztuki. Większość osób słusznie kojarzy go z geometrycznymi obrazami, ale mało kto wie, że początkowo malował realistycznie, wręcz akademicko. W tym miejscu to jednak nie zmiana stylu będzie przedmiotem rozważań a bardzo charakterystyczny etap twórczości Picassa zwany „błękitnym okresem”. Pablo wykorzystał zabieg stosowany przez wielu artystów, polegający na wyborze koloru jako znaku rozpoznawczego dla danego okresu twórczości. Był to czas wyjątkowo smutny, ponieważ Picasso, dotknięty głęboko śmiercią ukochanego przyjaciela, Carlesa Casagemasa, pogрузił się w żałobie. Przez 3 lata (1901-1904), malując, wykorzystywał tylko odcienie niebieskiego (rys. 9), stąd wzięła się nazwa tego okresu.

Rys. 9. Życie, 1901

Źródło: [22]

Rys. 10. Pijąca absynt, 1902

Źródło: [24]

To właśnie kolor niebieski wydawał się malarzowi najbardziej odpowiedni dla uzewnętrznienia bólu i żałoby. Jak sam przyznał: „Myśląc o śmierci Casagemasa, zacząłem malować na niebiesko”. Picasso porzucił płomienną, wyrazistą stylistykę na rzecz monochromatycznych dzieł, od których biło uczucie smutku i samotności.

Tworzył melancholijne i utrzymane w zimnych tonacjach obrazy, których głównymi bohaterami często były osoby z marginesu społecznego: żebracy, prostytutki, pijacy, a także postacie pogrążone w rozpacz. Stanowiły one odzwierciedlenie ówczesnego samopoczucia artysty (rys. 10). Trzy lata błękitnego okresu były trudne dla Picassa, również z powodu doskwierającego mu wówczas ubóstwa.

3.6. Louis Wain – kot odmieniony przez wszystkie przypadki

Angielski rysownik Louis Wain (1860-1939) specjalizował się w ilustracjach, których bohaterami były zwierzęta [26, 27]. Mając 23 lata, ożenił się z ukochaną Emilią. Pewnego dnia para przygarnęła kociaka-przybłądę i nadała mu imię Peter. Czarno-biały kot okazał się kluczową postacią dla kariery artysty, o czym Wain nie miał w tamtej chwili najmniejszego pojęcia.

Niedługo po ślubie u Emili zdiagnozowano śmiertelny nowotwór piersi. Choroba przykuła ją do łóżka i postępowała bardzo szybko. Louis, przerażony stanem zdrowia żony i nieuchronnie zbliżającą się śmiercią, starał się ze wszystkich sił wspierać ukochaną i umilać jej ostatnie chwile. Szybko dostrzegł, że ich pupil odciąga myśli Emili od cierpienia, zaczął więc rysować kota, by rozweselić żonę.

Sam wspominał: „Pamiętam, jak wzdychała z ulgą, kiedy ciepłe ciało Petera uśmierzało jej ból i pomagało zapaść w spokojny sen”.

Ilustracje Louisa zachwycały nie tylko jego małżonkę, dlatego, po długich namowach, w 1884 roku w bożonarodzeniowej edycji magazynu „The Illustrated London News” opublikowana została seria około 150 obrazków z kotami, które zajmowały się typowo ludzkimi aktywnościami, jak np. usługi fryzjerskie, wachlowanie się, gra w piłkę czy inne zabawy (rys. 11). Niestety kilka dni po publikacji Emili zmarła.

Antropomorficzne wizerunki kotów, tworzone przez Louisa Waina, były absolutną nowością na rynku i niezwykle szybko przyniosły mu sławę. Louis rysował nawet 1,5 tys. kocich ilustracji rocznie. Były one reprodukowane w milionach sztuk w albumach, pismach oraz na pocztówkach w Wielkiej Brytanii i Ameryce. Tworzył najróżniejsze serie, w tym najbardziej kontrowersyjną – tzw. „kalejdoskopowe koty” (rys. 12). Niestety artysta, mimo sławy, całe życie borykał się z samotnością oraz problemami finansowymi. Został zdiagnozowany jako osoba chora psychicznie i kilkanaście lat spędził w szpitalach psychiatrycznych, większość czasu w upokarzających warunkach.

Rys. 11. XX wiek

Źródło: [28]

Rys. 12. Kalejdoskopowe koty, XX wiek

Źródło: [27]

Wiele osób porównuje udziwnione podobizny kotów z początkowymi rysunkami Louisa i przypisuje im cechy wizji schizofrenicznych. Jednak naukowcy, analizujący jego twórczość, obalają tę tezę, powołując się na realistyczne prace tworzone przez niego wciąż, aż do końca życia.

Wnioski

Przeprowadzona analiza życiorysów oraz dorobku artystycznego kilku wybranych twórców, pozwoliła na udowodnienie postawionej tezy, potwierdzając istnienie korelacji pomiędzy biografią artysty a jego twórczością. W niektórych przypadkach zależność ta jest niemal oczywista, łatwa do uchwycenia, narzucająca się, często wyjaśniana również przez samego twórcę lub jego otoczenie, w innych – konieczne jest długie, żmudne studiowanie elementów biografii i wnikliwe, nieraz intuicyjne poszukiwanie jednego albo kilku czynników determinujących widoczne zmiany w kształcie twórczości, np. w tematyce czy kolorystyce dzieł.

Chiaroscuro of life – the influence of biographical elements on the creativity shape of selected artists

Abstract

The creative process, indicating its standard stages and taking into account the multiple factors that determine the creating method of a work of art was discussed in this paper. Biographical and psychological elements that may influence the shape of creativity were presented. An analysis of the artistic achievements of famous artists was carried out in the context of important, often traumatic experiences and breakthrough events that took place in their lives. The selected artists were: Francisco Goya, Edvard Munch, Frida Kahlo, Laura Makabresku, Pablo Picasso and Louis Wain. The existence of an often very close correlation between the artist's biography and his work was confirmed.

Keywords: creative process, biographism, psychologism, self-expression, trauma in art.

Bibliografia

1. Golka M., *Socjologia sztuki*, Difin, Warszawa 2008.
2. Nęcka E., *Twórczość*, [w:] Strelau J. (red. nauk.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Tom 2. Psychologia ogólna, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
3. D'Alle Va A., *Jak studiować historię sztuki*, Kraków 2008.
4. Osińska B., *Sztuka i czas. Od klasycyzmu do współczesności*, Warszawa 2005.
5. Słownik języka polskiego PWN pod red. Doroszewskiego W. <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/> [dostęp: 20.05.2024].
6. Popek S.L., *Psychologia twórczości plastycznej*, Impuls, Kraków 2010.
7. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/francisco-goya-okropnosci-szalenstwa/> [dostęp: 20.05.2024].
8. Hughes R., *Goya. Artysta i jego czas*, Warszawa 2011.
9. https://pl.wikipedia.org/wiki/Francisco_Goya [dostęp: 20.05.2024].
10. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/edvard-munch-zycie-tworczosc-obsesje/> [dostęp: 20.05.2024].
11. Naeass A., *Munch. Biografia*, Warszawa 2007.
12. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/tulla-larsen-kobieta-dla-ktorej-edvard-munch-stracil-palec/> [dostęp: 20.05.2024].
13. <https://dlakultury.pl/obrzydlivy-ekspresjonizm-niemieckie-perypetie-muncha/> [dostęp: 20.05.2024].
14. <https://histmag.org/Frida-Kahlo-zycie-sztuka-i-rewolucja-23414> [dostęp: 20.05.2024].
15. Herrera H., *Frida*, Świat Książki, Warszawa 2003.
16. <https://artimento.pl/frida-kahlo-historia-talentu-i-cierpienia> [dostęp: 20.05.2024].

17. <https://www.gosc.pl/doc/8037481.Kamila-Kansy-Nie-boje-sie-mowic-o-mi-losci-ktora-jest-samym> [dostęp: 20.05.2024].
18. <https://czekamy.com/2023/07/02/o-tworczosci-i/> [dostęp: 20.05.2024].
19. <https://dlakultury.pl/nie-uciekam-od-laury-makabresku-rozmowa-z-kamila-kansy/> [dostęp: 20.05.2024].
20. <http://lauramakabresku.blogspot.com/2014/03/the-hunger-from-our-private-diary-2014.html> [dostęp: 20.05.2024].
21. <https://www.facebook.com/makabresku.fairy.tales> [dostęp: 20.05.2024].
22. <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/pablo-picasso-zycie-la-vie/> [dostęp: 20.05.2024].
23. <https://www.laminerva.pl/2017/05/picasso-blekitny-okres.html> [dostęp: 20.05.2024].
24. https://www.facebook.com/ArtPassionGallery?locale=zh_CN [dostęp: 20.05.2024].
25. <https://usaartnews.com/events/fine-art/pablo-picasso-the-history-of-creation-and-destruction> [dostęp: 20.05.2024].
26. https://en.wikipedia.org/wiki/Louis_Wain [dostęp: 20.05.2024].
27. <https://www.dailyartmagazine.com/louis-wain-cats/> [dostęp: 20.05.2024].
28. <https://www.meisterdrucke.us/artist/Louis-Wain.html> [dostęp: 20.05.2024].

CZĘŚĆ IV
NOWATORSKIE PODEJŚCIA
ORAZ UWARUNKOWANIA TURYSTYKI I REKREACJI

Historia łączy pokolenia – międzypokoleniowa promocja regionu radomskiego na przykładzie symboli Radomia

Streszczenie

Historia regionu radomskiego ma wiele ciekawych wątków dotyczących przemysłu, które można wykorzystać do promocji międzypokoleniowej. Przede wszystkim warto zacząć od eksploracji bogatej historii tego obszaru, sięgającej czasów średnio-wieczna, kiedy to Radom był ważnym ośrodkiem handlowym i rzemieślniczym. W artykule uwzględnione zostały wydarzenia, postaci i miejsca pracy, które kształtowały życie społeczności lokalnej na przestrzeni lat. Następnie poruszone zostały zagadnienia dotyczące tego, jak przemysł wpłynął na rozwój regionu radomskiego dzisiaj.

W artykule zostały przedstawione symbole Radomia nawiązujące do przemysłu, które wciąż są obecne i stanowią ważną część tożsamości lokalnej społeczności. Opracowana została również koncepcja nowego symbolu, który mógłby pojawić się na dotychczasowej mapie symboli Radomia.

Słowa kluczowe: historia Radomia, przemysł na przestrzeni lat, przemysłowe symbole Radomia.

Wstęp

Radom jest miastem położonym w centralnej Polsce i od lat pełni istotną rolę w krajowym krajobrazie przemysłowym. Historia jego rozwoju gospodarczego sięga XIX wieku, kiedy to zaczęły powstawać pierwsze zakłady przemysłowe,

¹ Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki, kierunek Turystyka i Rekreacja.

² Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki, kierunek Turystyka i Rekreacja.

³ Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki.

a miasto zyskało miano ważnego ośrodka produkcyjnego. Z biegiem lat Radom stał się miejscem, gdzie produkcja przemysłowa miała znaczący wpływ na życie mieszkańców i rozwój regionu. Dziś, przemysłowe symbole Radomia, takie jak Fabryka Broni „Łucznik” czy Radomskie Zakłady Tytoniowe, stanowią nie tylko część jego bogatego dziedzictwa, ale również atrakcyjne punkty na turystycznej mapie miasta. Te historyczne miejsca i obiekty przemysłowe przyciągają turystów z całej Polski i zza granicy, oferując im unikalną podróż w czasie i odkrycie fascynujących historii związanych z przemysłem Radomia. W artykule przyjrzymy się bliżej ewolucji przemysłu w Radomiu oraz tym wyjątkowym symbolom, które wciąż żywo kształtują wizerunek miasta.

1. Przemysł w Radomiu

Radom odegrał znaczącą rolę w rozwoju gospodarczym Polski, szczególnie dzięki swojemu przemysłowi, który przyczynił się do wzmocnienia różnych sektorów gospodarki krajowej. Przemysł w Radomiu na przestrzeni lat przeszedł znaczące zmiany [1], które odzwierciedlają zarówno rozwój miasta, jak i ogólne trendy gospodarcze w kraju.

Okolice Radomia były pierwszym obszarem górniczym w dzisiejszej Polsce, a krzemień czekoladowy wydobywano tu już w epoce kamienia. Na północ od głównego pasma Gór Świętokrzyskich, w czasach rzymskich było to największe zagłębienie wydobywcze rudy żelaza w Europie Środkowej i Wschodniej. Ponadto największym obszarem przemysłowym I Rzeczypospolitej było Zagłębie Staropolskie, położone pomiędzy Kielcami a Radomiem [2].

1.1. Początki przemysłu w Radomiu – XIX wiek i początek XX wieku

Głównym czynnikiem rozwoju Radomia w XIX wieku było funkcjonowanie lokalnego ośrodka administracyjnego, począwszy od powstania w 1810 r. departamentu radomskiego w Księstwie Warszawskim. Ponadto w 1880 r. w Radomiu utworzono Zarząd Dóbr Państwowych dla czterech południowo-wschodnich guberni Królestwa Polskiego (kieleckiego, lubelskiego, radomskiego i siedleckiego). Otwarcie linii kolejowej Warszawa-Wiedeń w 1845 roku miało ogromny wpływ na rozwój Radomia. Miasto zyskało połączenie z głównymi centrami handlowymi, co ułatwiło transport surowców i produktów gotowych, przyciągając inwestorów i przedsiębiorców. W początkowej fazie przemysł w Radomiu opierał się na małych warsztatach rzemieślniczych, które produkowały różne dobra, od wyrobów skórzanых po metalowe narzędzia [2]. W drugiej połowie XIX wieku zaczęły powstawać pierwsze większe zakłady przemysłowe, takie jak browary i młyny. Były to głównie przedsiębiorstwa oparte na lokalnych surowcach rolnych, które stanowiły ważną część gospodarki regionu. Jedną z kluczowych inwestycji była, założona w 1905 roku, Fabryka Broni. Produkowano tu broń na potrzeby armii rosyjskiej, a później polskiej. Fabryka stała się symbolem rozwoju przemysłu w mieście i przyciągała do Radomia wykwalifikowanych pracowników oraz specjalistów. Na przełomie

XIX i XX wieku w Radomiu rozwijały się także przemysł włókienniczy i spożywczy. Powstawały fabryki produkujące tkaniny, odzież oraz przetwory spożywcze. Rozwój przemysłu przyczynił się do szybkiej urbanizacji Radomia [1]. Wzrosła liczba ludności, a miasto zaczęło się rozbudowywać, powstawały nowe dzielnice mieszkaniowe i infrastruktura niezbędna do obsługi rosnącego przemysłu.

1.2. Okres międzywojenny (1918-1939)

Okres międzywojenny był czasem dynamicznego rozwoju przemysłu w Radomiu, z kluczowymi zakładami, takimi jak Fabryka Broni, przemysł obuwniczy, włókienniczy i spożywczy [2]. W czasie II wojny światowej przemysł radomski został podporządkowany potrzebom niemieckiej maszyny wojennej, co wiązało się z przymusową pracą i kontrolą okupanta. Po wojnie miasto musiało odbudować swoją infrastrukturę przemysłową, co stanowiło wyzwanie, ale także szansę na nowy rozwój w późniejszych latach. Fabryka Broni stała się jednym z najważniejszych zakładów przemysłowych w Radomiu. Produkowała broń strzelecką na potrzeby Wojska Polskiego, w tym karabiny Mauser oraz pistolety Vis. Zakład ten był kluczowy dla bezpieczeństwa narodowego i znacząco przyczynił się do rozwoju technologicznego regionu [1]. Radom był także ważnym ośrodkiem przemysłu obuwniczego. W latach 20. i 30. XX wieku działały tutaj znane zakłady obuwnicze, takie jak „Bata” i „Bracia Rylscy”. Produkowane w Radomiu buty były znane z wysokiej jakości i były sprzedawane zarówno na rynku krajowym, jak i eksportowane za granicę. W okresie międzywojennym rozwijał się także przemysł włókienniczy i odzieżowy [2]. Powstały liczne zakłady produkujące tkaniny, odzież oraz inne wyroby tekstylne, co przyczyniło się do wzrostu zatrudnienia i gospodarki miasta. W Radomiu działały także zakłady przemysłu spożywczego, takie jak młyny, browary i fabryki przetworów spożywczych. Produkty spożywcze z Radomia były dystrybuowane w całym kraju.

1.3. II wojna światowa i okres powojenny

Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Polski przez Niemców, przemysł w Radomiu został przejęty przez okupantów. Zakłady przemysłowe, w tym Fabryka Broni, zostały przestawione na produkcję na potrzeby armii niemieckiej [1]. Fabryka Broni kontynuowała produkcję broni strzeleckiej, jednak pod kontrolą Niemców. Produkowano tam m.in. pistolety Vis, które były używane przez Wehrmacht. Zakład był ściśle kontrolowany i nadzorowany przez niemieckich oficerów. W czasie wojny wielu mieszkańców Radomia było zmuszanych do pracy w zakładach przemysłowych [3]. Pracownicy byli wykorzystywani do produkcji na potrzeby wojenne, a warunki pracy były często ciężkie i niebezpieczne. Pod koniec wojny, w wyniku działań wojennych oraz sabotaży, wiele zakładów przemysłowych w Radomiu zostało zniszczonych lub poważnie uszkodzonych [4]. Skutkowało to znacznymi stratami w infrastrukturze przemysłowej miasta. Po wojnie przemysł w Radomiu został odbudowany i zmodernizowany w ramach planów centralnego zarządzania gospodarką. W latach 50. i 60. XX wieku powstały nowe zakłady przemysłowe, w tym Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór” i Radomska Wytwórnia

Telefonów. Nowe zakłady miały na celu przywrócenie przemysłowego potencjału miasta oraz tworzenie nowych miejsc pracy [5]. Rozwój przemysłu w tym okresie przyczynił się do stabilizacji gospodarczej Radomia. Wprowadzenie nowych technologii oraz modernizacja zakładów pozwoliły na zwiększenie wydajności produkcji. Radom stopniowo odzyskiwał swoje znaczenie jako ważny ośrodek przemysłowy w Polsce.

1.4. Okres PRL (1945-1989)

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL), trwającym od 1945 do 1989 roku, Radom przeżywał intensywny rozwój przemysłowy, stając się jednym z ważniejszych ośrodków przemysłowych w Polsce. Po II wojnie światowej wiele zakładów w Radomiu, podobnie jak w całym kraju, zostało znacjonalizowanych. Rozwój przemysłu był ściśle związany z centralnie planowanymi inwestycjami i programami gospodarczymi, które decydowały o kierunkach rozwoju i alokacji zasobów [6]. Fabryka Broni „Łucznik”, wcześniej znana jako Fabryka Broni w Radomiu, była jednym z kluczowych zakładów, produkującym broń palną dla wojska i służb mundurowych, w tym pistolety PM-63 RAK i karabiny AK [6]. Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór” stały się symbolem radomskiego przemysłu obuwniczego, produkując obuwie na rynek krajowy i eksport. Radomska Wytwórnia Telefonów (RWT) była kluczowym producentem sprzętu telekomunikacyjnego, dostarczając telefony i centrale telefoniczne do krajowej sieci. Radomskie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych produkowały materiały wykorzystywane w hutnictwie i przemyśle chemicznym, odgrywając ważną rolę w przemyśle ciężkim [7].

Wiele zakładów przemysłowych w Radomiu zostało rozbudowanych i zmodernizowanych, inwestując w nowoczesne linie produkcyjne i nowe technologie. To pozwalało na zwiększenie wydajności i poprawę jakości produktów. Rozwój przemysłu przyczynił się do wzrostu zatrudnienia, co poprawiło sytuację materialną wielu mieszkańców miasta [8]. W związku z rosnącym zapotrzebowaniem na siłę roboczą, w Radomiu budowano nowe osiedla mieszkaniowe i rozwijała się infrastruktura społeczna, w tym szkoły, przedszkola i placówki służby zdrowia [1].

Jednak centralne planowanie wiązało się z biurokracją i brakiem elastyczności, prowadząc do nieefektywności i marnotrawstwa zasobów. W latach 80. Polska przeżywała kryzys gospodarczy, który dotknął również przemysł w Radomiu. Inflacja, problemy z zaopatrzeniem i spadek wydajności negatywnie wpłynęły na działalność zakładów przemysłowych, co spowolniło rozwój miasta [8].

1.5. Okres transformacji ustrojowej (po 1989 roku)

Po 1989 roku przemysł w Radomiu przeszedł przez znaczące zmiany związane z transformacją gospodarczą Polski z gospodarki centralnie planowanej na rynkową. Okres ten charakteryzował się restrukturyzacją, prywatyzacją i adaptacją do nowych warunków ekonomicznych. W latach 90. wiele państwowych przedsiębiorstw zostało poddanych restrukturyzacji, mającej na celu poprawę efektywności i dostosowanie do wolnorynkowych realiów [9]. Część zakładów została zamknięta

z powodu nieopłacalności, inne zmieniły profil działalności lub zostały zmodernizowane. Większość zakładów przemysłowych w Radomiu została sprywatyzowana, w tym Radomska Wytwórnia Telefonów, która po przekształceniach funkcjonowała pod różnymi nazwami i dostosowywała swoją działalność do potrzeb rynku telekomunikacyjnego [10]. Wiele dużych zakładów z okresu PRL miało trudności z dostosowaniem się do nowej rzeczywistości gospodarczej. Przykładem są Radomskie Zakłady Przemysłu Skórzanego „Radoskór”, które po prywatyzacji i restrukturyzacji borykały się z problemami finansowymi, co ostatecznie doprowadziło do ich zamknięcia [6]. Proces transformacji gospodarczej w Radomiu był trudny, ale konieczny dla przystosowania się do nowego systemu ekonomicznego. Adaptacja do warunków wolnorynkowych wymagała znacznych zmian w strukturze przemysłowej miasta. Przemysł w Radomiu musiał znaleźć nowe sposoby na konkutowanie i przetrwanie w zmieniającym się środowisku gospodarczym.

1.6. Współczesność

Współczesny przemysł i gospodarka w Radomiu oraz regionie radomskim uległy znaczącym zmianom od czasów transformacji gospodarczej. Obecnie Radom i jego okolice są zróżnicowane pod względem działalności gospodarczej, z rozwijającymi się sektorami przemysłu, usług i technologii. Przykłady zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tabela 1. Przykłady współczesnej gospodarki Radomia

Branża	Przykład
Przemysł metalowy i maszynowy	W Radomiu nadal funkcjonuje przemysł metalowy i maszynowy, choć na mniejszą skalę niż w czasach PRL. Zakłady, takie jak Fabryka Broni „Łucznik”, kontynuują produkcję broni palnej, dostosowując się do nowoczesnych standardów i rynków międzynarodowych.
Przemysł spożywczy	W regionie radomskim działają liczne zakłady przetwórstwa żywności, w tym mleczarnie, piekarnie i firmy zajmujące się produkcją wyrobów mięsnych. W mieście działa wiele firm z branży spożywczej, od dużych producentów żywności po małe zakłady rzemieślnicze, np. Firma Zbyszko produkująca napoje, czy jeden z największych zakładów drobiarskich KPS FOOD.
Przemysł chemiczny	W okolicach Radomia działa przemysł chemiczny, produkujący różnego rodzaju materiały chemiczne, w tym farby, lakiery i tworzywa sztuczne. Najbardziej znane przedsiębiorstwo to Radomska Fabryka Farb i Lakierów, której początki sięgają 1917 roku.
Przemysł budowlany	Branża budowlana i produkcja materiałów budowlanych również odgrywają ważną rolę. Działają tu zakłady produkujące cement, beton, cegły i inne materiały budowlane, np. Firma JADAR – producent kostki brukowej.
Nowe technologie i innowacje	Coraz większą rolę odgrywają nowoczesne technologie i innowacje. W Radomiu działają firmy z branży IT, zajmujące się tworzeniem oprogramowania i usługami informatycznymi. Miasto stara się przyciągać inwestorów z sektora nowoczesnych technologii. W Radomiu zlokalizowane jest np. Centrum Informatyki Resortu Finansów
Logistyka i transport	Radom i region są ważnym węzłem komunikacyjnym, co sprzyja rozwojowi sektora logistyki i transportu. Inwestycje w infrastrukturę drogową i kolejową ułatwiają transport towarów i przyciągają firmy logistyczne. Przykładem jest nowopowstałe centrum logistyczne TG Park Radom.

Cd. Tabeli 1.

Usługi	Sektor usług rozwija się dynamicznie, oferując szeroki wachlarz usług finansowych, edukacyjnych, zdrowotnych i handlowych. W mieście funkcjonują centra handlowe, banki, szkoły wyższe i placówki medyczne.
Rzemiosło i małe przedsiębiorstwa	Ważną rolę w gospodarce regionu odgrywają małe i średnie przedsiębiorstwa, w tym rzemieślnicy, którzy kontynuują tradycje wytwórcze, takie jak produkcja mebli, obuwia i odzieży.
Turystyka i rekreacja	Region radomski rozwija także ofertę turystyczną i rekreacyjną. Atrakcyjne tereny przyrodnicze, zabytki i wydarzenia kulturalne przyciągają turystów i sprzyjają rozwojowi branży turystycznej.
Edukacja	Współpraca przemysłu z uczelniami i szkołami zawodowymi. Współpraca lokalnych firm z uczelniami wyższymi, takimi jak Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego, sprzyja transferowi wiedzy i innowacjom, co pozytywnie wpływa na rozwój gospodarczy regionu.

Źródło: Oprac. własne na podst. [6, 9, 11, 12]

Podsumowując, współczesny przemysł i gospodarka w Radomiu i regionie radomskim są zróżnicowane i obejmują zarówno tradycyjne branże przemysłowe, jak i nowoczesne technologie oraz usługi. Miasto stara się przyciągać inwestorów, wspierać innowacje i rozwijać infrastrukturę, aby sprostać wyzwaniom współczesnej gospodarki.

2. Przemysłowe symbole Radomia

Radom, miasto o bogatej historii i zróżnicowanej kulturze, wykształciło wiele symboli, które stały się nieodłącznym elementem jego tożsamości. Symbole Radomia to projekt w ramach, którego w przestrzeni publicznej miasta znalazło się 19 rzeźb prezentujących wyroby radomskiego przemysłu. Celem tego projektu jest [13]:

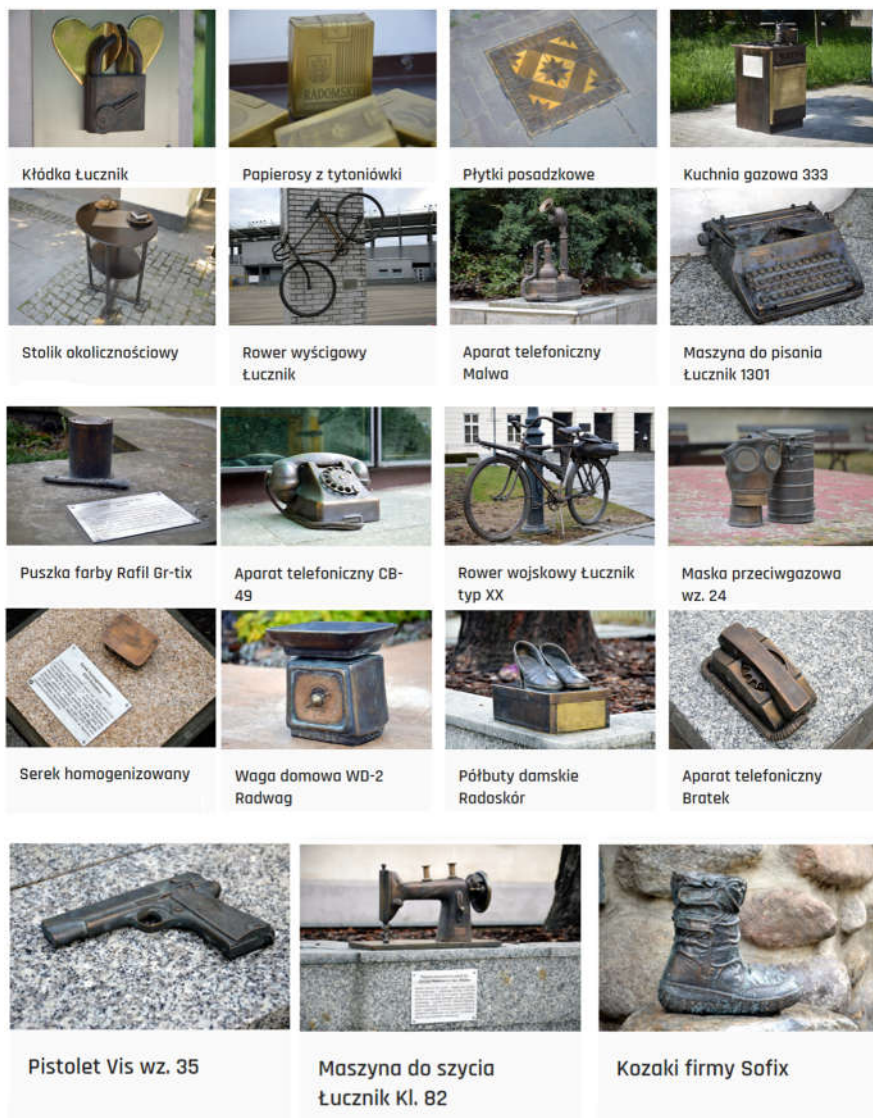
- uatrakcyjnienie i wzbogacenie przestrzeni publicznej Radomia, uczynienie jej ciekawszą i interesującą zarówno dla mieszkańców jak i dla osób przyjezdnych. Elementy małej architektury spełniają taką rolę idealnie;
- przypomnienie niektórym oraz pokazanie wszystkim, że Radom ma głęboką i ciekawą historię – symbolem tego są przedmioty, które radomski przemysł wytwarzał bądź nadal wytwarza. Okres produkcji uwzględnionych przedmiotów obejmuje blisko 100 lat!

„Symbole Radomia” to pomysł dwóch Radomian, Macieja Stępnikowskiego oraz Sebastiana Pawłowskiego, którzy zgłosili go do Budżetu Obywatelskiego miasta Radomia w 2018 roku jako projekt pt. „Piękniejsze śródmieście – symbole naszego miasta w formie małej architektury”. W głosowaniu wśród mieszkańców odniósł zwycięstwo. W edycji BO 2021 zgłoszono kontynuację projektu, który również wygrał. Co istotne – w projekt włączyli się również prywatni przedsiębiorcy, którzy zauważyli jego istotę w promowaniu historii Radomia [13].

Założeniem projektu było wykonanie odlewów z brązu w skali 1:1. Umieszczono je na murkach, filarach i innych miejscach bezpośrednio w przestrzeni publicznej

(nie na piedestałach). Miejsce umieszczenia danej rzeźby nie jest przypadkowe – w mniejszym lub większym stopniu nawiązuje do historii miasta bądź danego symbolu.

Autorem wszystkich odlewów jest kielecki artysta, Sławomir Micek. Wszystkie symbole przemysłowe Radomia zostały przedstawione na rysunku 1.

Rys. 1. 19 symboli przemysłowych Radomia

Źródło: [13]

Oryginalne przedmioty do wykonania wszystkich odlewów pozyskano i wypożyczono od prywatnych właścicieli. Niektóre z nich zostały sprowadzone z odlanych zakątków kraju. W tabeli 2 przedstawiono miejsce lokalizacji i opis wszystkich symboli Radomia.

Tabela 2. Lokalizacja i opis przemysłowych symboli Radomia

Lp.	Symbol i jego lokalizacja	Opis
1	Rower wyścigowy Łucznik Producent: Fabryka Broni w Radomiu Lokalizacja: filar przy stadionie MOSIR, ul. Narutowicza	Był symbolem sportowych tradycji Radomia. Rowery te były używane przez wielu kolarzy w wyścigach krajowych i międzynarodowych. Symbolizują one zaangażowanie Radomia w rozwój sportu i rekreacji oraz jego zdolność do produkcji wysokiej jakości sprzętu sportowego. „Rower lekki, dostosowany do szybkiej jazdy po jezdniach miejskich i gładkich szosach” – według katalogu „Polskie rowery PWU” z roku 1933. Należąca do Państwowych Wytwórni Uzbrojenia, Fabryka Broni w Radomiu przystąpiła do wyrobu rowerów w roku 1929. Wkrótce stała się ich największym wytwórcą w II Rzeczypospolitej.
2	Aparat telefoniczny Malwa Producent: Radomska Wytwórnia Telefonów Lokalizacja: na murku przy wejściu do Galerii Łaźnia, ul. Traugutta 31/33	Był popularnym urządzeniem komunikacyjnym w Polsce w drugiej połowie XX wieku. Symbolizował postęp technologiczny i rozwój telekomunikacji w kraju. Malwa stała się nieodłącznym elementem wielu polskich domów i biur, symbolizując łączność i komunikację. Wzorowany na modelach z przełomu wieków XIX i XX, wyrabiany w Radomskiej Wytwórni Telefonów od roku 1978, cieszył się uznaniem nabywców krajowych i zagranicznych.
3	Płytki posadzkowe Producent: Fabryka Wyrobów Ceramicznych i Cem „Marywil” Lokalizacja: chodnik na ul. Piłsudskiego, przed wejściem do Sądu Okręgowego	Radom słynie z produkcji wysokiej jakości płytek posadzkowych. Fabryki ceramiczne w Radomiu produkowały płytki, które były używane zarówno w budynkach mieszkalnych, jak i publicznych. Płytki te stały się symbolem solidnej rzemieślniczej pracy i dbałości o estetykę przestrzeni miejskich. Symbolizują one również przemysłowy rozwój Radomia i jego wpływ na architekturę. Ich wzór – cztery płytki układające się w zgeometryzowaną gwiazdę wpisaną w czworobok – jest jednym z najbardziej rozpowszechnionych w Radomiu i kojarzonym właśnie z radomską fabryką. Występował jednak także w innych wzornikach, a jego pochodzenie jest znacznie starsze.
4	Maszyna do pisania Łucznik 1301 Producent: Zakłady Metalowe Łucznik im. Gen. Waltera Lokalizacja: filar budynku Urzędu Miejskiego (Urząd Stanu Cywilnego), róg ulic Sienkiewicza i Moniuszki	Produkowana przez Fabrykę Broni „Łucznik”, była używana w wielu biurach i instytucjach. Symbolizowała precyzję i niezawodność, będąc nieodłącznym narzędziem pracy wielu profesjonalistów. Maszyna ta jest przykładem wysokiej jakości produktów przemysłowych naszego miasta. Wyrób tych urządzeń rozpoczęto w roku 1969 w wyniku podpisania umowy licencyjnej ze szwedzką firmą Facit. Wpierw wytwarzano maszyny biurowe ręczne, a od roku 1971 – również elektryczne. W roku 1974 pojawiły się maszyny ręczne walizkowe. Wykonywano je w różnych wersjach językowych, między innymi – w oparciu o własne rozwiązania konstrukcyjne – dla języków arabskiego i tajlandzkiego.

Cd. Tabeli 2.

Lp.	Symbol i jego lokalizacja	Opis
5	Puszka farby Rafil Gr-tix Producent: RA-FIL Lokalizacja: Park Kościuszki, na murku na zachód od altany	Farba była popularnym wyborem wśród profesjonalistów i amatorów zajmujących się malowaniem. Farby te były cenione za ich trwałość i łatwość aplikacji. Symbolizują one innowacyjność i dbałość o jakość produktów chemicznych wytwarzanych w Radomiu. Wyrób farb olejnych i lakierów uruchomiono w roku 1926. Obecnie Radomska Fabryka Farb i Lakierów RAFIL jest największym w kraju wytwórcą specjalistycznych farb do ochrony antykorozyjnej w przemyśle ciężkim.
6	Stolik okolicznościowy Producent: Fabryka Mebli Giętych „Johann Kohn i S-ka” Lokalizacja: chodnik przed Radomskim Klubem Środowisk Twórczych „Łaźnia”, ul. Żeromskiego	Produkowany przez lokalnych rzemieślników, jest przykładem wysokiej jakości mebli wytwarzanych w Radomiu. Stolik ten symbolizuje tradycje meblarskie miasta oraz jego dbałość o detale i estetykę. Był popularnym elementem wyposażenia domów, wykorzystywanym podczas różnych okazji i spotkań rodzinnych. Styl mebli giętych zapoczątkował w latach 30. XIX wieku Michael Thonet. Przedstawiony stolik okolicznościowy figuruje w katalogu firmy „Johann Kohn i S-ka” pod numerem T3. Na modelu stolika ustawionego na chodniku przed „Łaźnią” – Radomskim Klubem Środowisk Twórczych na ul. Żeromskiego znajdują się wyroby z regionu: porcelanowa filiżanka z Ćmielowa i łyżeczka firmy Gerlach z Drzewicy, ponadto ciastko radomianka , znane pod tą nazwą nie tylko w regionie radomskim. Jest to kulinarny symbol Radomia. Ten smakołyk, o unikalnym smaku i recepturze, stał się popularny nie tylko w regionie, ale i w całej Polsce. Symbolizuje bogatą tradycję cukierniczą Radomia oraz jego zdolność do tworzenia wyrobów o wysokiej jakości i wyjątkowym smaku.
7	Kuchnia gazowa 333 Producent: Radomska Fabryka Wyrobów Metalowych „Polmetal” Lokalizacja: chodnik na skrzyżowaniu ul. Niedziałkowskiego i ul. Skłodowskiej-Curie	Była jednym z najbardziej popularnych urządzeń gospodarstwa domowego w Polsce w latach 60. i 70. XX wieku. Symbolizowała nowoczesność i postęp technologiczny w życiu codziennym. Kuchnia gazowa 333 stała się nieodłącznym elementem wielu polskich domów, symbolizując komfort i innowacyjność. W planie na rok 1987 przewidziano sprzedaż blisko 130 tys. sztuk kuchenki 333 na rynku krajowym oraz 30 tys. sztuk w wersji 333M na eksport. Stanowiło to ponad połowę wartości planowanego zbytu. Wytwarzano też kuchenki domowe elektryczne oraz turystyczne gazowe. Jej imitacja stoi na chodniku na skrzyżowaniu ul. Niedziałkowskiego i ul. Skłodowskiej-Curie. Stojący nad palnikiem garczek (tak mówi się w gwarze radomskiej) to „rondel półgłęboki z uszami”. W katalogu „Cennik Fabryki blaszanych naczyń emalowanych »Radom«” znajdują się również „brytwanny”, „łyżki stołowe (mocne)”, „durszlaki (cedzidla)” oraz „kubki żydowskie” z dwoma uchwytami do rytualnego obmywania rąk.

Cd. Tabeli 2.

Lp.	Symbol i jego lokalizacja	Opis
8	Kłódka „Łucznik” Producent: Zakłady Metalowe im. Gen. Waltera Lokalizacja: Mostek Zakochanych, park Stary Ogród	Pojawiła się w 1959 roku. Ich wyrób osiągnął szczyt w roku 1965 liczbą 331 074 sztuk. Do 1966 roku włącznie w radomskiej fabryce wykonano blisko milion kłódek. Produkowana przez znaną Fabrykę Broni „Łucznik”, była symbolem solidności i niezawodności. Kłódki te były szeroko używane w całej Polsce, a ich wysoka jakość sprawiała, że były wybierane przez wiele instytucji i osób prywatnych. Symbolizują one przemysłową tradycję Radomia oraz jego zdolność do produkcji trwałych i funkcjonalnych przedmiotów.
9	Maska przeciwgazowa wz. 24 Producent: Wojskowa Wytwórnia Sprzętu Przeciwgazowego Lokalizacja: dach schronu przy Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Kochanowskiego, ul. Kilińskiego	Była istotnym elementem wyposażenia obronnego. Używana przez wojsko i ludność cywilną, symbolizowała bezpieczeństwo i ochronę w trudnych czasach. Jest przykładem zaangażowania Radomia w produkcję sprzętu obronnego i dbałość o bezpieczeństwo obywateli. Była to także pierwsza maska przeciwgazowa w historii na wyposażeniu Wojska Polskiego. Wyrób w Polsce zapoczątkowała polsko-francuska spółka Protekta, powstała w roku 1923. W oparciu o jej majątek w roku 1928 założono wytwórnię państwową. Zakład przy ulicy Słowackiego 57 na polecenie dyrekcji wysadzono we wrześniu 1939 roku.
10	Aparat telefoniczny CB-49 Producent: Radomska Wytwórnia Telefonów Lokalizacja: tuż obok wejścia do Urzędu Miejskiego od ul. Kilińskiego	Był popularnym urządzeniem komunikacyjnym w latach 70. i 80. XX wieku. Symbolizował rozwój telekomunikacji i postęp technologiczny w Polsce. CB-49 stał się nieodłącznym elementem wielu domów i biur, symbolizując nowoczesność i łączność. Pokrywa aparatu, mikrotelefon i gniazdo przyłączeniowe były wykonywane z czarnego bakelitu. Jego dzwonek miał dwie czasze z blachy stalowej o różnej grubości, dzięki czemu wytwarzał dźwięk o dwóch różnych tonach. W roku 1958 zakłady łódzkie zmieniły profil produkcji i produkcję tego aparatu w całości przejęła fabryka radomska. Produkowany był do 1963 r.
11	Rower wojskowy Łucznik typ XX Producent: Fabryka Broni w Radomiu Lokalizacja: plac przed pałacem Komisji Województwa Sandomierskiego (obecnie Urzędu Miejskiego), ul. Żeromskiego	To kolejny produkt Fabryki Broni „Łucznik”, który odegrał istotną rolę w historii Radomia. Był używany przez wojsko polskie, co symbolizuje zaangażowanie miasta w rozwój sprzętu wojskowego. Rower ten jest przykładem wysokiej jakości produktów przemysłowych, które były wykorzystywane w trudnych warunkach. Wzmocniona rama, uchwyty na karabin, bagażnik ze skórzanymi pasami, barwy ochronne czerni i khaki. Z tyłu dwie zębatki – zmiana biegu wymagała ręcznego przełożenia łańcucha. W roku 1935 zatwierdzony przez Biuro Badań Technicznych Broni Pancernych i wdrożony do seryjnego wyrobu. Na wyposażeniu pododdziałów kolarzy w Wojsku Polskim.

Cd. Tabeli 2.

Lp.	Symbol i jego lokalizacja	Opis
12	Serek homogenizowany Producent: RSM Rolmlec Lokalizacja: kwietnik przed budynkiem Domu Handlowego „Sezam”, ul. Żeromskiego	Produkowany przez Spółdzielnię Mleczarską Rolmlec, jest kulinarным symbolem Radomia. Jej statut mówił: „Członkiem spółdzielni może być każdy właściciel krowy, zamieszkały na terenie Wolanowa, Waclawowa, Karczunku...”. Produkcja serka rozpoczęła się w latach 70. XX wieku i szybko zyskał on popularność w całej Polsce. Symbolizuje on tradycję mleczarską miasta oraz dbałość o wysoką jakość i smak produktów.
13	Półbuty damskie Radoskór Producent: RZPS Radoskór Lokalizacja: murek przy budynku Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (przy fontannach), ul. Focha	Produkowane przez radomską fabrykę obuwia, były symbolem elegancji i jakości. Były popularne w Polsce w latach 70. i 80. XX wieku. Symbolizują tradycję obuwnicze Radomia oraz dbałość o detale i komfort. Półbuty te były cenione za swoją trwałość i styl, będąc wyborem wielu kobiet. Zakład Radoskór stał się największym wytwórcą obuwia w Polsce z zatrudnieniem sięgającym 14 tys. osób. Na jego potrzeby w roku 1972 na Gołębiowie powstała największa w Europie garbarnia skór miękkich.
14	Maszyna do szycia Łucznik Kl. 82 Producent: Zakłady Metalowe im. Gen. Władcisława Lokalizacja: murek przy budynku Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego (przy fontannach), ul. Focha	Produkowana przez Fabrykę Broni „Łucznik”, była używana w wielu domach i zakładach krawieckich. Symbolizowała precyzję i niezawodność, będąc nieodłącznym narzędziem pracy wielu krawców. Jest przykładem wysokiej jakości produktów przemysłowych Radomia. Główna dostępna była w dwóch odmianach wykończenia: farbą czarną z połyskiem bądź szarą o fakturze młotkowej.
15	Waga domowa WD-2 Radwag Producent: Radwag Lokalizacja: Plac Jagielloński, na murku przy ławce po południowej stronie	Jest przykładem innowacyjnych produktów technologicznych wytwarzanych w Radomiu. Były one popularne w polskich domach, symbolizując precyzję i niezawodność. Firma Radwag, znana z produkcji wag elektronicznych, odegrała kluczową rolę w rozwoju technologii wagowej w Polsce. Waga o maksymalnym udźwigu 2 kg jako nielegalizowana nie mogła służyć do rozliczeń handlowych. Szalka wykonana jest ze sławnego fajansu włocławskiego. Ręczne malowanie nawiązuje do motywów ludowych. Była dostępna w dwóch wersjach kolorystycznych: brązowej i niebieskiej.
16	Aparat telefoniczny Bratek Producent: Radomska Wytwórnia Telefonów Lokalizacja: Plac Jagielloński, na murku przy ławce po północnej stronie	Był popularnym urządzeniem komunikacyjnym w Polsce w latach 70. i 80. XX wieku. Symbolizował rozwój telekomunikacji i postęp technologiczny w kraju. Bratek stał się nieodłącznym elementem wielu polskich domów, symbolizując nowoczesność i łączność. Nowatorski model projektowano w latach 1978-1980. Wzór opracowali artysta plastyk Maria Osterwa-Czekaj i architekt Jacek Czekaj przy współudziale konstruktora Stanisława Józłowicza. Aparat był dostosowany do użytkowania jako biurkowy i ścienny. Model otrzymał złoty medal na Międzynarodowych Targach Poznańskich w roku 1983.

Cd. Tabeli 2.

Lp.	Symbol i jego lokalizacja	Opis
17	Pistolet Vis wz. 35 Producent: Fabryka Broni w Radomiu Lokalizacja: Resursa Obywatelska, ul. Małczewskiego, murek przy wejściu głównym do budynku	Produkowany przez Fabrykę Broni „Łucznik”, jest jednym z najbardziej znanych polskich pistoletów. Był używany przez polskie siły zbrojne podczas II wojny światowej. Symbolizuje siłę i determinację Radomia oraz jego wkład w obronność kraju. Jest on uważany za jeden z najlepszych pistoletów swojego czasu, reprezentując wysoką jakość produkcji broni w Radomiu. Rozpoczęcie seryjnego wyrobu i wprowadzenie na uzbrojenie kadry zawodowej Wojska Polskiego nastąpiło w roku 1936.
18	Kozaki firmy Sofix Producent: Sofix Lokalizacja: przy kamieniach na ul. Szewskiej od strony pl. Kazimierza Wielkiego	Były symbolem elegancji i jakości. Były popularne w Polsce w latach 70. i 80. XX wieku. Reklama w tych latach głosiła: „Buty Sofix dla każdego. Trwałe, modne i wygodne. I na zimę, i na lato. Chodzi syn i chodzi tato. W tym się chodzi!”. Symbolizują tradycję obuwnicze Radomia oraz dbałość o detale i komfort. Były cennie one za swoją trwałość i styl, będąc wyborem wielu kobiet w chłodniejszych miesiącach. Moda na wyroby marki Sofix wzmogła sławę Radomia jako celu wycieczek na zakupy obuwia. Po przypadku wyłamania drzwi przez napierających nabywców w jednym ze sklepów wprowadzono sprzedaż przez okienko z blachy.
19	Papierosy z „tytoniówki” Producent: Zakłady Przemysłu Tytoniowego w Radomiu Lokalizacja: parapet zabytkowej bramy wjazdowej na ul. Tytoniowej	Radom od dawna jest związany z przemysłem tytoniowym. Papierosy produkowane w tutejszej fabryce, zwanej potocznie „tytoniówką”, były popularne w całym kraju. Przemysł tytoniowy w Radomiu sięga XIX wieku i był istotnym elementem gospodarki miasta. Działalność Zakładów Przemysłu Tytoniowego obejmowała: produkcję i handel wyrobami tytoniowymi, produkcję tytoniu przemysłowego, kontraktację i skup liści tytoniowych, doświadczalną uprawę tytoniu, obrót za granicą, produkcję części zamiennych do maszyn produkcyjnych. Papierosy z „tytoniówki” symbolizują rozwój przemysłu w Radomiu oraz jego wpływ na lokalną gospodarkę. Standardowymi produktami zakładu były m.in.: papierosy Radomskie, Klubowe, Popularne czy Ekstra Mocne. Ich odlewy 1:1 znajdują się na parapecie zabytkowej bramy wjazdowej na ul. Tytoniowej.

Źródło: Oprac. własne na podst. [13]

Radom, miasto o bogatej historii i zróżnicowanej kulturze, ma wiele symboli, które odzwierciedlają jego tożsamość i dziedzictwo. Od przemysłowych ikon, takich jak Fabryka Broni „Łucznik” i Radwag, po kulinarne specjały, jak serek Rolmlec, miasto ma wiele do zaoferowania. Każdy z tych symboli ma swoje unikalne znaczenie, reprezentując różne aspekty życia i działalności w Radomiu. Razem tworzą one niepowtarzalny wizerunek miasta, które łączy tradycję z nowoczesnością.

3. Koncepcja nowego symbolu Radomia

W 2023 roku zorganizowano konkurs na projekt nowego symbolu przemysłowego Radomia. Do konkursu wpłynęło wiele ciekawych prac, a zwycięzcą został

projekt przedstawiający logo Radomskiej Fabryki Broni „Łucznik” [14]. Należy jednak zaznaczyć, że wybór zwycięzcy konkursu nie oznacza, że projekt ten stanie się oficjalnym symbolem przemysłowym Radomia. Ostateczna decyzja w tej sprawie wciąż należy do władz miasta.

Wg koncepcji autorów pracy nowym symbolem Radomia powinna stać się butelka z napojem 3 Cytryny firmy Zbyszko (rys. 2) wraz ze szklanką marki Trend Glass (rys. 3).

Rys. 2. Napój 3 Cytryny firmy Zbyszko
Źródło: [15, 16].

Rys. 3. Szklanka firmy Trend Glass
Źródło: [15, 16].

Zbyszko to polska firma produkująca napoje i wody mineralne. Najbardziej znanymi produktami firmy są napoje 3 Owoce (np. 3 Cytryny). Napój 3 Cytryny wśród młodych ludzi jest znany głównie z memów, które można znaleźć w Internecie (rys. 4).

Rys. 4. Mem o napoju 3 Cytryny
Źródło: Oprac. własne na podst. [17]

Napój 3 Cytryny firmy Zbyszko odegrał niechcący znaczącą rolę w historii „chytrej baby z Radomia”, stając się niemalże symbolem tego internetowego fenomenu. Podczas miejskiej wigilii w Radomiu w 2012 roku, starsza kobieta, która później zyskała miano „chytrej baby”, została nagrana na filmie, jak chowa pod płaszczem trzy butelki tego napoju. Filmik błyskawicznie rozprzestrzenił się w sieci, a kobieta stała się obiektem żartów i memów. Marka 3 Cytryny nie była w żaden sposób zaangażowana w tę sytuację i nie wykorzystwała jej do celów marketingowych. Wręcz przeciwnie, dystansowała się od internetowego hejtu, jaki spadł na „chytrą babę”.

Mimo to, napój 3 Cytryny na stałe zapisał się w historii tego wydarzenia. Do dziś wiele osób kojarzy go z „chytrą babą” i Radomiem, a w internecie można znaleźć memy i żarty nawiązujące do tej sytuacji.

Warto jednak pamiętać, że 3 Cytryny to przede wszystkim popularny napój o smaku cytrynowym, chętnie wybierany przez konsumentów, a firma Zbyszko to jedno z największych przedsiębiorstw produkujących napoje od 1993 r., które wpisało się w rozwój naszego miasta. Nie należy utożsamiać go z internetowym fenomenem „chytrej baby” i krzywdzącymi stereotypami, jakie z nim się wiążą.

Drugim symbolem, który uzupełniłby napój 3 Cytryny byłaby szklanka firmy Trend Glass. Jest to produkt radomskiej huty szkła, który znajduje się w wielu domach, a większość z nas nie zastanawia się skąd pochodzi. Firma została założona w 2003 roku, ale jej początki oraz związek z hutnictwem szkła sięgają wczesnych lat 80. XX wieku. W ciągu dwóch dekad nieprzerwanej działalności firma stała się jednym z czołowych producentów i dystrybutorów szkła gospodarczego, dekoracyjnego i użytkowego.

Oba zaproponowane produkty łączy wysoka jakość, nowoczesność i przywiązanie do tradycji lokalnego przemysłu. Są one kojarzone z miastem, nawet za granicą. Ich odlewy wykonane by były w stosunku 1:1, co pozwoliłoby na dokładniejsze zwiualizowanie sobie rzeczywistych produktów. Jest to świetny pomysł na zwiększenie świadomości turystów, jak i mieszkańców na temat przedsiębiorstw znajdujących się w Radomiu. Proponujemy także, aby w przyszłości odlew zlokalizowany był w okolicach Galerii Słonecznej, najpopularniejszego punktu naszego miasta pośród młodzieży, jak i osób starszych. W ten sposób chcemy również „odczarować” słynne radomskie stereotypy krążące wśród mieszkańców całego kraju.

Niezależnie od tego, który z tych symboli zostanie wybrany, nowy symbol przemysłowy Radomia z pewnością będzie ważnym elementem identyfikacji wizualnej miasta i będzie promować jego potencjał przemysłowy na arenie międzynarodowej.

Wnioski

Radom jest dynamicznie rozwijającym się ośrodkiem przemysłowym, który łączy tradycję z nowoczesnością i ma dobre perspektywy na przyszłość. Radom to miasto ze zróżnicowanym przemysłem, gdzie obok tradycyjnych zakładów funkcjonują nowoczesne firmy technologiczne.

Zaproponowane nowe symbole reprezentują nowoczesne gałęzie przemysłu,

w których Radom odgrywa coraz ważniejszą rolę. Ich obecność w przestrzeni publicznej może przyczynić się do przyciągania nowych inwestycji i firm z tych sektorów, co z kolei może prowadzić do tworzenia nowych miejsc pracy i rozwoju gospodarczego miasta. Nowoczesne symbole mogą pomóc w budowaniu rozpoznawalności Radomia jako miasta innowacyjnego i zorientowanego na przyszłość. To może z kolei zachęcić do współpracy z Radomiem firmy i instytucje naukowe z całego świata. Mogą one także inspirować młode pokolenia do rozwijania swoich pasji i talentów w dziedzinach związanych z technologią, inżynierią i przemysłem. Nowe symbole mogą stać się atrakcją turystyczną, przyciągając do Radomia turystów zainteresowanych nowoczesnymi technologiami i przemysłem. Mogą być wykorzystywane do promocji lokalnej oferty turystycznej, np. organizując wycieczki po fabrykach i zakładach produkujących te produkty.

Zaproponowane symbole mogą stać się ważnym elementem tożsamości Radomia, budząc dumę wśród mieszkańców i wzmacniając poczucie wspólnoty. Mogą być pretekstem do organizacji wspólnych wydarzeń i imprez, które integrują mieszkańców Radomia w różnym wieku. Starsze pokolenia mogą opowiadać młodszym o historii przemysłu w Radomiu, a młodsze pokolenia mogą dzielić się z starszymi swoją fascynacją nowoczesnymi technologiami.

Należy jednak pamiętać, że sukces zaproponowanych symboli Radomia zależy od wielu czynników, takich jak ich odpowiednia promocja, zaangażowanie mieszkańców i władz miasta, a także spójna strategia rozwoju miasta.

Nowe symbole mogą stać się ważnym elementem identyfikacji wizualnej Radomia i przyczynić się do jego rozwoju na wielu płaszczyznach. Ważne jest jednak, aby wykorzystywać je w sposób przemyślany i odpowiedzialny, tak aby rzeczywiście łączyły pokolenia i budowały silną tożsamość miasta.

History connects generations – intergenerational promotion of the Radom region on the example of the symbols of Radom

Abstract

The history of the Radom region has many interesting threads regarding industry, which can be used for intergenerational promotion. First of all, it is worth starting by exploring the rich history of this area, dating back to the Middle Ages, when Radom was an important trade and craft center. The article includes events, figures and workplaces that shaped the life of the local community over the years. Then, issues regarding how industry has influenced the development of the Radom region today are raised. The article presents symbols of Radom referring to industry, which are still present and constitute an important part of the identity of the local community. The concept of a new symbol that could appear on the current map of Radom symbols has also been developed.

Keywords: history of Radom, industry over the years, industrial symbols of Radom.

Bibliografia

1. Sekulski J., *Encyklopedia Radomia. Nowe wydanie*, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2012.
2. Witkowski S., *Zarys rozwoju gospodarczego Radomia w latach 1920-1960*, [w:] *Informator Zjazdu Regionalnego PTG*, Polskie Towarzystwo Geograficzne Koło w Radomiu, Radom 1960.
3. Witkowski S., *Radom jako ośrodek przemysłu*, [w:] Witkowski S. (red.), *Przemysł Radomia*, Radomskie Towarzystwo Naukowe, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1970.
4. Samecki W., *Centralny Okręg Przemysłowy 1936-1939: wstępna faza programu uprzemysłowienia Polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1998.
5. Cygański S., *Przemysł odlewniczy*, [w:] Witkowski S. (red.), *Przemysł Radomia*, Radomskie Towarzystwo Naukowe, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1970.
6. Bochyński S., *Dziedzictwo przemysłowe Radomia*. [w:] *Renowacje i zabytki*, nr 1/2014, AI-P Raport, Kraków 2014.
7. Kudejko J., Juzyk A., Szczerbiak A., *Uwarunkowania determinujące strategię ochrony i udostępniania relikwów dziedzictwa przemysłowego*. [w:] *Dzieje górnictwa – elementy europejskiego dziedzictwa kultury*, (red.) Zagwoźdżon P., Madziarz M., tom 2, UW, Wrocław 2009.
8. Bożek G. (red.), *Architektura przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji*. Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska, Katowice 2000.
9. Sykulski J., *Encyklopedia Radomia*, Radom 2009.
10. Ferensztajn-Galardos E., Krajewska R., Wojciechowski J.: *Turystyka przemysłowa jako wzmocnienie miejskiej bazy rekreacyjnej na przykładzie Gminy Miasta Radomia*, Logistyka nr 4/2015.
11. https://przemyslprzyszlosci.gov.pl/uploads/2023/06/Radom-Przyszlosci-_re-Aktywacja_-1.pdf [dostęp: 16.04.2024].
12. <https://rocznik.radom.pl/wp-content/uploads/2023/10/RSH-2023-Glowacki.pdf> [dostęp: 18.04.2024].
13. <https://symbole.radom.pl/rzezby/lista/> [dostęp: 22.04.2024].
14. <https://www.facebook.com/symbole.radom/> [dostęp: 10.04.2024].
15. <https://zbyszeko.com.pl/product/3-owoce-gazowane-175l/> [dostęp: 10.04.2024].
16. <https://polszklo.com.pl/75-trend-glass> [dostęp: 2.05.2024].
17. <https://obrazkowo.pl/fdcfb736a8070d64270a19654c44524a/Tymczasem-w-Radomiu-pu%C5%82apka-Zbyszeko-3-Cytryny-chytra-baba> [dostęp: 12.05.2024].

Radom na przestrzeni lat

Streszczenie

W historii Radomia zapisało się wiele wydarzeń dotyczących rozwoju przemysłu, które można wskazać jako element łączący pokolenia. W artykule przedstawiona została tematyka dotycząca funkcjonowania Radomia na przestrzeni lat, w tym historia Radomia od czasów prehistorycznych do współczesnych. Zawarte zostały informacje o najważniejszych miejscach na mapie Radomia, które odegrały istotną rolę w życiu społeczności lokalnej na przestrzeni lat. Turystyka już dawno temu przestała być dziedziną życia społecznego związaną jedynie z rekreacją i wypoczynkiem człowieka, wyizolowaną i ograniczoną co do form, miejsc i sposobów. Współcześnie stała się ona potężnym rynkiem przemysłowym, finansowym i kulturowym, w którym liczy się innowacyjność i interdyscyplinarność. Stałe poszukiwania coraz bardziej atrakcyjnych i wyrafinowanych form turystyki odnosi się między innymi do turystyki przemysłowej, zwanej industrialną, bazującej na historycznych obiektach przemysłowych. Celem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób wykorzystać historię i jej symbole, odnoszące się współcześnie do przemysłu radomskiego w nowych produktach.

Słowa kluczowe: historia Radomia, przemysł na przestrzeni lat, turystyka industrialna, symbole Radomia.

Wstęp

Okolice Radomia to pierwsze zagłębie górnicze na dzisiejszych ziemiach polskich – już w epoce kamienia pozyskiwano tu krzemień czekoladowy. W okresie rzymskim na północ od głównego pasma Gór Świętokrzyskich rozciągało się największe zagłębie wydobywania rud żelaza w Europie środkowo-wschodniej. Największy okręg przemysłowy I Rzeczypospolitej to Zagłębie Staropolskie, pomiędzy Kielcami a Radomiem. W XIX wieku głównym czynnikiem rozwoju Radomia była

¹ Uniwersytet Radomski, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki, kierunek Turystyka i Rekreacja.

² Uniwersytet Radomski, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki, kierunek Turystyka i Rekreacja.

³ Uniwersytet Radomski, Wydział Transportu, Elektrotechniki i Informatyki.

funkcja ośrodka administracji regionalnej – począwszy od powstania departamentu radomskiego w Księstwie Warszawskim w roku 1810. W samym Radomiu przemysł zaczął się od garbarstwa. Jednocześnie w skali Królestwa Polskiego to w Radomiu, dzięki koncentracji produkcji, garbarstwo przyjęło charakter przemysłowy. Żywiłowy rozwój innych gałęzi przemysłu przyniosło otwarcie linii kolejowej dęblińsko-dąbrowskiej w 1885 roku. W II Rzeczypospolitej poza dynamicznym rozwojem radomskiego przemysłu zmieniła się jego struktura. Garbarstwo ustąpiło pierwszeństwa przemysłowi metalowemu. Radom wśród ludzi głównie znany jest z wielu żartów. Każdy na pewno słyszał o *chytrej babie z Radomia* czy też o *bezsensownym lotniku*. Jeśli jednak zapoznamy się bliżej z historią miasta i z tym co aktualnie ono oferuje, spostrzeczemy, że jest to jeden z ważniejszych ośrodków kultury i przemysłu.

1. Historia miasta

Historia miasta Radomia zaczyna się na przełomie VIII i IX wieku. W dolinie rzeki Mlecznej powstały pierwsze osady typu wiejskiego. W końcu X wieku na sztucznie usypanym wzgórzu po prawej stronie rzeki Mlecznej, wybudowano gród obronny oraz wyodrębniono związaną z nim osadę przygodową. W XII w. zlokalizowano w grodzie siedzibę kasztelanii radomskiej i wybudowano kościół pw. św. Piotra. W kolejnych latach zaznaczył się rozwój Radomia w kierunku wschodnim. W XIII w. wzniesiono kościół pw. św. Wacława. Nastąpiło również przekształcenie osady w miasto wczesnośredniowieczne tzw. Stare Miasto, na prawie średzkiem. Radom po raz pierwszy w źródle pisanym, został wspomniany w 1155 roku w bulli papieża Hadriana IV. W 1350 r. król Kazimierz Wielki założył Nowy Radom, któremu w 1364 r. nadał miejskie prawo magdeburskie. Wzniesione zostały również główne budynki: fara, zamek i ratusz oraz nastąpił znaczny wzrost znaczenia miasta w skali regionu i kraju. Kwestia pochodzenia nazwy miasta nie jest do końca wyjaśniona. Wskazywano na jej związek z Radomirem, legendarnym księciem, założycielem osady, z nazwą rzeki Radomierza oraz z radami starszyny plemiennej, która odbywała tu wiece, ze słowami Kazimierza Wielkiego „rad wam dam”, z podaniem głoszącym, „iż tu był każdy rad w domu gościowi”. Najbardziej prawdopodobne jest jednak to, że nazwa ta wywodzi się od imienia własnego Radomir (zdrobniale Radom). W latach 1975-1998 Radom pełnił funkcję stolicy województwa. Z tym okresem wiąże się powstanie w 1978 roku Teatru Powszechnego im. Jana Kochanowskiego, utworzenie w 1996 roku Politechniki Radomskiej w miejsce Wyższej Szkoły Inżynierskiej oraz powstanie w 1992 roku Diecezji Radomskiej. W 1999 roku Radom został włączony do województwa mazowieckiego. Znamienne wydarzenia z ostatnich lat historii miasta związane są z protestem robotniczym 1976 roku, który był jednym z najważniejszych przystanków na drodze Polaków do wolności w XX wieku. Radomianie odważyli się sprzeciwić komunistycznej władzy, a później pokazali wielki upór i skuteczność w budowie nowoczesnego miasta. Cena spontanicznego protestu była wysoka. Określenie „warchoły” i ograniczenie centralnych inwestycji, to konsekwencje, z którymi miasto musiało zmagać

się przez wiele kolejnych lat. 15 lat później, 4 czerwca 1991 roku podczas pielgrzymki do Polski, Papież Jan Paweł II odwiedził Radom i modlił się z wiernymi na lotnisku na Sadkowie oraz przed kamieniem węgielnym – pomnikiem ofiar Czerwca '76 przy ul. 25 Czerwca [1].

W opracowaniach historycznych wskazuje się dwa okresy rozwoju gospodarczego Radomia. Pierwszy to czas tworzenia manufaktur (głównie garbarnie skóry) – pierwsza połowa XIX wieku, a drugi to etap budowy fabryk. Jednak o rozwoju Radomia jako miasta uprzemysłowionego należy mówić w kontekście Centralnego Okręgu Przemysłowego. Drugi etap rozwoju radomskiego przemysłu lokuje się w okresie III Rzeczypospolitej, jednak w dużej mierze bazował on na dokonaniach przedwojennych [2].

Początek lat 90. ubiegłego stulecia przyniósł zmiany ustrojowe i gospodarcze, w wyniku których wiele radomskich fabryk zmieniło diametralnie warunki swego funkcjonowania. Różne były losy obiektów przemysłowych, z których część jest nadal użytkowana, część została przebudowana, jednak znaczna część została opuszczona i ulega stałemu procesowi niszczenia. Współczesny Radom posiada więc wiele przemysłowych obiektów, które mogą być częścią zintegrowanej oferty turystyki industrialnej [3].

2. Radom wczoraj i dziś

Miasto na przestrzeni lat ulegało wielu radykalnym zmianom. Na każdym kroku kształtowały się nowe miejsca, wiele budynków wielokrotnie zmieniał swoje dotychczasowe funkcje i przeznaczenie, a niektóre z ulic zmieniły swoje nazwy. Jedną z wizytówek Radomia są kamienice z pięknie zdobionymi fasadami oraz żeliwnymi balkonami. Pozostałości zabudowy mieszczańskiej najlepiej zachowane są przy ulicach Żeromskiego, Malczewskiego, Moniuszki, Piłsudskiego i Sienkiewicza. Kamienice reprezentują różne style od klasycyzmu, poprzez eklektyzm do secesji, a ich detale (dekoracje rzeźbiarskie elewacji, żeliwne kraty i balkony, barwne polichromie) ucieszą oko każdego miłośnika architektury.

Jednym z najważniejszych zabytków Radomia jest zachowana zabudowa dzielnic w centrum miasta pochodząca z okresu od XIII do XX wieku. Tam znajdziemy wiele zabytków z różnych epok. Do nich należy np. średniowieczne grodzisko „Piotrówka”, gotycki kościół św. Wacława wzniesiony ok. 1216 roku (najstarszy budynek Radomia), pierwotnie gotycki, a obecnie neogotycki, kościół farny św. Jana Chrzciciela, zbudowany z fundacji Kazimierza Wielkiego, gotycki zespół klasztorny ufundowany w roku 1468 przez Kazimierza Jagiellończyka, barokowe kamienice w Rynku, budynki klasycystyczne (np. Pałac Sandomierski), neorenesansowe i modernistyczne [4].

2.1. Kościół pw. św. Wacława

Powstał w 1216 r. z fundacji Leszka Białego, a następnie otrzymał uposażenie z fundacji Bolesława Wstydlwego. W 1802 r. kościół został zamieniony przez władze austriackie na magazyn mąki, następnie w czasie Księstwa Warszawskiego mieścił się tu magazyn wojskowy, a w drugiej połowie XIX w. władze rosyjskie

zamieniły budynek na więzienie. W latach 1920-1927 utworzono tu szpital epidemiczny, a następnie (do 1945 r.) przytułek dla psychicznie chorych. Kolejne funkcje kościoła to: oddział psychiatryczny Szpitala Miejskiego (1945-1965) oraz Siedziba Ekspedycji Wykopaliskowej PAN (1965-1978). W 1978 r. obiekt przekazano kurii biskupiej w wieczystą dzierżawę i przystąpiono do odbudowy świątyni [7].

2.2. Kościół pw. Świętej Trójcy

Wybudowany w XVII w. wraz z klasztorem dla sióstr benedyktynek. Pierwotnie był to kościół drewniany, który uległ zniszczeniu podczas potopu. W 1678 r. przystąpiono do budowy murowanego kościoła. W 1774 r. kościół i klasztor spłonęły – pozostały po nich tylko ściany. W 1809 r. klasztor zamieniono na szpital wojskowy. W 1819 r. nastąpiła ostateczna kasata zakonu, a w części klasztornej urządzono więzienie. W 1837 r. kościół został zamieniony na cerkiew pw. św. Mikołaja. Podczas I wojny światowej Austriacy zamienili go na magazyn. W 1910 r. władze zaborcze ogłosiły sprzedaż budynku, a nawet pojawił się pomysł jego rozbiórki. Jednak dzięki ks. Piotrowi Górskiemu i ofiarności mieszkańców Radomia udało się go odbudować. Od 1947 r. kościołem zarządzają oo. Jezuici. W byłym klasztorze benedyktynek do 1997 r. mieściło się więzienie – najpierw carskie, następnie niemieckie, a po II wojnie światowej areszt śledczy. Obecnie mieści się tu Centrum Duszpastersko-Administracyjne Diecezji Radomskiej, a gmach klasztoru od 1999 r. stanowi własność Kurii Biskupiej [8].

2.3. Gmach Dawnego Kolegium Pijarów

Kolegium Pijarów założono w 1684 r. staraniem obywateli Radomia. Początkowo składało się z trzech otrzymanych i połączonych ze sobą kamienic i z drewnianego kościółka pw. św. Marcina. W roku 1737 ks. Antoni Konarski, rektor szkół radomskich wznosił murowany zespół budynków. W latach 1818-1820 nastąpiła dalsza rozbudowa. Dobudowano fronton kolegium z czterema filarami oraz nawy kościoła pw. św. Jana Kantego z wysoką sygnaturką. W 1831 roku władze carskie zamknęły kolegium przekształcając je w męskie gimnazjum rządowe, ale budynki w dalszym ciągu były własnością pijarów, aż do kasaty zakonu w 1864 r., kiedy gmach przejął rząd carski i zorganizował w nim rosyjską szkołę rządową. Na początku XX w. mieściła się tu Dyrekcja Kolei Państwowych, a w kolejnych latach Gimnazjum im. Tytusa Chałubińskiego oraz Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego. Obecnie gmach zajmuje Muzeum im. Jacka Malczewskiego, które w swoich zbiorach posiada liczne pamiątki po swoim patronie [8].

2.4. Dawny szpital św. Kazimierza

Pierwszy szpital w Radomiu wybudowano w 1829 r. przy ul. Nowy Świat (obecnie Limanowskiego). Jednak obiekt okazał się zbyt mały, dlatego Rada Opiekuńcza Powiatowa podjęła decyzję budowy nowego szpitala przy ul. Warszawskiej (obecnie Malczewskiego), którą zakończono w 1846 roku. Pierwotnie szpital nosił imię

św. Aleksandra, a od 1851 r. imię św. Kazimierza. W 1898 r. szpital otrzymał nowoczesną salę operacyjną z aseptycznymi ściekami, urządzeniami kanalizacyjnymi i wodociągowymi. Po oddaniu w 1961 roku do użytku nowego szpitala przy ul. Tochtermana, utworzono tu jedynie oddział ginekologiczno-położniczy, a następnie ortopedyczny. Obiekt przy ul. Malczewskiego pełnił funkcję szpitala do 2002 r. Obecnie mieści się tu hotel „Aviator” [8].

2.5. Budynek dawnej loży masońskiej

Budynek ten wzniesiony w 1818 r. wg projektu Jakuba Kubickiego dla loży masońskiej, która powstała w Radomiu w 1814 r. pod nazwą „Jutrzenka Wschodząca”. Loża prowadziła szeroką działalność społeczną, charytatywną, a także patriotyczną wśród mieszkańców Radomia. W 1821 r. nastąpiło rozwiązanie loży w całym Królestwie. Wówczas gmach zamieniono na lazaret wojskowy, następnie mieściło się tu biuro powiatu, szpital dermatologiczny, a obecnie Prokuratura Okręgowa [8].

2.6. Gmach I LO im. M. Kopernika

Budynek wzniesiony w 1885 roku jako Rządowe Rosyjskie Gimnazjum Żeńskie. Po odzyskaniu niepodległości w budynku mieściła się Radomska Dyrekcja Kolei Państwowych, a następnie do 1938 r. – Sąd Okręgowy. W czasie okupacji ulokowano tam urzędy niemieckie. Po wyzwoleniu budynek przekazano dla III Państwowego Gimnazjum i Liceum Żeńskiego. Na bazie tej placówki powstało dzisiejsze I LO, które w 1972 r. przyjęło imię Mikołaja Kopernika. W latach 1977-1981 obiekt przeszedł kapitalny remont. W 2000 r. z okazji jubileuszu 70-lecia szkoły, odnowiono elewację [9].

2.7. Plac Konstytucji 3 Maja

Centralny plac Radomia, usytuowany przy ul. S. Żeromskiego, na osi ulic: F. Focha i J. Piłsudskiego, znany był pod różnymi nazwami, odzwierciedlającymi dzieje miasta i Polski. Początkowo, określano go mianem – Cerkiewny, następnie Soborowy, Zielony, a od 1918 r. po odzyskaniu niepodległości przez Polskę – Plac 3 Maja, w czasie okupacji – Adolf Hitler Platz, w latach 1945-1948 – Plac Konstytucji 3 Maja, później – Plac Konstytucji, natomiast w 1988 r. przywrócono mu aktualną nazwę – Plac Konstytucji 3 Maja. Jego początki sięgają lat 1818-1822, kiedy to inż. I. Ebertowski wykonał pomiary, a inż. J. Sadkowski plan regulacyjny miasta, zatwierdzony przez ministra S. Staszica. Zgodnie z nim plac miał być usytuowany u zbiegu dzisiejszych ulic J. Piłsudskiego i H. Sienkiewicza. To do tego planu nawiązano pół wieku później, w roku 1874, w projekcie placu [8].

2.8. Pałac Karschów

Wzniesiony w latach 1881-1882 przez Teodora Karscha i Franciszka Wickenhagena. Jest to budynek dwupiętrowy, z mansardowym dachem, na planie wydłużonego prostokąta. Nawiązuje do renesansu francuskiego. Niegdyś na szczycie znajdowała się grupa rzeźb – trzy postacie kobiece. Pałac posiadał 150 pomieszczeń. Parter pełnił funkcje

usługowe i handlowe. Kolejno mieściły się tu: Sąd Okręgowy, apteka rodziny Knabe, a potem Łagodzińskich (nagrodzona za specyfiki farmaceutyczne na wystawie w Paryżu), Biura Kolei Państwowych, Teatr „Miraże” (w latach 1915-1918), a w czasie wojny – biura wojskowej administracji niemieckiej. W 1899 r. od zachodniej strony Łagodzińscy wzniesli Hotel Europa [10].

2.9. Miejska Biblioteka Publiczna

Zbudowany w 1892 roku, dawny pałac reagenta Włodzimierza Kulczyckiego. Pierwotnie wybudowano tylko część niższą. W 1896 r. obiekt został odsprzedany dla Handlowego Towarzystwa Akcyjnego – wówczas dobudowano drugi – piętrowy budynek. Po I wojnie światowej miała tu swoją siedzibę Macierz Szkolna. Podczas II wojny światowej Niemcy zaadoptowali willę na potrzeby telekomunikacji.

W 1945 r. umieszczono tu Muzeum Regionalne i Okręgowe, a w 1992 r. obiekt przekazano dla Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej. Obecnie mieści się tu Miejska Biblioteka Publiczna im. J. i A. Załuskich [11].

3. Radom - miasto przyszłości

Kluczowym wyzwaniem dla Radomia jest wyrwanie się z więzów wzajemnie kumulujących się ograniczeń rozwojowych, które sprawiają, że miasto to ma trudność w nabraniu odpowiedniej dynamiki rozwojowej, pozwalającej mu odzyskać właściwą rangę w Polsce. Rozwój innowacyjności i nowych technologii może spowodować, że Radom stanie się ośrodkiem innowacji i nowych technologii, jeśli skupi się na rozwoju przemysłu technologicznego. Miasto może przyciągnąć inwestorów i przedsiębiorców, tworząc przyjazne środowisko biznesowe i oferując ulgi podatkowe. Radom może również wspierać rozwój start-upów, oferując im przestrzeń biurową i pomoc finansową. Wg studentów Wydziału Ekonomii i Finansów z koła naukowego *Investment 21* dobrym pomysłem jest *VIS* – projekt prostej spółki akcyjnej projektującej i produkującej zegarki naręczne przedstawiony na rysunku 2. Nazwa VIS odnosi się do radomskiej tradycji przemysłowej – legendarnego pistoletu VIS używanego przez Wojsko Polskie i powstańców podczas II Wojny Światowej.

Rys. 1. Projekt spółki akcyjnej produkującej zegarki naręczne

Źródło: Oprac. własne

Rys. 2. Pistolet VIS wz.35

Źródło: Oprac. własne

Pistolet VIS wz.35 produkowany przez Fabrykę Broni „Łucznik” przedstawiony na rysunku 3., jest jednym z najbardziej znanych polskich pistoletów. Był używany przez polskie siły zbrojne podczas II wojny światowej. Symbolizuje siłę i determinację Radomia oraz jego wkład w obronność kraju. Jest on uważany za jeden z najlepszych pistoletów swojego czasu, reprezentując wysoką jakość produkcji broni w Radomiu. Rozpoczęcie seryjnego wyrobu i wprowadzenie na uzbrojenie kadry zawodowej Wojska Polskiego nastąpiło w roku 1936.

Radom może również stać się ośrodkiem turystycznym, jeśli skupi się na rozwoju turystyki kulturowej i historycznej. Miasto ma bogatą historię i wiele atrakcji turystycznych, takich jak zabytkowe kościoły i zamek. Radom może również przyciągnąć turystów, oferując im różne wydarzenia kulturalne i sportowe. Naszym pomysłem jest założenie sklepu z pamiątkami, który będzie połączeniem kultury miasta, jak i elementem łączącym pokolenia. W asortymencie sklepu będą miniaturki symboli Radomia, kultowy napój 3 Cytryny oraz figurki samolotów, nawiązujące do lotniska.

Wnioski

Miasto Radom ma duży potencjał rozwoju gospodarczego. Jest to ważny ośrodek przemysłowy, w którym znajdują się zakłady produkcyjne wielu znanych firm. Miasto ma również dobrze rozwiniętą infrastrukturę, która ułatwia prowadzenie działalności gospodarczej. Pomimo aktywności lokalnych instytucji i środowisk twórczych istnieje wiele wyzwań sprawiających, iż potencjał kulturowy i kreatywny Radomia wciąż nie jest w pełni wykorzystany. Jednakże, aby w pełni wykorzystać swój potencjał, Radom musi podjąć kilka kluczowych działań. Po pierwsze, musi skupić się na wprowadzeniu innowacyjności i rozwoju nowych technologii. Po drugie, musi zadbać o rozwój turystyki i zachęcić mieszkańców do spędzania czasu w mieście. Po trzecie, musi zadbać o rozwój infrastruktury, zwłaszcza transportowej i drogowej. Jeśli Radom podejmie te działania, będzie mógł stać się jednym z najważniejszych ośrodków gospodarczych w Polsce i produkować zegarki z logo VIS. Istotnym

aspektem rozwoju społeczno-gospodarczego jest ten dotyczący innowacyjności, kreatywności w zakresie połączenia historii z teraźniejszością. Przykładem międzypokoleniowego połączenia mógłby być autorski projekt zgłoszony przez studentów, w ramach którego chcieliby oni produkować zegarki pod logo jednego z symboli Radomia.

Radom over the years

Abstract

There are many events in the history of Radom related to the development of industry that can be indicated as an element connecting generations. The article presents the functioning of Radom over the years, including the history of Radom from prehistoric to modern times. It includes information about the most important places on the map of Radom that have played an important role in the life of the local community over the years. Tourism has long ago ceased to be an area of social life related solely to social life with human recreation and relaxation, isolated and limited in terms of forms, places and methods. Nowadays, it has become a powerful industrial, financial and cultural market where innovation counts. and interdisciplinarity. Constant search for more and more attractive ones and sophisticated forms of tourism refers, among others, to industrial tourism, also known as industrial tourism, based on historical industrial facilities. The aim of the article is to show how to use history, i.e. how symbols relating to the Radom industry can be used in new products today.

Keywords: history of Radom, industry over the years, industrial tourism, symbols of Radom.

Bibliografia

1. Sekulski J., *Encyklopedia Radomia. Nowe wydanie*, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2012.
2. Samecki W., *Centralny Okręg Przemysłowy 1936-1939: wstępna faza programu uprzemysłowienia Polski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 1998.
3. Bochyński S., *Dziedzictwo przemysłowe Radomia*. [w:] Renowacje i zabytki, nr 1/2014, AI-P Raport, Kraków, 2014.
4. <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/radom-najwazniejsze-informacje-i-ciekawostki/> [dostęp: 06.05.2024].
5. https://przemyslprzyszlosci.gov.pl/uploads/2023/06/Radom-Przyszlosci-_reAktywacja_-1.pdf [dostęp: 06.05.2024].
6. <https://www.radom.pl/o-miescie/historia-miasta/historia/> [dostęp: 06.05.2024].
7. <https://zabytek.pl/pl/obiekty/radom-kosciol-par-pw-sw-waclawa> [dostęp: 06.05.2024].

8. <http://www.retropedia.radom.pl/kosciol-swietej-trojcy/> [dostęp: 06.05.2024].
9. <http://www.kopernik.radom.pl.pl/historia.htm> [dostęp: 06.05.2024].
10. https://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/8452/Radom__Palac__Limanowskiego_48_/ [dostęp: 06.05.2024].
11. <https://mbpradom.pl/> [dostęp: 06.05.2024 r.].

ISBN 978-83-68172-21-8

9 788368 172218